magazin istoric

ANUL VII Nr. 6 (75) IUNIE 1973

P 328

CTA

...is terminis Tyrtivus ferua...
...Ac pro praesentibus Tribus Leopol...
...Haec vero interlectione quae ad rem...
...Subiicm palam libere verbum dicere...
...tatibus scribendis, molendinis, stagna...
...spectant, cum reb[us] pertinentibus. Et Tan...
...bibl[iothe]cam inventario contentis, quae nos...
...is indagine[m] mente pertractandis...
...spectantibus, vigentibus pollentes...

MOHILÆ PALATINI

...pertinentibus omnibus ad ista...
...integrum dominatum et illius Terra...
...suis dominiis plenarie et ipsa alias...
...circa Judicium et Lata Tyrtia Leop...
...preter quam decumis et voluerit in...
...mixtamque cum per se quam per quos...
...et immobilibus actis et...

STANTINO, filiis suis...
...cuique modo pertinere, nec in eis ullius...
...ex parte, et occasione verborum...
...bus prioribus et posterioribus pertin...
...bina vel portem ex quibuvis...
...per et ubique in omni Judicio et...
...de certo, ut nihil de eisdem quod non...
...bunt, sed semper reclamant. Quod...
...nunc cum successoribus suis retinendo,...
...Deo et Ecclesiæ, nulla re intellecta et tract...
...pertinentibus ejusdem...
...per Illustrem Con...
...vel ejus posteros ullo...
...dictis dominiis ullis Officiis...

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VII - Nr. 6 (75)

iunie 1973

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① Cocardă purtată de revoluţionarii paşoptişti din Ţara Românească. Muzeul de Istorie al R.S. România **(125 ani de la Revoluţia din 1848, p. 2)**

② Un document mai puţin cunoscut, din 1599, păstrat în colecţiile Academiei R.S. România, poartă o superbă stemă în culori; atribuită mult timp unui nobil polon, ea este, în realitate, stema familiei Movilă **(Movileştii, p. 64)**

③ În tezaurul Suceviţei „testament al artei moldoveneşti", se păstrează şi un portret brodat al lui Ieremia Movilă, capodoperă a genului **(Sucevița. Sensuri şi semnificaţii, p. 73)**

④ În fruntea maselor craiovene, Gh. Magheru a spulberat, la 13 iunie 1848, prima încercare a boierimii reacţionare de a înăbuşi revoluţia. Portretul ne-a fost pus la dispoziţie prin amabilitatea doamnei Alice Magheru **(125 ani de la Revoluţia din 1848, p. 2)**

SUMAR

125 ANI DE LA REVOLUŢIA DIN 1848

- **Nicolae Bălcescu: sufletu-mi te slăveşte înzeită Libertate** **4**
- **1848 în documentele participanţilor** **7**
- **Paşoptiştii şi lupta cu inerţia:** PAUL CORNEA **10**
- **„Primăvara popoarelor" în ţările române (1848-1849)** **16**
- **Un om cu însuşiri alese. Sigmund Milkowski despre Popa Şapcă:** L. BOICU **22**
- **1848 în Transilvania. După prima jumătate de veac** **24**

Cronica lui Jean Froissart: M. BERZA..... **25**
14/27 august 1916. Consiliul de coroană de la Cotroceni: TAKE IONESCU.. **37**
11 iunie 1948 — naţionalizarea! „...O lumină nouă ne-a încălzit inimile...":
GH. ŢUŢUI, C. BĂRBULESCU **46**
Europa — „O parte a lumii îţi va purta numele": DINU C. GIURESCU..... **52**
Moarte sau dispariţie — sfîrşitul ţarului Alexandru I: ALVINA LAZEA.... **56**
Movileştii: ŞTEFAN S. GOROVEI **64**
Sucevița. Sensuri şi semnificaţii: MARIA ANA MUSICESCU..... **73**
Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului: DUMITRU ALMAŞ..... **76**
Ginerele lui Mussolini se spovedeşte: jurnalul lui Ciano..... **84**
Descoperitorii Lumii Noi: ANTON FILIPESCU..... **92**

● **Zîmbete din vechi cronici chineze... 61** ● **Cîştigătorii concursului** Magazin istoric...**83** ● **Cărţi sosite la redacţie... 96** ● **Poşta** Magazin istoric... **98**

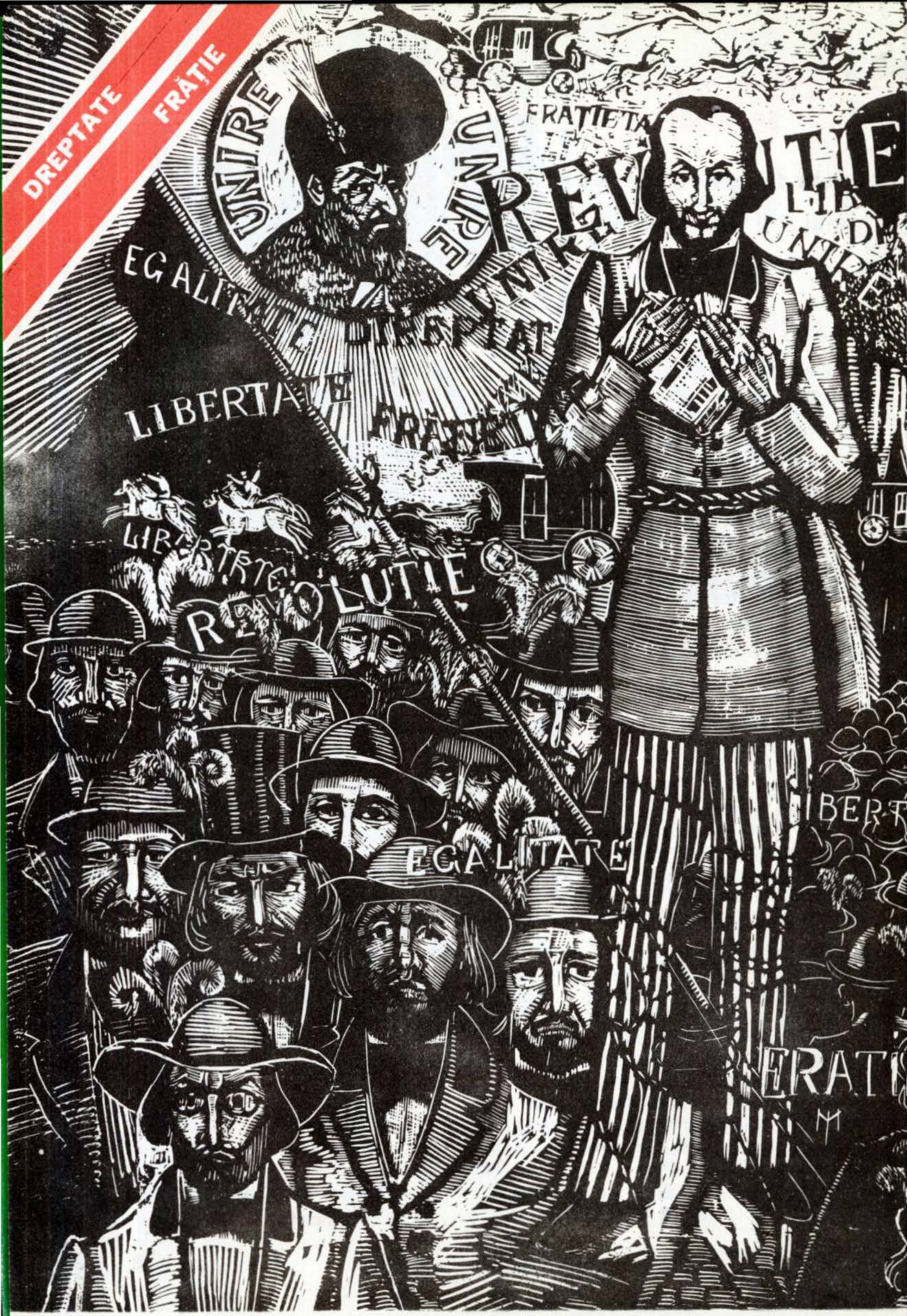
DREPTATE
FRĂȚIE
UNIRE
EGALITATE
LIBERTATE
FRATIETA
REV
LIBERTATE
REVOLUTIE
EGALITATE
FRATIE

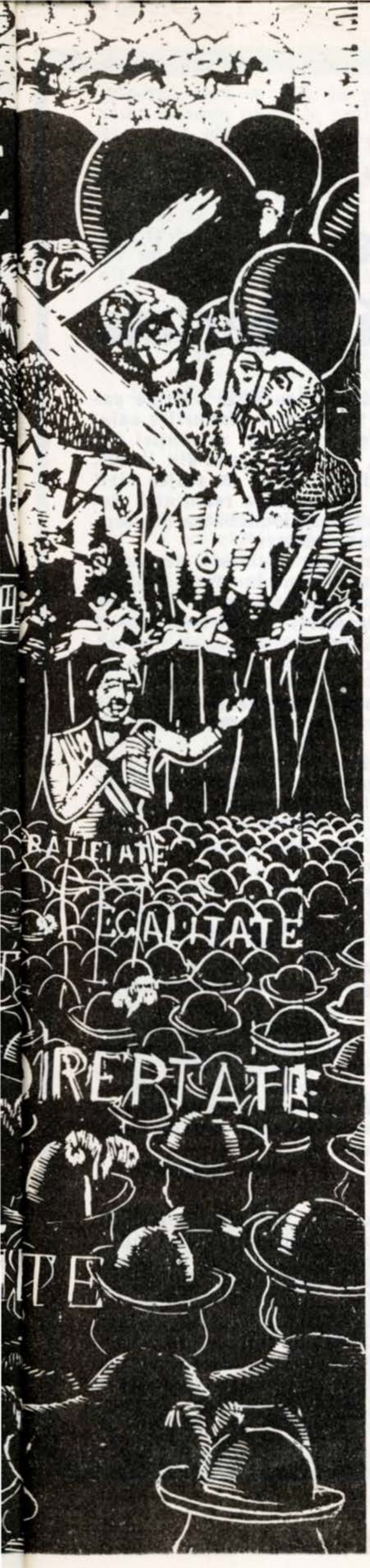

125 ANI DE LA REVOLUȚIA DIN 1848

Revoluția de la 1848
a zguduit din temelii
vechile rînduieli feudale
care frînau
mersul înainte al societății românești,
a marcat
începutul unei noi etape
în dezvoltarea economico-socială
a țărilor române,
în lupta pentru libertate
și o viață mai bună,
împotriva exploatării și asupririi
maselor muncitoare,
pentru realizarea
unității naționale,
formarea statului național unitar român,
scuturarea jugului dominației străine
și cucerirea independenței
și suveranității patriei noastre.

NICOLAE CEAUȘESCU

NICOLAE BĂLCESCU:

sufletu-mi te slăveşte înzeită Libertate

România, pentru înfăptuirea căreia a luptat Bălcescu cu atîta energie patriotică şi nespusă dăruire de sine, nu ar fi putut fi, potrivit gîndurilor sale, decît independentă, liberă şi stăpînă pe destinele sale. **În timpul revoluţiei din 1848, în** Drepturile românilor către Înalta Poartă, **evocînd lupta din trecut, el a scris că** „românii iubiau prea mult independenţa" **şi că în slujba ideii libertăţii lor făcuseră** „minuni de vitejie". **În acelaşi studiu, el a reamintit răspicat conaţionalilor săi datoria sa şi a lor de a** „apăra naţionalitatea şi drepturile noastre, de vom fi nevoiţi chiar vărsînd sîngele nostru".

Condamnînd încă din 1845 purtarea boierilor care se izolaseră de popor, uitînd că „niciodată o naţie nu se poate mîntui decît prin sine însăşi" **şi nu prin ajutorul străinilor, în 1847 a evocat ardent glorioasa campanie din 1595 a lui Mihai Viteazul, ca şi luptele vitejilor săi antecesori.** „...Părinţii noştri — **a scris Bălcescu atunci** — aveau de temei că mai bine ţara lor să se prefacă într-un întins mormînt, numai să rămîie tot ţara românilor"**; el îşi exprimase credinţa că o naţie cu un trecut** „aşa de glorios" **nu putea pieri** „în veacul luminilor şi al libertăţii". **Nu întîmplător tot Bălcescu a fost acela care, după revoluţie, discutînd perspectivele viitoare ale naţiunii sale, a vorbit de necesitatea unei** „revoluţii de independenţă".

Cel pe care înfrîngerea revoluţiei l-a sortit unui trist exil şi morţii departe de ţară, avea să-şi încheie viaţa de jertfă animat de nestrămutata convingere a împlinirilor viitoare. El a fost convins că poporului său istoria îi rezerva un „frumos viitor" **şi împreună cu ceilalţi fruntaşi ai revoluţiei, care semnau alături de el manifestul din septembrie* 1850, avea să-şi exprime** „încrederea în viitorul României, una, mare şi nedespărţită".

Avînd un program clar, adoptînd lozinca Dreptate, Frăţie, Unitate, **declarînd că viitoarea revoluţie urma să fie o** „revoluţie naţională", **el preconiza realizarea de** „ţinte" **naţionale, sociale şi politice şi recomanda a se acţiona în** „solidaritate cu popoarele împilate". **La sfîrşitul anului 1851, cînd Ludovic Napoleon Bonaparte şi-a statornicit puterea personală în Franţa, Bălcescu a mărturisit adînca sa durere pentru această acţiune pe care o considera potrivnică ţelurilor libertăţii; totodată, mai încrezător ca niciodată în viitorul umanităţii şi al naţiunii sale, el a evocat în fraze de o rară frumuseţe** „ziua fericită, ziua izbîndirei" **cînd** „nu va mai fi nici om rob, nici naţie roabă, nici om stăpîn pe altul, nici popor stăpîn pe altul, ci domnirea Dreptăţii şi Frăţiei".

Personalitate prestigioasă, slujindu-şi patria şi în acelaşi timp idealurile umanităţii, crezînd în bine, în adevăr şi dreptate, Nicolae Bălcescu apare în perspectiva istoriei în plenitudinea rarelor sale însuşiri ca un veşnic îndemn, adresat, prin propriul său exemplu şi propria sa jertfă, întregii naţiuni.

Dan BERINDEI

1845

„...De la moartea lui Matei Basarab [1654] şi mai cu seamă de la Şerban Vv. Cantacuzino [1679-1688] domnul şi boierii se izolară de popor, aceea ce făcu pe acesta să fie indiferent la glasul lor. De atunci patrioţii noştri uitînd experienţa veacurilor, care ne dovedeşte lămurit că niciodată o naţie nu se poate mîntui decît prin sine însăşi, pierzînd confidinţia în puterile sale, începură a cerşitori ajutoriu strein. Aristocraţi, ei se uitau împrejurul lor, vedeau oameni corupţi şi degradaţi şi strigau cu disperare: «Unde sînt acum vitejii lui Mircea, Vlad Ţepeş, Radu de la Afumaţi şi Mihai!» Ei nu priveau jos, prea jos,

---

* Manifest apărut în revista **România viitoare**, editată la Paris şi în care se formulau scopul şi programul de luptă ale viitoarei revoluţii a românilor — **n.r.**

poporul care se tîra la picioarele lor şi se muncea ca să le hrănească lenea; ei nu se gîndeau că din acest popor au eşit toţi acei viteji, că el a mîntuit ţeara într-atîtea rînduri şi că ar mîntui-o încă, dacă ei făcînd apel la dînsul l-ar fi interesat la pricina ţării şi i-ar fi dat drepturi şi o patrie a apăra. Ei nu ştiau ce poate face un popor cît de mic cînd îşi apără ale sale şi cînd e aprins de o sfîntă şi nobilă ideie..."

[*Spătarul Ioan Cantacuzino*, în *Opere*, ediţia G. Zane, vol. I, partea I-a, Bucureşti, 1940, pp. 148-149]

1846

„...Aşa robia fu răsplata claselor de sus ale soţietăţii către clasele de jos, care le-au hrănit, le-au respectat totdeauna, le-au păstrat în poziţia lor şi au jertfit şi muncă, şi bani, şi vieaţă pentru patrie şi libertate. De atunci, de la Mihai Viteazul, ţeara se împărţi în două tabere vrăjmaşe avînd interesuri împotrivite. De atunci poporul se făcu nesimţitor la glasul domnului şi al boierilor, nu mai vru a se jertfi pentru o patrie unde nu i s-a lăsat drepturi şi pentru o libertate, de care el nu se poate bucura şi ţeara în loc de a se realţa [reînălţa], merse cu grăbire spre scădenie. Timpuri nenorocite o copleşiră în urmă. Acea lege înaltă a naturii, că toată fapta trage după sine răsplata sa, acea lege se manifestă în sfîrşit cumplit asupra capetelor boierilor. Ei, cari făcuseră din fraţii lor robi, fuseră atunci siliţi să-şi plece trufaşul cap..."

[*Despre starea soţială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri*, în *Opere*, ediţia G. Zane, vol. I, partea I-a, Bucureşti, 1940, pp. 192-193]

Ianuarie 1847

„...Turcii atunci se iviseră în Europa şi ameninţau a o cotropi. Mircea cel Bătrîn fu cel dintîi cavaler al creştinătăţii care se ispiti a opri furia lor. În cîmpurile Rovinei el înfrînse trufia lui Baiazet I. Mai tîrziu el cîştigă mai mari triumfuri şi românii, cuprinzînd Adrianopolea, atunci capitala otomanilor, le puseră un sultan după alegerea lor.* Cîţiva ani după aceea, un alt căpitan vestit apăra altarele patriei şi creştinătatea împotriva cumpliţilor lor vrăjmaşi. Vrednic emul al lui Ioan Uniad, Dracul Voevod ţinu mai mulţi ani, cu mirarea tuturor popoarelor, războaie crunte cu turcii, cari războaie, mărturisesc scriitorii acelei vremi, abia ar fi putut toţi creştinii împreună să susţie. În acele lupte grozave, ţeara se deşertă de locuitori, dar drepturile ei se păstrară, căci părinţii noştri aveau de temei că mai bine ţeara lor să se prefacă într-un întins mormînt, numai să rămîie tot ţeara românilor.

Mai tîrziu, Vlad Ţepeş, zdrobea prin biruinţele sale pe cruntul Mahomet II, concherantul [cuceritorul] Constantinopolii şi scăpă încă odată independenţa ameninţată [...] Fie că aducerea aminte a nenorocirilor şi a luptelor eroice ale părinţilor noştri, să poată realţa demnitatea noastră naţională! Fie ca noi să ne încredinţăm că o naţie care are trecut aşa de glorios, o naţie pe care providenţa o păstrează în curs de 18 veacuri, fără îndoială pentru un scop oarecare, nu poate fi ursită să piară acum în al XIX-lea veac, în veacul luminilor şi al libertăţii..."

[*Campania românilor contra turcilor la anul 1595*, în *Opere*, ediţia G. Zane, vol. I, partea I-a, Bucureşti, 1940, pp. 221-222, 250]

3 decembrie 1849

„...Care este calea noastră d-aci înainte? Trei ţinte deosebite, între care aleargă naţiile.

1. Ţinta naţională cea mai principală, de unde chestiea de unitate naţională, chestie de viaţă şi putere, atît înlăuntru cît şi din afară, şi care ne poate pune în stare a ne împlini misiea noastră în omenire. Ce este acum practicabil în această privinţă. Unirea Principatelor deocamdată etc.

2. Ţinta soţială care se rezumă în chestia proprietăţii, de care se leagă şi chestia dăjdii, a creditului şi a organizaţiei lui.

3. Ţinta politică sau formele organizaţiei din lăuntru sau: Libertatea şi Egalitatea individuală. Suveranita-

*După înfrîngerea lui Baiazid (1402) de către Timur Lenk (hanul mongolilor), au rămas mai mulţi fii care au început să se certe pentru tron. Mircea cel Bătrîn a sprijinit pe Musa.

tea poporului. Tiparul. Asociaţii. Camera. Domnul. Judecătoriile şi legile. Puterea armată. Educaţiea şi instrucţiea etc..."

[*Scrisoare către Ion Ghica*, în *Opere*, ediţia G. Zane, vol. IV, Bucureşti, 1964, p. 248]

Septembrie 1850

„...Revoluţia viitoare nu se mai poate mărgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pămînt şi de capital şi fraţi asociaţi la fapta unui progres comun. Ea nu se va mărgini a cere libertatea din lăuntru, care e peste putinţă a dobîndi fără libertatea din afară, libertatea de supt domnirea streină, ci va cere unitatea şi libertatea naţională. Deviza ei va fi **Dreptate, Frăţie, Unitate.** Ea va fi o revoluţie naţională.

Aceasta e calea ce va lua revoluţia română, în viitor. ...În zadar veţi îngenunchia şi vă veţi ruga pe la porţile împăraţilor, pe la uşile miniştrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiţi gata, dar, a o lua voi, fiindcă împăraţii, domnii şi boierii pămîntului nu dau fără numai aceia ce le smulg popoarele. Fiţi gata, dar, a vă lupta bărbăteşte căci, prin lucrare şi jertfire, prin sîngele vărsat, poporul dobîndeşte cunoştinţa drepturilor şi datoriilor sale. Ziua izbîndirii, ziua dreptăţii se apropie, în care se vor ridica popoarele ca să măture rămăşiţa tiranilor de pe faţa pămîntului. Atunci vă veţi ridica şi voi toţi ca unul şi veţi începe lupta naţională, lupta mîntuirii. Atunci nu veţi mai fi singuri în faţa duşmanului, ci toate popoarele Europei vor alerga într-ajutorul vostru şi vor sta împreună cu voi, căci acum toate au simţit că au unul şi acelaşi duşman şi că împreună unite trebuie să se lupte în contra lui. Voi însă veţi avea nenorocirea şi gloria de a-l întîmpina mai întîi, de a sta în avangarda civilizaţiei în contra barbariei ca în veacul de mijloc, dar ca atunci, laurele ce veţi dobîndi va creşte în mîna voastră şi va umbri universul..."

[*Mersul revoluţiei în istoria românilor*, în *Opere*, ediţia G. Zane, vol. I, partea a II-a, Bucureşti, 1940, pp. 101-107]

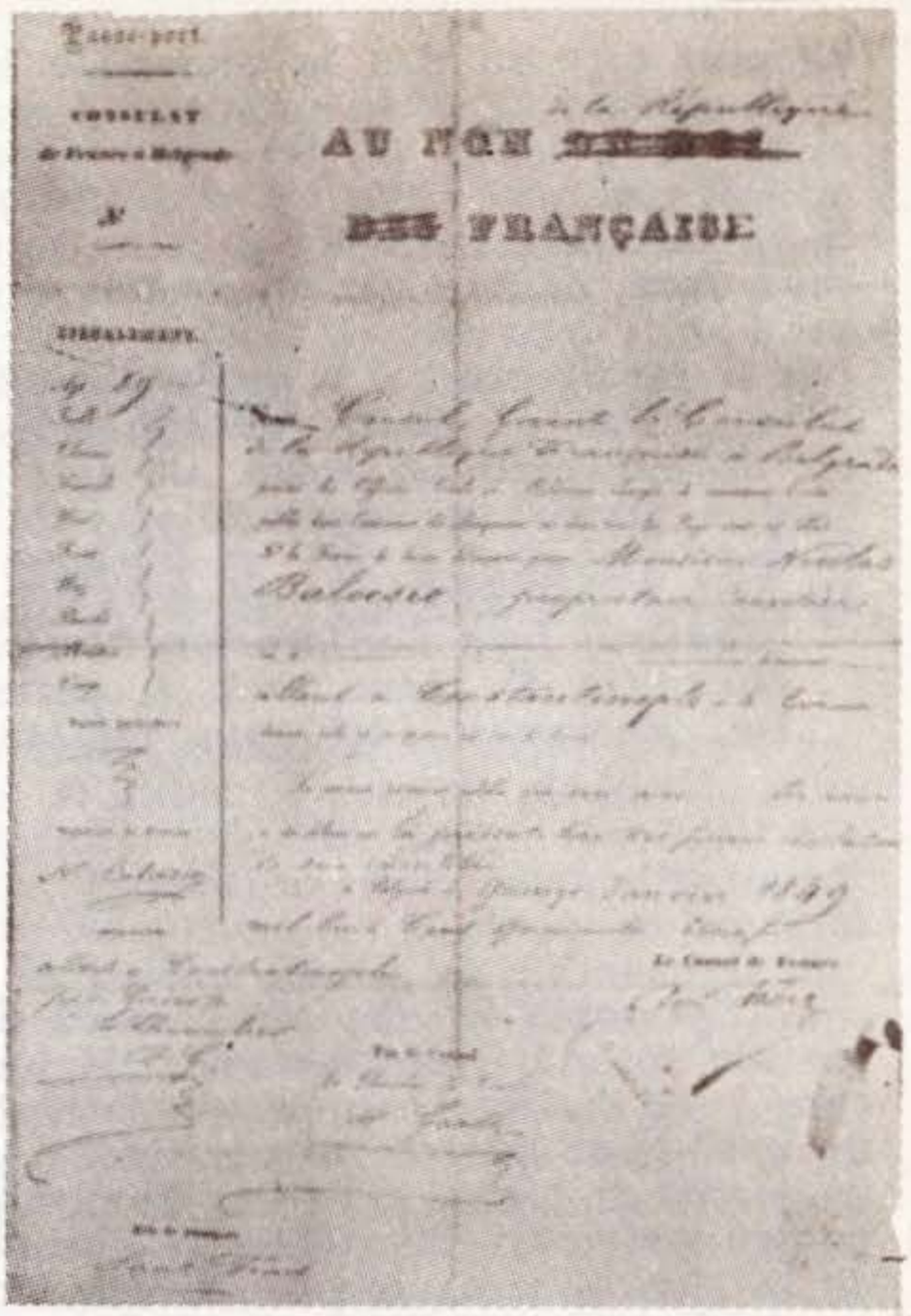

După înăbuşirea revoluţiei, numeroşi fruntaşi paşoptişti au luat drumul emigraţiei. Paşaportul lui N. Bălcescu eliberat de consulul Franţei de la Belgrad în ianuarie 1849 pentru o călătorie la Constantinopol. (Muzeul de Istorie al R.S.R.) De remarcat că, la cîteva luni după revoluţia din 1848 şi după proclamarea celei de-a doua Republici (1848-1852), textul imprimat al formularului a trebuit să fie corectat de mînă

În pp. 2-3: *momentul 1848 în viziunea lui Marcel Olinescu*

5 decembrie 1851

„...sufletu-mi te slăveşte, încă, înzeită Libertate, şi deşi oamenii sîngiuirilor [schingiuirilor] au învelit cu năframă neagră dulce faţa ta, crede că va veni ziua fericită, ziua izbîndirei, cînd omenirea întreagă se va scula spre a sfîşia acest văl şi duşmanii tăi se vor împietri la vederea chipului tău de lumină; atunci nu va mai fi nici om rob, nici naţie roabă, nici om stăpîn pe altul, nici popor stăpîn pe altul, ci domnirea Dreptăţii şi Frăţiei! Aceste cuvinte, ce o dată am dat de deviză naţiei mele, vor domni lumea; atunci aşteptarea, visarea vieţii mele se va împlini; atunci toţi românii vor fi unu, liberi şi fraţi! Vai! nu voi avea noroc a vedea această zi, dar şi eu asemeni am muncit şi am pătimit pentru dreptate şi cel din urmă al meu cuvînt va fi încă un imn ţie, ţara mea mult dragă!"

[Însemnare făcută pe un manuscris la Hyères: Acad. R.S. România, Msse, Ms. rom. 81, f. 7]

Revoluția începută în 1848 a continuat să se desfășoare sub diferite forme, găsindu-și expresie în realizarea unirii principatelor, în înfăptuirea reformelor sociale ulterioare, în toate transformările și mișcările revoluționare care au avut loc în țările românești, apoi în România, pînă la revoluția socialistă. Deci, revoluția din 1848 a continuat să fie, într-o formă sau alta, trează. Poporul a ținut sus steagul libertății și independenței naționale pînă la înfăptuirea revoluției socialiste, care a adus adevărata libertate națională și socială pe pămîntul României.

NICOLAE CEAUȘESCU

1848 în documente

PAGINI TRĂITE ALE REVOLUȚIEI

„O fază, o etapă istorică naturală, neapărată, prevăzută" — **după cum o definea Bălcescu — revoluția din 1848 a constituit unul din momentele culminante, hotărîtoare ale procesului de constituire a României moderne. Rezultanta unor violente contradicții de clasă, mișcarea pașoptistă a urmărit lichidarea orînduirii feudale, înscriind, în același timp, pe steagul luptei poporului român dezideratul unității politice, cu perspectiva eliberării de sub dominația străină. Avînd trăsături specifice determinate de condițiile interne, revoluția românilor s-a înscris, totodată, ca parte integrantă a marelui efort de reînnoire care a cuprins Europa în 1848, de la Atlantic pînă la Marea Neagră. Pentru a ilustra cîteva episoade ale luptei revoluționare din țările române — punctul cel mai înaintat spre răsărit al mișcării europene — spicuim fragmente din însemnările datorate unora dintre participanții direcți la evenimente. Primele două fragmente redau momentele izbucnirii și reprimării mișcării revoluționare din Moldova, pregătirea și declanșarea revoluției din Țara Românească prin adunarea de la Islaz; ultimele două — atmosfera din timpul adunării de la Blaj și ultimele zile ale revoluției muntene.**

Șerban RĂDULESCU ZONER

Să murim trăind!

GHEORGHE SION: Domnul meu [Barițiu — n.r.]. Poate vreisă știi ceva de la Moldova? Ei bine! [...] Răscoala nemulțumiților, precum a mai fost scris d-tale mai înainte, era mai mult socotită ca un act de nebunie, dar mai pe urmă lucrul ajunsese atît de serios încît înșiși conservatorii societății noastre și-au luat parte în amestec. Boierii cei mai toți, mitropolitul cu clerul său, negustorii de toate treptele și de toate națiile, boierii mai mici, profesori, avocați și doctori de deosebite sciințe au iscălit actul ce ți-am fost trimis strigînd toți în unanimitate: Reformă! Actul acum posedează la două mii de iscălituri. Nime n-ar fi crezut că în Moldova s-ar fi făcut în zilele noastre o opoziție așa de mare. Unirea ce s-a văzut în astă împrejurare poate să dea nădejde românilor, că se vor numi și ei vreodinioară [vreodată — n.r.] nație și nu numai popor împilat [...] Luni în 29 martie, de dimineață pînă la 3 după amiazi, toată opoziția era adunată în saloanele domnului logofăt C. Sturdza. Comitetul revoluționar lucra în cabinetul secretarului de Stat, care cu o zi mai înainte își dăduse demisia. Pe la 12 ore, Domnul care vedea toate aceste mișcări, începu a trata sau, cum s-ar zice, a se tîrgui cu opoziția. D. logofăt Șt. Catargiu, care acum primise portofoliul Ministerului din Lăuntru, invită cîteva mădulari [membri — n.r.] ai comitetului la sine spre a se înțelege asupra unor articuli din cererile obștești. Adunarea atunci se despărți și se hotărî, ca după amiazi să se adune la altă casă spre a asculta răspunsul deputației trimise a se înțelege cu ministrul. Acea casă s-a hotărît să fie a tînărului Alexandru Mavrocordat, fiul bătrînului logofăt C. Mavrocordat. Pe la 6 ore după amiazi, casa și ograda tînărului Mavrocordat erau ticsite de lume, ulița era închisă de trăsuri, nerăbdarea

era universală, cînd iată că veniră şi deputaţii obştei. Răspunsul fu: „Domnul încuviinţează toate cererile obştei, afară de desfacerea Adunării şi de înfiinţarea gardei naţionale care sînt împotriva Regulamentului [Organic — n.r.]". Atunci toţi au strigat că din cele ce cer nimic nu voesc a lăsa. Peste o jumătate de oră, al doilea răspuns veni: „Domnul cere să îngăduiţi încă două săptămîni, pînă cînd vor veni comisarii de la amîndouă Curţile [ţaristă şi otomană — n.r.] ca să hotărască de se poate încuviinţa astă manifestaţie". În acest minut se ridică d. V. Ghica şi zice: „Domnilor! Este vederat că Domnul îşi bate joc de noi, precum şi-a bătut pînă acum, vreme de 14 ani. Nu trebuie să perdem vremea. Să ne înarmăm cu mari şi mici şi mîne, la 8 ceasuri, luînd pe Mitropolitul în fruntea noastră, să mergem asupra baionetelor tiranului. Să ne scăldăm în sîngele nostru şi al său, pentru ca să mîntuim ţara de despotism. Fraţilor, fraţilor! Sînt multe de vorbit. Poziţia noastră este critică..." (Aici oratoriul nostru a zis cîteva cuvinte, care au stors lacrimile tuturor) Toţi aplaudează.

Racleş: „Dar, dar! Mai bine să murim într-un ceas trăind, decît să mai trăim 14 ani murind!" (Să murim! Să murim!)

A. Cuza: „Dar fraţilor! Să murim! Dar, să ne pregătim pentru ca să murim. Cu moartea noastră trebuie să deschidem un viitor naţiei noastre vrednic de mărirea trecutului strămoşilor noştri romani! Astăzi toate naţiile învie, trebuie să învie şi a noastră!"

(Bravo! Bravo!)

În minutul acesta o depeşă vine cu vestea: ministrul din Lăuntru şi-a dat demisiunea... Domnul cu Doamna în fuga mare s-au dus şi s-au închis în cazarmă[...]. Trăsuri de bagaj se coboară în ograda cazărmii. (Călătorie bună! Călătorie bună!)

V. Ghica: „Fraţilor! Este de jălit că un moldovean se duce de se închide singur în cazarma sa ca un mişel; de aceea să-l lăsăm să se ducă!..." (Aici oratorul înşiră cîteva dispoziţii pentru măsurile ce trebuiau să se ia pe a doua zi. Soarele de mult asfinţise; întunericul domnia, adunarea se strecură pe acasă).

Cea mai mare linişte era pe uliţe, cînd deodată toba de larmă se auzi şi miliţia [armata — n.r.] întreagă se slobozi pe uliţă cu generalul ei în cap şi întovărăşită de un tun şi de vreo două sute de arnăuţi înarmaţi. Dughenele începură a se închide, oamenii, bărbaţi, femei şi copii a fugi de prin casele lor, a leşina, a ţipa şi a face o larmă care mai mult te aducea în deznădejduire [...]. Numărul arestaţilor se suie peste două sute [...]. Iată un număr din cei mai de căpetenie tineri: 4 fraţi Rosetti, 3 Cuzeşti, 2 Docăneşti, 2 Cosmireşti, mai mulţi Moruzeşti, Ghiculeşti, Bălseşti, Sioneşti, Sturdzeşti, care încă nu se ştiu unde se găsesc, pentrucă pe unii de pe uliţi i-au prins. Fiecare nenorocit ce cădea în ghiarele soldaţilor era deodată legat de mîini şi tîrît de ghîţ între baionete, apoi stîlcit fără îndurare la cazarmă cu palce şi cu codaţele puştilor, trîntit în căruţă de poştă şi trimis în exil. Pe tînărul Alecu Moruz l-au văzut unii legat în căruţa de poştă, cu capul gol şi plin de lovituri şi de răni. Pe actorul Poni l-au bătut cu 150 palce.

Astăzi închisorile cazermelor şi ale criminalului sînt ticsite de nenorociţi care au voit binele patriei [...]. În oraş cîţi nu s-au arestat şed ascunşi în case şi se strecoară pe la ţară. Doliu în toate părţile [...]. Eu deseară gîndesc să scap şi dacă voi puté să trec în Transilvania la d-v incognito.

Mireasa de la Islaz

N. PLEŞOIANU: ...Pe la 2 iunie primesc o scrisoare de la Tell din Giurgiu prin care îmi scrie că s-a întors din Bucureşti şi că părinţii demoazelii au primit cererea mea şi că o să vie cu mireasa la Islaz pentru a face nunta, să fiu gata, fără să pomenească nimic de revoluţie. Pe dată îmi închipui că nunta mea e revoluţia şi părinţii şi mireasa sînt colegii. Sunt gata mi-am zis de la întîia vorbă, şi-n adevăr, tot era gata [...]. În fine, la 6 iunie, d-nu Tell vine la Islaz cu locotenentul Serurie. Eu lipseam la Caracal, însă pe dată porneşte 2 curieri, unul la mine şi unul la venerabilul popă Şapcă [...]. Pe la 10 ore fui la Islaz. A dintîi vorbă ce schimbarăm fu: „Eşti gata?" măntrebă d-nu Tell. „Cînd începem?" îi răspund — „Poimîine negreşit" — „Prea bine" — „Tot e gata. Astăzi trebuie să vie tovarăşii noştri, Şt. Golescu şi Eliad. Mîine vom lucra, ne vom pregăti şi poimîine ridicăm steagul regeneraţiei". „Dar de nu vor veni colegii noştri?" „Tot începem". „Prea bine, fiindcă întîrzierea ne va strica tot. Îmi pare rău numai de un lucru. Că n-avem proclamaţii". „Ele o să vie cu ei, dar vom scrie cîteva de mînă" [...]. Restul zilei se petrece puind la cale adunarea oamenilor şi armelor pe la picheturi. Un unter-oficer [subofiţer — n.r.] cu un soldat fură trimişi la Olt ca să înlesnească trecerea tovarăşilor şi ordin trimisei la oficerul de la puntul Turnu (Teleorman) ca să fie cu grijă, la sosirea lor şi a le-nlesni pornirea la Islaz în siguranţă [...] Pe supt seară, bucuria era în culme. Aci făcură cunoştinţa cu părintele [Şapcă — n.r.] că nu se cunoştea. D-nul Şt. Golescu, cu sosirea sa, aduse nişte bani în icosari şi îi dete în hîrtie d-lui Tell cu aceste cuvinte: „On m'a donné cela pour vous". Noaptea se făcu hîrtie trebuincioasă.*

---

* „Mi s-a dat asta pentru dv." (lb. franceză).

A doua zi, 8 iunie, se porni cu d-dr. Vlădoianu, care adusese în trăsura sa pe tovarăşii noştri, un plic, către d. Magheru, administratorul districtului Romanaţi, în care se afla o scrisoare din parte-ne către dînsul, invitîndu-l că dacă voeşte să ia parte cu noi să iscălească hîrtia către Domn şi să vie la Islaz. Acea hîrtie era iscălită de gubernul provizoriu format din părintele Şapcă, Şt. Golescu, Eliad, Tell şi eu [...]. Se porni în acelaşi timp un curier la Bucureşti cu scrisori [către] membrii Comitetului revoluţionar, vestindu-i de-nceperea noastră la 9. După pornirea curierilor se lucră la facerea steagurilor. Era o mişcare în tot Islazul...

Ziua răscumpărării

GEORGE BARIŢIU: Blajul încă are ale sale trei zile, zile de bucurie, de sărbătoare, de înfrăţire şi împăcare a tuturor inimilor. Nu zilele Parisului, Berlinului, Vienei ci zile de entuziasm pentru naţiunea sa [...] Convocaţi încă de vineri seară, 10 mai, începură a sosi. Sîmbătă în 11, curea [curgea — n.r.] din toate părţile partea inteligente [intelectuali — n.r.] şi poporul. Duminică dimineaţa, după Sf. Liturghie, se ţinu o conferinţă de la 10 ore pînă la 3 după-amiază [...]. Luni, 3/15 mai, ziua aceasta de mii de oameni însetaţi de libertate, ca ziua răscumpărării aşteptată şi de mulţi temută răsări. Ea fu togma [tocmai — n.r.] ca şi cea de duminică strălucitoare în frumuseţe [...]. La opt ore, dîndu-se semn cu clopotul cel mare al catedralei, preoţimea cu partea civilă-militară se adună înaintea catedralei unde pe estradă erau puse în ordine scaunele şi mesele [...]. Poporul la cuvîntul unui june, D. Iancul, întru o minută se despărţi în cete şi uditie [detaşamente — n.r.] Atît era de ascultător acest numeros popor ce acum crescuse la 30 de mii de oameni şi din minut în minut creştea [...]. Piaţul Blajului, deşi este prea vast, de mulţimea acureturilor [ascultătorilor — n.r.] deveni prea strîmt. Era teama ca pre lîngă toată îngrijirea, starea celor de faţă, de căldura zilei şi desimea poporului va să fie nesuferită. Deci se concluse, ca adunarea, după returnarea D. D-lor comisari să se strămute pre cîmp la larg, şi aşa toată mulţimea plecă în pratul din sus [numit de atunci Cîmpia Libertăţii — n.r.].

Voinţa întregului popor

NICOLAE KRETZULESCU: La 13 septembrie de dimineaţă se poate zice că tot oraşul Bucureşti era pe Cîmpia Cotrocenilor şi aştepta în cea mai mare neodihnă şi grijă să auză comunicaţia lui Fuad-paşa. Mai toate căpeteniile reacţionarilor veniseră la cortul comisarului turcesc unde pătrunseră mai mulţi membrii din partidul naţional. Fuad-paşa dă citire firmanului prin care se desfiinţa locotenenţa domnească, se numea caimacam provizoriu Costache Cantacuzino şi se făcea cunoscută ocuparea ţării de armata ruso-turcă. Indignaţi toţi, cîţi ne aflam acolo din partidul naţional, protestarăm din toate puterile noastre şi cerurăm comisarului turcesc să intervie la Poartă ca să nu consimtă o asemenea violenţă. Fuad-paşa răspunse că el nu poate decît să execute firmanul, adăugă că cei ce se supuneau sultanului să-l urmeze şi se retrase din cort împreună cu Omer-paşa înconjuraţi de reacţionarii triumfători. În acelaşi moment, după un semn dat de Omer-paşa, cortul fu înconjurat de soldaţi şi toţi cîţi rămăsese înăuntru furăm opriţi a ieşi afară. Tocmai pe seară cînd începuse a se înopta furăm conduşi între baionete în curtea bisericii Cotroceni unde, sub corturi ce ne pregătiseră, petrecurăm toată noaptea în frig şi nemîncaţi încă de dimineaţă de cînd plecaserăm de acasă [...]. Peste zi cînd ne aflam tot închişi în cort auzeam detunături de tunuri în Bucureşti. Era lupta din Dealul Spirei a pompierilor noştri, care subt comanda căpitanului Zăgănescu, alergînd ca să intre în cazarma din deal şi fiind întîmpinaţi prin focuri de către turci, care intrau cu tunurile lor în oraş, ei într-o clipă de ochi au întors tunurile cu gura către infanteria turcească, le-a dat foc şi nu puţini soldaţi turci fură omorîţi [...]. La Cotroceni, noi, după urîta noapte ce-am petrecut sub corturi, am fost a doua zi urcaţi în apartamentele de sus, cu desăvîrşire nemobilate şi s-a permis a ni se aduce după la casele noastre de mîncare şi cele trebuincioase spre a nu ne culca pe scînduri goale. Peste zi Rusten-bey, însoţit de un trimis din partea căimăcămiei (colonelul Voinescu din partidul reacţionar pe cît îmi aduc aminte) vin la Cotroceni, ne cheamă pe cîte unul, şi după o listă ce avea în mînă, referindu-se la trimisul Căimăcămiei, care ne cunoştea pe toţi, pe unii i-a pus în libertate, între care şi fiul caimacamului Iancu Cantacuzino i-a pus în libertate, iar pe ceilalţi ne-a lăsat tot închişi, fără a putea comunica cu nimeni de afară, nici chiar cu rudele [...]. După trei zile de închisoare, Rustem-bey a venit de iznoavă la Cotroceni şi după o listă ce avea iarăşi în mînă, pe unii din noi i-a liberat îndată iar pe alţii i-a pornit subt escortă la Giurgiu, unde i-a îmbarcat în caiace, i-a ţinut pe Dunăre subt pază vreo 15 zile şi la urmă le-a dat drumul internînd pe unii din dînşii la Brusa [...].

Astfel a luat sfîrşit mişcarea noastră de la 1848. Ea n-a fost un act izolat al unui partid setos de putere, nici al unei coterii, precum am avut exemple mai tîrziu [aluzie la detronarea lui Cuza — n.r.], ea a fost expresiunea de idei şi de principiuri serioase din partea întregului popor, în urma unor lungi suferinţe.

Un stil al participării la istorie

PAȘOPTIȘTII ȘI LUPTA CU INERȚIA

PAUL CORNEA

Gîndirea și activitatea cultural-politică a pașoptiștilor a fost adesea cercetată; mai puțin poate s-a vorbit despre felul de a fi, despre structura lor morală. Dar a găsi caracterele sufletești diferențiale ale acestor oameni profund legați prin afinități de vîrstă și formație, îndeosebi prin asumarea acelorași mari opțiuni ideologice (înfăptuirea Unirii, cîștigarea independenței, promovarea specificului național în cultură, reorganizarea societății românești în sens burghezo-democratic) **nu e atît de simplu cum s-ar părea.**

Drumul spre cunoașterea resorturilor lor interioare ne e uneori barat de locul comun ori formula de circulație generală, alteori de o anume tendință iconografică și festivistă, care așterne peste frămîntări, contradicții și limite — inerente împrejurărilor, timpului și firii umane — un văl pudic și idealizator. Știm cu toții că pașoptiștii au fost militanți entuziaști ai cauzei naționale, că au alcătuit o grupare coerentă și că ilustrează o formă exemplară a patriotismului. Dar cîți cunosc zbuciumul care stă la temelia angajamentului lor civic, dificultățile pe care au trebuit să le învingă spre a-și fixa locul în istorie?

Problema problemelor

Judecînd de la distanță, perspectiva se limpezește, dar se și simplifică: dibuirile îndelungi și anevoioase se estompează, pozițiile forțelor sociale angajate în luptă se reduc la antagonisme sumare, psihologiile devin liniare, totul pare a se înlănțui după o ordine evidentă și luminoasă. Cînd însă ne apropiem de evenimentele de la 1848, studiindu-le la **nivelul** lor, încercînd să regăsim adică starea de spirit a oamenilor înainte ca deznodămîntul să fi clarificat lucrurile, atunci de-abia tabloul capătă dramatism, indivizii ne apar solicitați de tendințe contradictorii, drumul spre țintă presărat cu nenumărate obstacole, dialectica dintre contingență și necesitate, atît de inteligibilă retrospectiv, se încarcă de umbre și incertitudini.

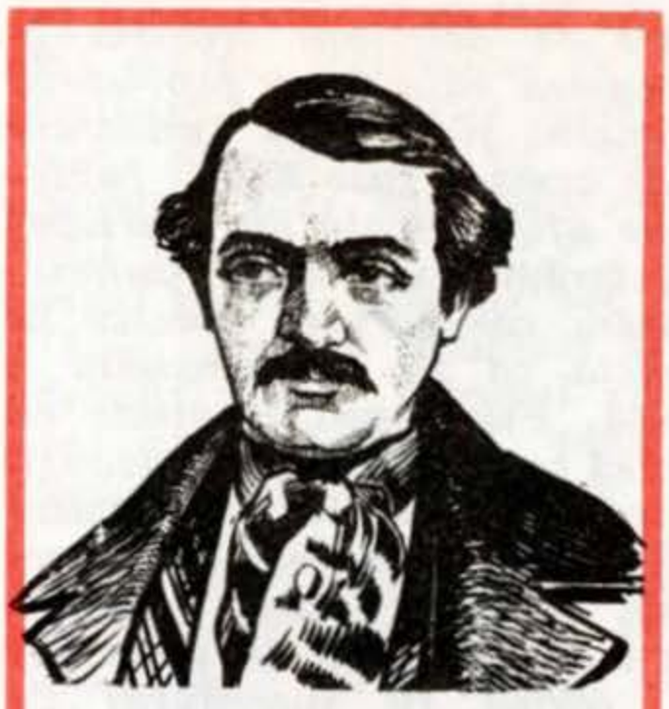

V. Alecsandri

S. Bălint

Gh. Barițiu

S. Bărnuțiu

(Portretele revoluționarilor sînt prezentate în ordine alfabetică)

Evenimentele de la 1848 au consacrat în istoria României o serie de personalități proeminente — luptători politici, gînditori și cărturari remarcabili, cum au fost Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Ion Eliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, Simion Bărnuțiu și alții — care au dat glas idealurilor revoluționare ale poporului, au fundamentat teoretic revendicările progresiste ale maselor, au organizat și condus lupta revoluționară pentru emanciparea socială și națională a poporului român.

NICOLAE CEAUȘESCU

Din acest punct de vedere, un document dintre cele mai edificatoare îl constituie discursul rostit într-o adunare a studenților români din Paris, la 1 ianuarie 1847, de N. Bălcescu. Textul de care vorbim, de o mare frumusețe și de o rară înălțime de cuget, a fost descoperit de Cornelia Bodea și publicat recent prin stăruințele lui H. Nestorescu-Bălcești, însă într-o ediție puțin accesibilă marelui public*. El constituie o adevărată radiografie morală, permițîndu-ne accesul în intimitatea conștiinței pașoptiste, într-un moment din cele mai semnificative, cînd tulburarea cuprinsese cugetele celor mai buni și apatia amenința să paralizeze desfășurarea luptei.

Înainte de a cerceta cuvîntarea, să încercăm a ni-i închipui pe auditori. Erau studenți veniți să învețe în capitala Franței, printre ei și reprezentanți deja cunoscuți ai mișcării culturale, ca M. Kogălniceanu ori I. Ghica, obligați să se expatrieze din cauza atmosferei opresive din țară. Aveau între 20-30 ani, vîrstă la care iluziile încep să se năruie în ciocnirea cu realitățile brutale ale vieții. Văzuseră lumina zilei în preajma sau îndată după mișcarea revoluționară a lui Tudor Vladimirescu, într-o epocă de mari prefaceri economice și sociale, cînd structurile vechi intraseră într-un rapid proces de descompunere și o nouă mentalitate se infiltra în toate sectoarele vieții publice și private. Ei receptaseră din copilărie ideile de naționalitate, libertate și justiție socială care dezlegau pretutindeni spiritele din încătușare și ridicau masele la luptă împotriva regimurilor absolutiste. Fuseseră marcați în adolescență de climatul de emulație patriotică și luminare din deceniul patru, cînd, sub conducerea lui Asachi și Eliade Rădulescu, se inițiase marea operă de implantare a bazelor culturii moderne, prin înființarea de școli, ziare, teatru în limba română, nuclee editoriale. Erau romantici desigur, dar romantismul lor ocolea de obicei formele excesive ale interiorizării și visului, menținîndu-se între limite rezonabile, îndeosebi tinzînd să-și consume

D. Bolintineanu

I.C. Brătianu

T. Cipariu

I. Ghica

---

* **Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului patriei noastre.** Ediție de Cornelia Bodea, Bălcești pe Topolog, 1970. **(Studia et acta musei „Nicolae Bălcescu")**

Al. G. Golescu

N. Golescu

Șt. Golescu

M. Kogălniceanu

surplusul de energie emotivă prin slujirea devotată a intereselor naţiunii, pe calea scrisului sau a acţiunii politice. Trăiau la Paris într-o atmosferă de agitaţie şi fervoare, alături de tineri aparţinînd altor popoare asuprite din Răsărit, la fel de entuziaşti, idealişti şi utopici, cu care se regăseau în băncile de la Collège de France, la cursurile străbătute de mesianism revoluţionar ale tribunilor libertăţii — Michelet, Quinet, Mickiewicz.

Pentru tinerii aceştia în pas cu vremea, în curent cu desfăşurările intelectuale şi politice ale epocii, care se simţeau români înainte de a fi moldoveni, munteni, transilvăneni, bănăţeni sau dobrogeni, problema problemelor era să-şi înalţe patria din starea de înjosire şi înapoiere. Voiau să realizeze Unirea politică a românilor şi să opereze reforme, eliminînd rînduielile feudale, îmbunătăţind situaţia ţărănimii, instaurînd domnia legii şi a democraţiei. Idealul lor cel mai scump era să aducă poporul român în familia naţiunilor înaintate ale Europei, dîndu-i posibilitatea să contribuie la opera comună a civilizaţiei omeneşti, după singura măsură a vredniciei şi aptitudinilor sale.

Condiţiile luptei erau însă extrem de complicate, duşmanii cauzei româneşti dispuneau de forţe redutabile, evenimentele decurgeau adesea altfel decît se aştepta sau se spera. Pe de altă parte, în pofida dorinţei lor sincere de a-şi servi ţara, studenţii de la Paris nu erau în stare să se situeze totdeauna la înălţimea sarcinilor luptei de eliberare. Unii, proveniţi din clasele de sus, îşi depăşiseră poziţia socială mai mult din generozitate, decît dintr-o convingere trainic sedimentată; lipsa de călire ideologică îi făcea, de aceea, să şovăie în momentele de cotitură sau îi arunca în perplexitate. Alţii erau naivi, lăsîndu-se uşor ademeniţi de mirajul vorbelor, ori crezînd, în spiritul „luminilor", că pentru a rezolva marile probleme sociale ajunge să se facă apel la raţiune şi să se pledeze necesitatea armonizării intereselor divergente. Prea puţini dispuneau de pregătirea teoretică necesară descifrării în esenţă a dinamicii procesului istoric contemporan şi mai puţini încă avuseseră ocazia să se măsoare cu duşmanul într-o ciocnire directă, să sufere, ca Bălcescu, rigorile temniţei, sau să-şi vadă, ca M. Kogălniceanu, spulberate, pas cu pas, toate iniţiativele în opera de culturalizare. În fine, cum e şi firesc, dacă asupra obiectivelor majore urmărite nu existau litigii fundamentale, apăreau, în schimb, diferenţe pe chestiuni de tactică, de pildă între radicali (care preconizau acţiunea conspirativă şi alianţa cu aripa iacobină a stîngii europene) şi liberali (care preferau mijloacele legale şi căile diplomaţiei); iar diferenţele se adînceau şi în funcţie de temperament, prin opoziţia spontană între firi exaltate ca ale lui C.A. Rosetti şi D. Brătianu şi cele realiste de felul lui Kogălniceanu ori Ghica.

Nu moarte, ci deşteptare

Aceste precizări erau necesare spre a înţelege cuvîntarea lui Bălcescu. Ea are valoarea unei auto-critici a generaţiei, rostită însă de cel mai curat şi intransigent dintre reprezentanţii ei, de cel care, mai puţin decît oricine altul, ar fi avut să-şi reproşeze ceva. Analiza nu se opreşte însă la denunţarea stării vremelnice de impas şi a cauzelor care au generat-o, ea schiţează, cu o luciditate admirabilă, perspectiva învingerii greutăţilor momentane, restabileşte încrederea în victorie, se transformă într-un apel înflăcărat şi irezistibil la acţiune.

Ce spune Bălcescu? El începe prin a descrie starea obiectivă a lucrurilor, cu intenţia evidentă de a nu escamota în nici un fel greutăţile. În Transilvania, românii gem sub jugul habsburgic, în Principate puterea e deţinută de **„nişte cîrmuiri asupritoare, corupte, ipocrite, trăind prin ilegalităţi, fără altă regulă decît interesul lor, fără altă mărginire decît voinţa lor, indiferente asupra mijloacelor, priimindu-le pe toate numai să le ducă la ţinta lor; prefăcînd înşelătoria, vicleşugul, călcarea jurămîntului, tîlhăria chiar în arta de guvernare“**. Pe plan social, ţara e împărţită în două tabere antagoniste: boierii şi poporul. Celor dintîi Bălcescu le face un adevărat rechizitoriu; ei sînt **„ambiţioşi, egoişti, urîndu-se şi sfîşiindu-se unii pe alţii, plecaţi, supuşi către cei mai mari, despoţi către cei mai mici, vînduţi sau gata să se vîndă la oricine va voi să-i cumpere, luîndu-şi drepturi ce n-au, crezînd că statul e o proprietate a lor şi că vechea lor supremaţie trebuie a rămînea în vecinic neclintită“**. Poporul e **„degradat, trăind în ticăloşie şi în lacrimi... înşelat totdeauna, el nu mai crede la un viitor, el nu mai nădăjduieşte o prefacere în starea lui“.**

„Astfel privit — încheie istoricul trecerea în revistă a stării prezente — **acest tablou seamănă descurăjătoriu“.** Sus, ca şi jos, deşi din motive diferite, domneşte aceeaşi inerţie· unii nu vor decît să-şi conserve privilegiile, alţii nu pot să le răstoarne. **„Nimic nu se vede care să ne mîngîie, nimic care să ne arate dignitatea omenirii. Nici o nădejde d-a vedea atîtea lanţuri rupte! Nici o nădejde d-a vedea un termen la această grozavă progresie de despotism, de degradaţie şi de indignitate“.**

În împrejurări atît de vitregi, nu e de mirare că îndoiala s-a infiltrat şi în rîndurile înguste ale luptătorilor pentru libertate. Unii dintre participanţii la mişcarea lui I. Cîmpineanu (din anii 1838-1839), **„mirîndu-se că nu culeg a doua zi aceea ce au semănat cu o zi înainte“,** s-au retras la ţară, departe de cuibul tiraniei, dar şi de posibilitatea de a mai lucra în sensul ideilor lor. **„Ei nu disperează de tot de viitor** — spune Bălcescu — **doar socotesc că nu le este dat să facă nimic pentru dînsul, dar ei nu cred că vor vedea acest viitor şi nu îndrăznesc a-l făgădui nici chiar copiilor lor, atît li se pare că e departe de la ceea ce gîndesc la ceea ce văd de faţă“.**

Alţii, **„siliţi a rămînea între lume, în Capitale“** propovăduiesc renunţarea la luptă, încrucişarea momentană a braţelor, sub cuvînt că duşmanii sînt prea puternici şi condiţiile prea puţin favorabile. Propria lor descurajare o transmit celor mai tineri, spunîndu-le: **„În zadar vă mişcaţi. Lucrarea nu poate decît să vă compromită, fără a aduce vreun folos. Orice veţi face, sau va fi nefolositor, sau vătămător. Să lăsăm toate şi să aşteptăm întîmplarea să ne ajute şi să ne scape“.**

Mai rău încă, deşi — după Bălcescu — explicabil, e că un anume scepticism se întinde şi printre studenţii aflaţi în capitala Franţei, printre prietenii şi tovarăşii de luptă apropiaţi, că el atinge toate sferele de manifestare, pînă şi literatura. **(„La ce poate sluji o literatură naţională cînd nu eşti sigur că mîine va exista naţia ta? De aceea, să ne resignăm şi să tăcem“.)**

Ce opune oratorul acestui spirit de demisie, care justifică pasivitatea şi riscă să demobilizeze frontul luptătorilor pentru cauza naţională tocmai în ajunul unor bătălii hotărîtoare? Mai întîi o apreciere dialectică a prezentului înnourat: e o greşeală să se judece lucrurile sub prisma aparenţelor; ceea ce importă sînt tensiunile de adînc, contradicţiile sociale ajunse în stadiu paroxistic; or, departe de a sugera perpetuarea relelor, acestea anunţă, dimpotrivă, un viraj al istoriei, o perioadă de

Aug. Treb. Laurian

Gh. Magheru

I. Maiorescu

A. Mureşanu

E. Murgu

C. Negri

I. E. Rădulescu

C.A. Rosetti

regenerare și progres. Nu — proferează Bălcescu — **„vă înșelați, voi luați drept moarte aceea ce este pregătirea unei transformații sociale. Toate ne-o dovedesc. Acea luptă între interesurile opozite și vrăjmașe, acea mare neunire, acea dezorganizație socială, toate sînt semne de viață, toate ne arată că o lucrare mare se face în societate, toate ne vestesc începutul zămislirii unei societăți noue. Prin asemenea simptome, domnilor, se anunciază în societățile învechite prefacerile cele mari: aceea dar ce socotiți că este moartea, este deșteptarea, este învierea!“.**

Nu mai puțin revelator e cel de-al doilea argument pe care-l putem deduce din țesătura măiastră a demonstrației: neamul românesc a supraviețuit în decursul istoriei unor încercări cu mult mai grele; e, de aceea, neîndoielnic că el va ști să-și croiască drumul și în împrejurările prezente, cînd spiritul vremii îl favorizează, căci sec. XIX e un veac al **„luminilor, al deșteptării popoarelor [al]... libertății“.** O „providență“ (cuvînt sub care Bălcescu înțelege suma legităților obiective) a păstrat ființa poporului român pînă acum, în ciuda tuturor furtunilor și dezastrelor, ea o va păstra și în viitor însă cu o condiție care e esențială: **„ca și noi să facem tot ce atîrnă de noi, ca și noi să împlinim misia noastră“.**

Pentru a acționa e însă nevoie de a ști nu numai care e scopul final, ci și care e drumul ce conduce spre el. Or, ceea ce lipsește generației e tocmai claritatea perspectivei: **„Trăind... într-o epocă de tranziție, între trecutul care piere și viitorul care începe a ne luci, pentru noi ideile bătrîne nu mai au o putere și ideile noue, credința nouă cei mai mulți o presimțim fără a o cunoaște bine, fără a o fi analizat. Astfel... cei mai mulți din noi nu știm unde trebuie să mergem și ce cale să luăm, ca să ajungem la țintă“.** De aceea — și cu aceasta abordăm una din părțile cele mai caracteristice ale cuvîntării — Bălcescu se străduie să spulbere ideile false, să destrame prejudecățile unora și alibiurile altora. În fapt, nodul întregului discurs e tocmai aci: în polemica împotriva inerției. Celor care spun **„să ne fățărnicim, să tăcem și să așteptăm evenimentele“,** le răspunde că se rătăcesc amar: **„evenimentele trebuiesc pregătite din vreme, altminterea nu vor veni“.** Celor care preconizează alianța temporară cu „puterea“, oricît de rea ar fi, spre a obține avantaje imediate, le amintește că nu poate exista întovărășire între principii contradictorii, între **„egoism și jertfire, între fărădelege și virtute“.** Celor care se amăgesc că lucrurile s-ar putea îndrepta prin înlocuirea cîrmuitorilor, le atrage atenția că rădăcina răului nu e în indivizi, ci în organizarea socială: **„lăsînd societatea în starea de mai nainte și răsturnînd oarecare persoane ce sînt în capul ei, nu facem alt fără numai ne punem la îndatorirea d-a începe a doua zi lupta cu cei ce le-au luat locul“.**

Pentru acțiune, împotriva pasivității

Așadar, nu există nici un fel de scuză pentru pasivitate, nici pentru temporizare, nici pentru soluțiile de compromis. Tinerii nu pot avea altă țintă decît unirea politică și săvîrșirea reformei sociale. Steagul sub care trebuie să realizeze cea mai largă mobilizare a compatrioților este al „românismului“ și „românism“ înseamnă națiune și democrație. Chiar dacă mijloacele preconizate aparțin mai mult propagandei de tip luminist decît acțiunii revoluționare propriu-zise (ceea ce se poate explica prin rațiuni tactice), sensul luptei este același și cerința pusă în fața tinerilor una singură: angajarea fără reținere în bătălia libertății. Și Bălcescu încheie printr-o perorație superbă, care proclamă, în pofida

norilor grei ce acoperă orizontul, certitudinea victoriei: **„Nu ziceți «sîntem slabi!». Cînd Dumnezeu dă o misie, dă și puterea de-a o împlini. Nu ziceți «sîntem puțini!»"...**

Fără îndoială, literatura politică pașoptistă cuprinde și alte texte revelatoare. Dar puține ne divulgă într-o formă mai impresionantă valorile morale ce constituie apanajul generației revoluționare. Cu marea autoritate pe care i-o dădeau cunoștințele, opera de istoric, participarea la insurecția eșuată, de la 1840*, noblețea cugetului și tăria caracterului, Bălcescu atacă frontal o problemă spinoasă dar decisivă: aceea a alegerii între militantism și pasivitate, între riscurile asumării unei poziții de activism civic și comoditatea retragerii din frămîntările veacului. El susține că a cultiva grădina, în vreme ce afară tunurile bubuie și opresiunea face aerul irespirabil e un compromis rușinos, nu o alternativă a demnității.

Operă de strînsă argumentare, dar și de profetism național, cuvîntarea lui Bălcescu ne convinge că pașoptismul nu constituie o manifestare spontană și liniară, o înscriere facilă și voioasă în ordinea istoriei, ci rezultanta unui proces laborios și dificil, de luptă a oamenilor nu numai cu vitregia soartei, ci și cu ei înșiși. Pînă la urmă, după cum o știm, luptătorii de la 1848 au fost unanimi în a alege sacrificiul și dăruirea de sine împotriva egoismului și a indiferenței față de suferințele colectivității. Această opțiune exprimă cel puțin trei lucruri. Mai întîi, încrederea profundă — care e, în același timp, de ordinul rațiunii și al unui instinct indemonstrabil — în destinul luminos al poporului român. Este apoi simțul responsabilității față de istorie, conștiința de a vorbi în numele națiunii, de a-i reprezenta interesele, aspirațiile și păsurile. E, în fine, conceptul de „datorie", care împrumută „luminilor" înțelesul muncii devotate în folosul patriei iar romantismului — patetismul ideii de „misiune".

Pașoptistul văzut de Bălcescu nu e un erou de legendă, invulnerabil și infailibil; el trece prin clipe de îndoială, e uneori tentat de facilitățile vieții; victoria momentană a forțelor răului, năruirea speranțelor puse în mișcările anilor 1840-1846, acest provizorat dureros al unui impas care se prelungește, îl descurajează și îl tulbură. Dar ceea ce îl caracterizează e că își învinge starea de descumpănire, că își regăsește elanul și acceptă lupta, cu toate jertfele pe care ea i le cere.

Într-o măsură mai mare sau mai mică, toți reprezentanții generației ilustrează această dominantă a „angajării". Cu condeiul — ca scriitori, suind pe baricade — ca revoluționari, practicînd diplomația — ca oameni politici, pașoptiștii au înțeles că destinul lor e să-și croiască prin luptă destinul, să-și smulgă compatrioții din nepăsare și inacțiune, să proclame în lumea întreagă dreptul la existență a națiunii române și identitatea sa spirituală. De aceea, dincolo de trăsăturile care-l definesc în cîmpul social și politic, ca ideologie, pașoptismul este și o expresie a unui tip de comportare morală, un stil al participării la istorie. Iată de ce el rămîne exemplar, capabil, azi ca și ieri, să stîrnească vocații, să dea un conținut viu și actual ideii de patriotism.

A. Russo

G. Sion

A. Șaguna

Cr. Tell

* În mai 1840 s-a constituit o societate secretă, condusă de boierul liberal Dimitrie (Mitică) Filipescu, din care făceau parte N. Bălcescu, D. Macedonski, G. Telegescu, M. Serghiescu, E. Murgu, Jean A. Vaillant ș. a. Obiectivele urmărite: independența Țării Românești, lichidarea regimului feudal prin emanciparea clăcașilor. Proiectul de constituție elaborat proclama egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, desființarea rangurilor și privilegiilor boierești, republică democratică etc. Programul urma să se realizeze printr-o răscoală armată. În octombrie 1840 conducătorii mișcării au fost arestați, judecați și condamnați la 8-10 ani ocnă sau închisoare; Bălcescu, fiind minor, a fost internat la Mănăstirea Mărgineni — n.r.

„PRIMĂVARA POPOARELOR“ ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

(1848-1849)

1848

8 martie:
În locuința sa din Paris, Nicolae Bălcescu convoacă pe toți moldo-muntenii și redactează împreună un program revoluționar burghezo-democratic, în care cereau, printre altele, împroprietărirea țăranilor prin despăgubire; tot acum se hotărăște trecerea la acțiune pentru declanșarea revoluției*.

12 martie:
La Sibiu, Simion Bărnuțiu alcătuiește o proclamație în care cheamă pe românii din Transilvania să se ridice la luptă pentru recunoașterea lor ca națiune politică; cere convocarea unei adunări naționale și desființarea iobăgiei.

13 martie:
Se ține o întrunire la Tîrgu Mureș la care participă tineri intelectuali români, maghiari și sași cu care prilej se redactează o petiție ce solicită drepturi și libertăți burghezo-democratice.

Izbucnește revoluția la Viena; regimul reacționar al lui Metternich este răsturnat. Evenimentul marchează, de fapt, începutul revoluției în Imperiul habsburgic.

15 martie:
Izbucnește revoluția la Pesta.

* Calendarul conține referiri și la unele momente ale revoluției pașoptiste din alte țări, momente care au avut legătură cu mișcarea revoluționară de la noi; toate datele din materialul de față sînt menționate în stil vechi.

27 martie:
La Iași se ține o mare întrunire, care marchează începutul mișcării revoluționare din Moldova.

Românii aflați în Pesta, împreună cu populația orașului, îl eliberează din închisoare pe democratul-revoluționar român Eftimie Murgu.

28 martie:
Revoluționarii moldoveni se întrunesc în casa lui Costache Sturdza pentru a redacta programul **Petiția-proclamațiune** (35 articole, cuprinzînd revendicări burghezo-democrate moderate).

29 martie:
La Iași, o delegație se prezintă domnitorului Mihail Sturdza pentru a-i înmîna petiția-program. Domnitorul o respinge și înăbușă mișcarea revoluționară; au loc peste 300 arestări (13 dintre conducători sînt trimiși sub stare de arest la Galați, spre a fi exilați în Turcia; șase dintre ei scapă la Brăila și fug în Transilvania).

30 martie:
Legile privind desființarea obligațiilor feudale, cunoscute și sub numele de **Legile din aprilie,** votate de Dieta maghiară din Pojon (Bratislava), sînt confirmate de Ferdinand I, împăratul Austriei.

8 aprilie:
Are loc prima adunare secretă a conducătorilor revoluționari munteni în locuința lui C.A. Rosetti, din București, cu scopul de a hotărî fixarea începerii revoluției; N. Bălcescu propune ca insurecția să înceapă în 11 aprilie; majoritatea cere amînarea.

9 aprilie:
Au loc încă două ședințe, dar nici acestea nu reușesc să fixeze data declanșării revoluției muntene.

18 aprilie:
La Blaj, în „Duminica Tomii“, se ține prima adunare politică a românilor transilvăneni, care hotărăște convocarea, pentru 3 mai, a unei mari adunări populare. În Transilvania au loc puternice mișcări țărănești pentru aplicarea **Legilor din aprilie.**

26 aprilie:
Întrunire la Sibiu a conducătorilor burgheziei și țărănimii române din Transilvania, care aprobă un proiect de program redactat de S. Bărnuțiu. În esență cuprindea: recunoașterea politică a națiunii române, depunerea jurămîntului național, protest împotriva „uniunii“ Transilvaniei cu Ungaria.

30 aprilie:
Sosește la București generalul Duhamel, trimisul țarului.

2 mai:
În Catedrala din Blaj are loc consfătuirea preliminară pentru precizarea programului ce trebuie discutat a doua zi; Simion Bărnuțiu ține un înflăcărat discurs în care exprimă voința de unire a românilor de pe întreg întinsul fostei Dacii.

3 mai:
Cea mai puternică manifestare politică a populației

Plămădită în condiții asemănătoare, desfășurîndu-se în aceeași perioadă, proclamînd țeluri comune, revoluția de la 1848 a avut un caracter unitar în toate cele trei țări românești. Faptul că pe steagul revoluționar din toate aceste provincii erau scrise aceleași idealuri supreme — desființarea servituților feudale și eliberarea țărănimii iobage, cucerirea de libertăți democratice, scuturarea dominației străine și realizarea unității și independenței naționale — ilustrează comunitatea de interese și aspirații ce-i unea pe fiii aceluiași popor, în pofida hotarelor despărțitoare artificiale și vremelnice.

NICOLAE CEAUȘESCU

(Acest citat, ca și cele din paginile 3, 7, și 11 sînt extrase din cuvîntarea rostită la adunarea populară de la Iași, la 4 mai 1973, consacrată aniversării Revoluției de la 1848).

românești din Transilvania, pentru desființarea iobăgiei și recunoașterea națiunii românești: la Blaj, pe Cîmpia Libertății, sînt adunați peste 40 000 oameni.

La Lugoj, în cadrul unei însuflețitoare adunări populare, românii cer drepturi naționale (participă și unii revoluționari din Muntenia și Moldova). Se alege un comitet, sub președinția lui Eftimie Murgu.

4 mai:

Adunarea de la Blaj își continuă lucrările. August Treboniu Laurian citește programul intitulat **Petiționea națională** care cuprinde 16 articole (se cere, printre altele: dreptul românilor de a fi reprezentați în Dietă, folosirea limbii române în legislație și administrație, desființarea iobăgiei fără răscumpărare, înarmarea poporului și înființarea gărzii naționale; se afirmă cu tărie că: **„națiunea română se declară și se proclamă de nație de sine stătătoare".** Se aleg două delegații — una condusă de episcopul ortodox Andrei Șaguna, care să prezinte revendicările românilor la Viena, iar cealaltă pentru a înmîna „petiționea" Dietei de la Cluj. Se formează un Comitet Național Român cu sediul permanent la Sibiu, primind misiunea să îndeplinească hotărîrile adoptate de Adunare. Sînt aleși în Comitet: Andrei Șaguna, Simion Bărnuțiu, Aron Pumnul, Avram Iancu, Al. Papiu Ilarian ș.a.

5 mai:

Adunarea de la Blaj își încheie lucrările. Se formează o gardă națională. Prin masiva participare și hotărîrea cu care s-a afirmat dorința de libertate socială și națională, adunarea a marcat momentul culminant al revoluției în Transilvania.

10 mai:

Pentru conducerea acțiunii revoluționare din Țara Românească se alcătuiește un Comitet revoluționar compus din: I. Ghica. N. Bălcescu, C. Bălcescu, Al. G. Golescu (Negru), C.A. Rosetti. C.Bolliac, Șt. Golescu, D.Brătianu, I.C. Brătianu, Al. Golescu (Albu), N. Golescu, Radu Golescu, I. E. Rădulescu și I. Cîmpineanu. Din comitet se formează o Comisie executivă alcătuită din N. Bălcescu, Al.G. Golescu (Negru) și Ion Ghica. Se definitivează programul revoluției, cuprinzînd 22 articole (cel mai important purta numărul 13 și cerea emanciparea și împroprietărirea clăcașilor prin despăgubire). I.E. Rădulescu este însărcinat cu tipărirea programului și redactarea unei proclamații. Se stabilește ca revoluția să fie declanșată la 9 iunie în Capitală.

12 mai:

Apare la Brașov un program al revoluționarilor moldoveni emigrați **(Prințipiile noastre pentru reformarea patriei),** compus din șase puncte, care prevede, între altele: desființarea servituților feudale și împroprietărirea țăranilor fără răscumpărare, unirea Moldovei cu Țara Românească.

17 mai:

Dieta din Cluj, împotriva voinței maselor populare exprimată la Blaj, votează „uniunea" Transilvaniei cu Ungaria.

18 mai:

În **Gazeta de Transilvania** apare articolul **Terorismul străin în Moldo-România,** semnat de G. Barițiu, în care se spune: „Soarta națiunii române se va hotărî în București și în Iași, iar nu în Cluj, nici în Blaj, nici în Buda..."

29 mai:

Sancționarea de către împăratul Austriei a „uniunii" Principatului Transilvaniei cu Ungaria.

Sfîrșitul lui mai:

Sosește Comisarul Porții Talaaf-efendi, pentru a se informa asupra stării îngrijorătoare din Țara Românească. I se înmînează un memoriu în care este

exprimată dorința românilor din Moldova și Țara Românească „de a se grupa într-același stat".

9 iunie:
Un grup de tineri revoluționari munteni încearcă un atentat împotriva domnitorului Gh. Bibescu; arestările ce urmează întîrzie declanșarea revoluției.

La Cernăuți, revoluționarii români din Moldova exilați, organizează un „Comitet revoluționar" în frunte cu C. Negri, Al.I. Cuza, Zaharia Moldovanu etc. M. Kogălniceanu este însărcinat să redacteze un program de revendicări social-politice.

· Începe revoluția în Țara Românească. La Islaz, la ora 10 dimineața, preotul Popa Șapcă deschide, printr-un discurs în care condamnă servituțile feudale, marea întrunire organizată acolo. I.E. Rădulescu citește proclamația și cele 22 articole ale programului revoluției. Se formează un guvern provizoriu, compus din I.E. Rădulescu, Chr. Tell, Șt. Golescu, Popa Șapcă și N. Pleșoianu.

10 iunie:
La București, în casa lui Axente Sever din mahalaua Dobroteasa, se ține o adunare secretă; se hotărăște ca a doua zi, la orele 16, să se dea semnalul de începere a revoluției și în Capitală.

11 iunie:
Izbucnește revoluția în București: o deputație, condusă de N. Golescu, prezintă, la orele 9 seara, domnitorului Gh. Bibescu programul revoluției; acesta semnează documentul și recunoaște noul cabinet ministerial compus din N. Bălcescu, N. Golescu, Gh. Magheru, I.E. Rădulescu, Șt. Golescu, C. Kretzulescu, C.A. Rosetti, I. Odobescu. Dimitrie Brătianu este trimis ca agent diplomatic pe lîngă guvernele Austriei și Ungariei.
Guvernul provizoriu ales la Islaz, însoțit de mult popor, ajunge la Caracal

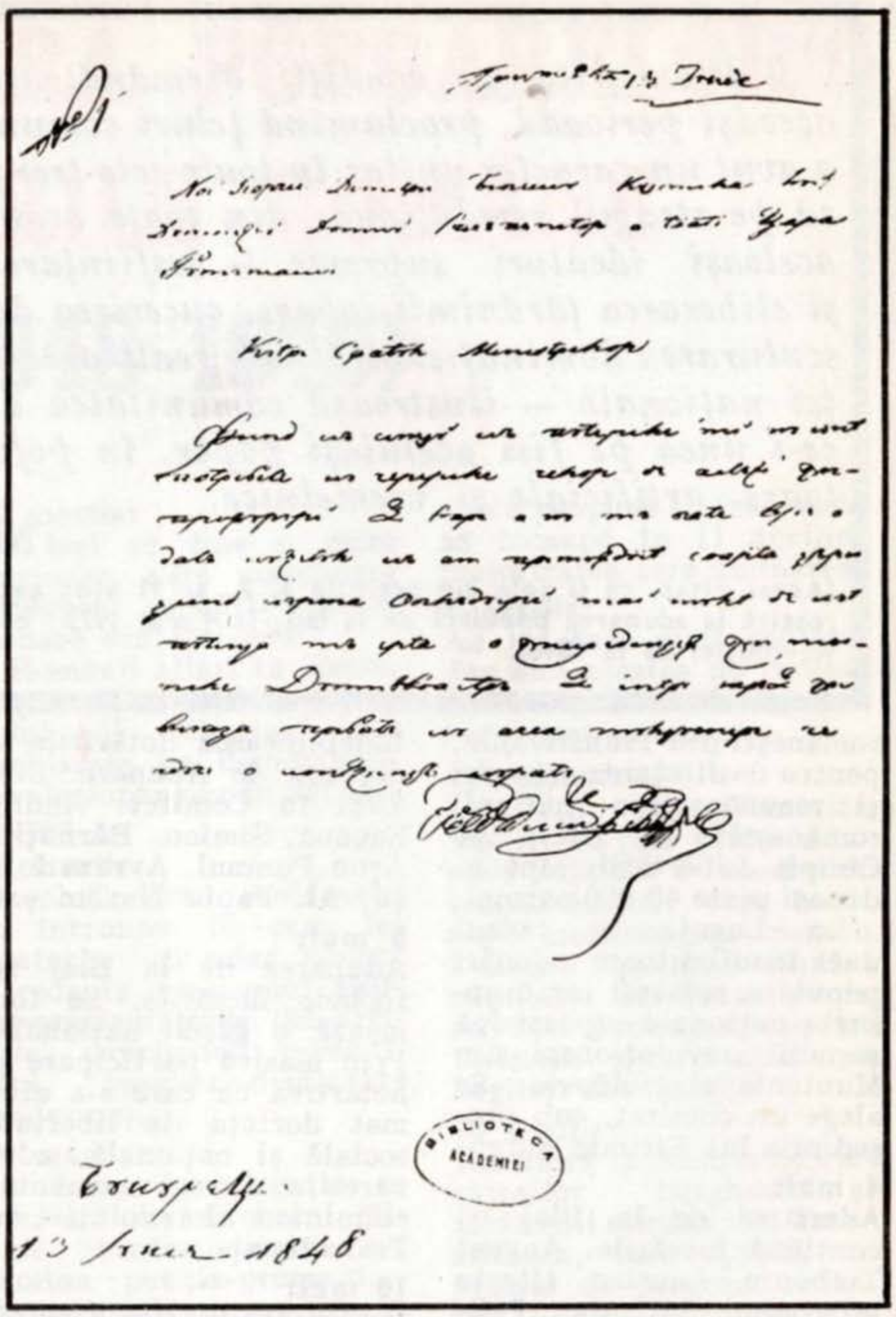

Actul de abdicare al domnitorului Bibescu

și este primit de Gh. Magheru. De aici se îndreaptă spre Craiova.

12 iunie:
Sub redacția lui C.A. Rosetti și E. Winterhalder apare la București gazeta **Pruncul român.**

13 iunie:
N. Bălcescu aflat în județul Vîlcea, se întoarce la București.
Guvernul provizoriu ales la Islaz intră triumfal în Craiova. Domnitorul Gh. Bibescu abdică și pleacă la Brașov.

14 iunie:
Se alcătuiește un „Guvern provizoriu al Țării Românești" (prin unirea celui de la Islaz cu cel de la București) format din: mitropolitul Neofit, I.E. Rădulescu, Șt. Golescu, Chr. Tell, Gh. Magheru, Gh. Scurtu, I. Odobescu, N. Golescu, I. Cîmpineanu, C.N. Filipescu, I. Voinescu II. Cu titlul de secretari sînt numiți: N. Bălcescu, Al.G. Golescu (Negru), C.A. Rosetti și I.C. Brătianu. Guvernul provizoriu dă primele decrete: steagul național să aibă trei culori — albastru, galben și roșu — cu deviza Dreptate-Frățietate înscrisă pe el; decretează desființarea rangurilor boierești, înființarea „gvardiei naționale", desființarea pe-

depsei cu moartea și a bătăii.

15 iunie:

Pe Cîmpia Filaret, numită apoi Cîmpia Libertății are loc o mare adunare (30 000 persoane), în timpul căreia masele populare depun jurămînt pe programul revoluționar, recunoscîndu-l drept Constituție.

Se ține o nouă adunare populară la Lugoj a românilor din Banat, care hotărăște înființarea unei armate populare române, prin înarmarea poporului, numirea lui E. Murgu căpitan suprem al acestei armate, introducerea limbii române în școli și recunoașterea naționalității române etc.

16 iunie:

Guvernul provizoriu dă o proclamație către săteni, prin care le cere să strîngă recolta proprietarilor și arendașilor; decretează în aceeași zi eliberarea tuturor deținuților politici.

18 iunie:

Lui Gh. Magheru i se încredințează postul de căpitan general al tuturor trupelor neregulate de dorobanți și panduri care urmează să se formeze.

19 iunie:

Boierimea reacționară organizează o întrunire în sala „Redoute" în care revoluția este denigrată. Guvernul provizoriu este arestat cu complicitatea coloneilor I. Odobescu și I. Solomon. În fața ofensivei cercurilor boierești masele cetățenești trec la acțiune (din rîndul lor se remarcă Ana Ipătescu, cofetarul Toma Gheorghiu etc.) pentru a elibera guvernul provizoriu. Complotiștii sînt arestați.

Sub redacția lui D. Bolintineanu și sub influența directă a lui N. Bălcescu, apare gazeta **Poporul suveran,** care militează pentru triumful revoluției.

21 iunie:

Guvernul dă o nouă proclamație către săteni prin care li se cere îndeplinirea îndatoririlor către proprietari și arendași.

24 iunie:

Guvernul provizoriu decretează trimiterea în țară a unor comisari, cu misiunea de a propaga ideile revoluționare și a organiza revoluția.

26 iunie:

Guvernul provizoriu dă o proclamație, prin care anunță eliberarea robilor țigani. Este pronunțată sentința în procesul intentat complotiștilor din 19 iunie, care se limitează doar la înlăturarea din armată și degradarea celor doi ofițeri.

Se publică un nou decret prin care se cere țăranilor clăcași să îndeplinească „datoriile lor" către proprietari și arendași.

28 iunie:

Trupe intervenționiste țariste ocupă orașul Iași, capitala Moldovei. Ca urmare a zvonurilor reacțiunii, că trupele țariste se îndreaptă spre București, guvernul provizoriu se refugiază în grabă la Rucăr.

29 iunie:

Mitropolitul Neofit, rămas în Capitală, anunță poporului plecarea guvernului și restabilirea vechiului regim boieresc. Se consti-

Masele populare depun jurămîntul pe programul revoluționar

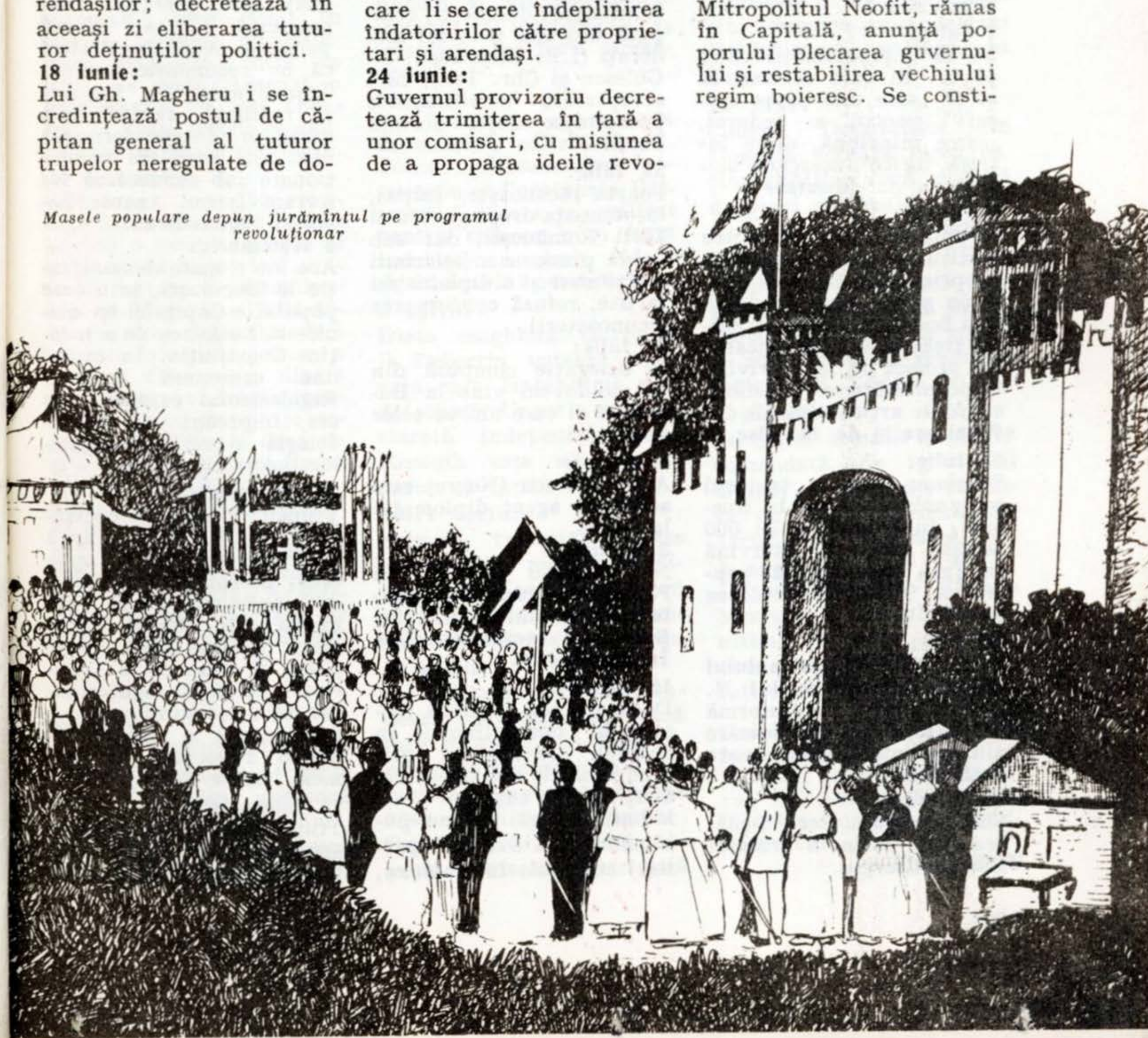

tuie o căimăcămie formată din marii boieri T. Văcărescu şi E. Băleanu, care reabilitează pe cei doi colonei, Odobescu şi Solomon, repunîndu-i în funcţii.

30 iunie:
Poporul salvează revoluţia, înlăturînd regimul reinstaurat de Neofit: se formează un guvern interimar şi cei doi ofiţeri sînt siliţi să demisioneze din armată.

2 iulie:
Se publică un decret pentru confirmarea primirii demisiilor din armată ale celor doi colonei — Solomon şi Odobescu. Li se acordă posibilitatea de a părăsi ţara.

4 iulie:
Alecu Russo trimite din Sibiu o scrisoare lui N. Bălcescu în care îşi exprimă nădejdea că unirea naţională va fi înfăptuită cu ajutorul revoluţiei din Ţara Românească.

7 iulie:
Se dă o proclamaţie către popor, în care se cere să se ia „cele mai aspre măsuri" pentru a pedepsi, „orice minciună, orice intrigă, orice încercare ucigătoare de libertate".

9 iulie:
Se publică un decret pentru instituirea unei „Comisii a proprietăţii", formată dintr-un număr egal de deputaţi boieri şi ţărani; aceasta trebuia să întocmească un proiect de lege privind împroprietărirea ţăranilor, conform articolului 13 din **Proclamaţia de la Islaz.**

13 iulie:
Suleiman-paşa, trimisul sultanului, soseşte la Rusciuc, în fruntea a 20 000 ostaşi, gata să intervină în Ţara Românească, pentru a restabili „ordinea legală".

14 iulie:
Gazeta **Învăţătorul satului** trece sub redacţia lui N. Bălcescu, care o transformă în instrument de ridicare a conştiinţei revoluţionare a ţăranilor.

19 iulie:
Suleiman-paşa trece Dunărea cu o parte a armatei sale la Giurgiu.

20 iulie:
Manifestaţie de protest pe Cîmpia Filaret împotriva intervenţiei otomane.

23 iulie:
Pe Cîmpia Filaret peste 40 000 persoane salută formarea „Locotenenţei domneşti a Ţării Româneşti" (din care fac parte şase membri ai guvernului provizoriu); dar Poarta o respinge.

25 iulie:
Demisia guvernului provizoriu.
V. Alecsandri trimite din Bucovina o scrisoare lui N. Bălcescu, în care-i spune că dorinţa sa cea mai arzătoare este unirea Moldovei şi Munteniei sub o singură conducere şi cu o singură Constituţie.

28 iulie:
Pe Cîmpia Filaret se anunţă poporului formarea unei locotenenţe domneşti, compusă din trei fruntaşi moderaţi (I.E. Rădulescu, N. Golescu şi Chr. Tell), care acceptaseră să modifice Constituţia după dorinţa Porţii.

29 iulie:
Poarta recunoaşte, iniţial, locotenenţa drept guvern al Ţării Româneşti, dar sub dubla presiune a boierimii reacţionare şi a diplomaţiei ţariste, refuză confirmarea recunoaşterii.

31 iulie:
O delegaţie compusă din 10 moldoveni vine la Bucureşti şi cere unirea celor două ţări.

1 august:
A.G. Golescu (Negru) este acreditat agent diplomatic la Paris.

2 august:
N. Bălcescu publică, în **Poporul suveran** prima parte a articolului intitulat **Drepturile românilor către Înalta Poartă.**

10 august:
Deputaţiunea română soseşte la Constantinopol, în vederea tratativelor privind relaţiile româno-turce.

Sfîrşitul lui august:
Mihail Kogălniceanu publică broşura **Dorinţele partidei naţionale în Moldova,** amplu program redactat din însărcinarea „Comitetului revoluţionar moldovean". Printre altele, programul cuprinde următoarele obiective: **autonomia deplină a ţării, egalitate în drepturi (civile şi politice), Adunare reprezentativă, domn ales din toate stările societăţii, responsabilitatea miniştrilor şi funcţionarilor publici, instrucţie egală şi gratuită, secularizarea averilor mănăstireşti, desfiinţarea rangurilor şi privilegiilor boiereşti, abolirea obligaţiilor feudale şi împroprietărirea ţăranilor cu despăgubire, Unirea Moldovei cu Ţara Românească (act socotit drept „cheia boltei, fără care s-ar prăbuşi tot edificiul naţional").**

3 septembrie:
A treia adunare de la Blaj care ţine 10 zile; participă circa 60 000 persoane. Adunarea declară că nu recunoaşte uniunea Transilvaniei cu Ungaria şi reafirmă revendicările iobagilor. Începe formarea unei oşti populare revoluţionare sub conducerea lui Avram Iancu, Axente Sever şi Iovian Brad.

6 septembrie:
Are loc o mare demonstraţie la Bucureşti, prin care populaţia Capitalei îşi manifestă hotărîrea de a menţine Constituţia. În cadrul unei ceremonii funebre, **Regulamentul organic** este ars, împreună cu **Arhondologia** (condica rangurilor boiereşti).

13 septembrie:
Trupele otomane comandate de Fuad-efendi intră în Bucureşti; li se opun eroic pompierii comandaţi de căpitanul Pavel Zăgănescu, în Dealul Spirii. Marx numeşte acest episod „baia de sînge de la Bucureşti". Regimul regulamentar este restaurat printr-o proclamaţie a lui Fuad-efendi redactată în termeni foarte duri.

15 septembrie:
Trupe ţariste comandate de generalul A. N. Lüders pătrund în Ţara Românească.

25 septembrie:
Apare un decret special privind exilarea majorității capilor revoluției din Muntenia.

28 septembrie:
Sfîrșitul revoluției în Țara Românească; tabăra de la Rîureni organizată de generalul Gheorghe Magheru este dizolvată.

Septembrie-octombrie:
Comitetul Național Român de la Sibiu organizează 15 legiuni românești înarmate.

3 octombrie:
Adunarea secuilor la Lutița hotărăște desființarea administrației subordonate Curții din Viena și organizarea unei armate secuiești.

20 noiembrie:
Ferdinand I, împăratul Austriei, abdică; îi urmează la tron Francisc Iosif I.

13 decembrie:
Generalul Iosif Bem, în fruntea armatei revoluționare maghiare, intră în Cluj, de unde lansează o proclamație în care cheamă la unire forțele revoluționare române și maghiare.

16 decembrie:
Adunarea fruntașilor revoluționari români de la Sibiu adoptă o petiție în care se protestează împotriva „uniunii" forțate a Transilvaniei cu Ungaria și hotărăște: reunirea urgentă a unei comisii urbariale pentru a rezolva diferendele dintre foștii iobagi și nobili, înarmarea gărzii naționale române, deschiderea de școli și a unei facultăți în limba română, desființarea guvernului de la Cluj, confirmarea Comitetului Național Român de către împărat și funcționarea acestuia pînă la rezolvarea problemelor națiunii române de către Dieta generală etc.

1849

ianuarie:
Trupele revoluționare maghiare comandate de generalul I. Bem continuă campania în Transilvania, pe care o ocupă aproape în întregime pînă la sfîrșitul lunii martie. Totodată începe vitejeasca etapă a apărării regiunii Munților Apuseni de către trupele țărănești-revoluționare conduse de Avram Iancu care nu recunosc autoritatea maghiară. Rezistența lor va dura pînă în luna iunie. În timpul luptelor s-au afirmat numeroși prefecți și tribuni: Petru Dobra, Ion Buteanu, Simion Balint, Axente Sever, Vasile Moldovan, Vasile Fodor, Nicolae Corcheș, Mihai Andreica și alții.

20 februarie:
Împăratul Francisc Iosif I dă așa-numita **Constituție** imperială, prin care recunoaște Transilvaniei o autonomie limitată.

27 februarie:
Trupele lui Bem ocupă Sibiul. Comitetul Național Român și un număr însemnat de intelectuali se refugiază în Țara Românească.

25 martie:
La Brașov apare gazeta **Espatriatul,** editată de C. Bolliac, arhimandritul Snagoveanu și Constantin Bălcescu; gazeta a militat pentru crearea unui front revoluționar comun în cadrul Imperiului habsburgic.

2 aprilie:
Dieta maghiară întrunită la Debrețin votează legea prin care Habsburgii sînt detronați; Ungaria este declarată independentă iar Kossuth este ales guvernator al țării.

10-11 aprilie:
Primele tratative dintre conducătorii moților și trimisul lui Kossuth, privind concilierea forțelor revoluționare române și maghiare.

19 aprilie:
La Balta-Liman se semnează convenția ruso-turcă care consacră, pe plan diplomatic internațional, înăbușirea revoluției de la 1848 în țările române; Principatele rămîn sub ocupația militară a celor două imperii pentru „a reprima orice mișcare de insurecționare".

18 mai:
Bălcescu adresează o scrisoare contelui Balthyany, în care cere permisiunea de a organiza o legiune sub drapel românesc.

6-7 iunie:
Trupele țariste, la solicitarea Curții din Viena, intră în Transilvania și Ungaria, pentru înăbușirea revoluției.

2 iulie:
Se semnează la Seghedin (Szeged) înțelegerea româno-maghiară; guvernul maghiar este reprezentat de Kossuth, iar emigrația română de Bălcescu și Bolliac. Documentul cuprinde două părți: un **Proiect de pacificare** și un tratat pentru formarea unei legiuni revoluționare române în Ungaria.

16 iulie:
Camera Deputaților din Ungaria votează legea naționalităților care asigură drepturi naționale românilor și slavilor din Ungaria.

19 iulie:
Armata revoluționară maghiară este înfrîntă la Albești (Sighișoara) de trupele comandate de generalul țarist A.N. Lüders.

1 august:
La Șiria, armata maghiară comandată de generalul Görgey Arthur, este înfrîntă de trupele generalului țarist I.F. Paskevici.

2 august:
Întrevedere între Eftimie Murgu și generalul Bem — ultima încercare de realizare a unirii forțelor revoluționare româno-maghiare.

Cronologie alcătuită pe baza Istoriei României, în date; Istoria României *vol. IV;* Anul 1848 în Principatele Române — acte și documente.

Ioana URSU

UN OM CU ÎNSUȘIRI ALESE

Sigmund Milkowski despre Popa Șapcă

L. BOICU

Popa Șapcă, pe numele său adevărat Radu Șapcă, a rămas în memoria poporului nostru ca un erou al revoluției din 1848, ca un reprezentant tipic al intereselor țărănimii clăcașe, ca un drept și curajos preot de țară, ce se împărtășea mai mult din suferințele celor în mijlocul cărora viețuia decît din cele sfinte. Invocația pe care el a rostit-o la Islaz, în ziua de 9 iunie 1848, este o pagină de antologie: „Doamne!... ridică și însuflețește pe acest popor care moare ca să facă să trăiască pe apăsătorii săi. Scapă-l de abuzurile care se fac cu așezămintele și chiar cu virtuțile sale; izbăvește-l de abuzul **clăcii,** de ticăloasa **iobăgie...** de orice prigonire, de orice silnicie și de toată nedreptatea. Redă-i timpul și locul cu care tu ai înzestrat pe om; fă-l să se bucure de roadele muncii sale..."

A făcut parte din guvernul provizoriu, ales de adunarea populară revoluționară de la Islaz (9/21 iunie 1848), apoi a fost numit egumen de Sadova. După înăbușirea revoluției cursul vieții sale s-a schimbat brusc și dureros. Aflat printre cei 34 exilați munteni, Popa Șapcă a cunoscut împreună cu ceilalți luptători pașoptiști durerea omului mistuit de dorul patriei, dezrădăcinat dintre ai săi, departe de glia strămoșească pentru a cărui eliberare se ridicase.

În iarna anilor 1853-1854, l-a întîlnit în orașul bulgar Șumla pe Sigmund Milkowski, unul dintre fruntașii emigrației poloneze* ai partidei democratice, cunoscut la noi îndeosebi după incidentul nefericit de la Costangalia (1863). Militar, om politic, scriitor, Milkowski a străbătut, începînd din 1851 — cu misiuni încredințate de partida democratică — în repetate rînduri Principatele române, îndeosebi Moldova, cu care prilej a și învățat limba română. Întîlnirea dintre cei doi a avut loc în împrejurările create de războiul Crimeii, cînd emigrați români, unguri, polonezi, italieni ș.a. s-au îndreptat către Dunărea de Jos, sperînd să declanșeze „ridicarea popoarelor" pentru emanciparea lor socială și națională. În acele condiții, unii revoluționari români au încercat să organizeze o insurecție în Oltenia, în noiembrie-decembrie 1853, dar n-au izbutit. Ei au continuat însă pregătirile în vederea unei noi răscoale, în care scop Nițâ Magheru, D. Brătianu ș.a. au rămas în stînga Dunării în vreme ce Popa Șapcă s-a îndreptat spre Șumla, unde a făcut cunoștință cu Milkowski.

După cum reiese din amintirile** lui Milkowski, Popa Șapcă i s-a înfățișat acestuia ca un patriot înflăcărat, încrezător în popor, dar reticent față de capacitatea „boierilor" emigrați de a conduce la izbîndă o răscoală populară. Emigratul polonez îl prezenta drept o „figură tipică și interesantă: țăran simplu, fără o concepție teologică, om viguros, vesel, spiritual și plin de pricepere sănătoasă", însușiri caracteristice săteanului român. Era îngrijorat de soarta „căuzașilor" trecuți în Oltenia să pregătească răscoala, dorea să-i ajute. Pentru aceasta s-a gîndit la Milkowski, un soldat, un om experimentat în organizarea de acțiuni militare. Așa se face că, într-o zi, Milkowski s-a pomenit, în locuința sa, cu Popa Șapcă, cu care a avut o interesantă conversație, reprodusă de fruntașul polon în amintirile sale:

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1973.

** Teodor Tomaz Jez (Sigmund Milkowski), **Od Kolebki przez zycie. Wspomnienia** („Din leagăn prin viață. Amintiri"), t. II, Krakow, 1936, p. 113. Sînt memoriile lui Milkowski, scrise și tipărite parțial în timpul vieții. Ele au fost adunate și republicate în trei volume la Cracovia, în anii 1936-1937.

Popa Şapcă „figură tipică şi interesantă, ţăran simplu, fără o concepţie teologică, om viguros, vesel, spiritual...“

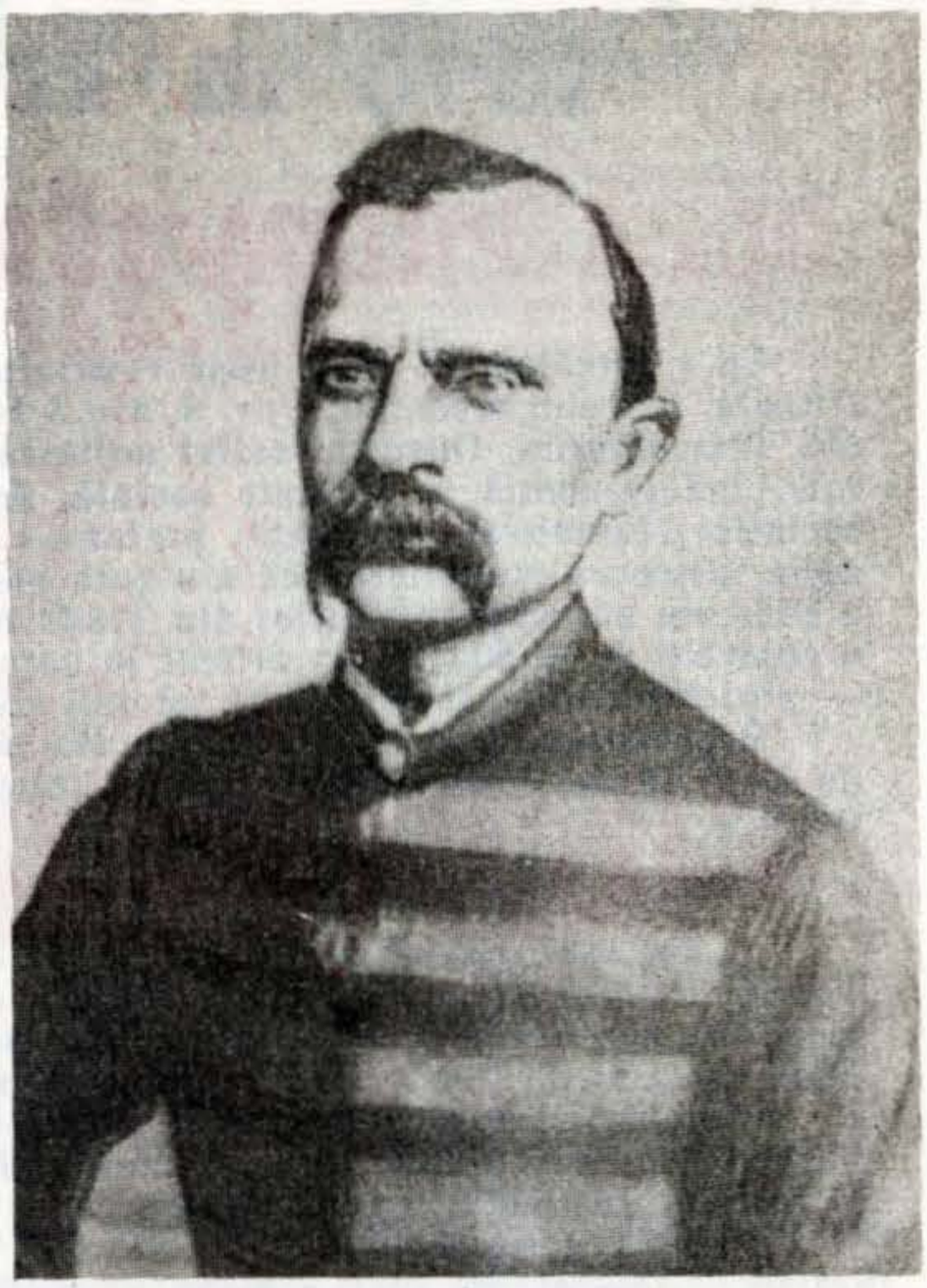

Sigmund Milkowski — fruntaş al emigraţiei poloneze, care a străbătut în repetate rînduri ţara noastră

„Popa Şapcă: **Eh, dacă aş fi ca tine, tînăr şi soldat...**

Sigmund Milkowski: **Atunci ce? I-am întrebat.**

P.Ş.: **Aş lupta acum...**

S.M.: **Nu face fiecare ce vrea.**

P.Ş.: **Aş putea** [...]

S.M.: **Ce?**

Pe un ton insinuant Popa Şapcă, îi aminteşte interlocutorului său că trupele străine părăsesc Ţara Românească*

S.M.: **Aşa, şi ce?**

P.Ş.: **Aşa, aş lua poşta**, aş alerga în Oltenia şi, ajuns acolo, le-aş spune oamenilor: «ei, oameni, luaţi fiecare ce poate şi, mai departe** [...] loviţi în ocupanţi».**

S.M.: **Şi oamenii din Oltenia m-ar asculta?...**

P.Ş.: **Pe tine nu te-ar asculta, asta-i drept.**

S.M.: **Cum aşa?**

P.Ş.: **Este acolo Dimitrie Brătianu.**

S.M.: **A!**

P.Ş.: **Da, şi mai sînt cu el încă cîţiva la fel ca el**[...]

S.M.: **Este careva dintre Goleşti?**

P.Ş.: **Iată că nu; dar le vei scrie, lui Alexandru Albu (Golescu), iar singur vei lua poşta, pleci şi... hai. Acolo este Brătianu. El va scrie, va vorbi, iar tu vei face ordine cu oamenii**[...] **şi, mai departe ai începe cu ei** [...]

Înţelegi?“

Şi Milkowski încheie: „Am înţeles, pur şi simplu, impulsurile patriotice ale acelui om“, care urmărea, ca şi „compatrioţii săi, să manifeste o politică independentă, de substanţă populară proprie“, să fie recunoscuţi ca un popor care „este gata să ofere deplina asigurare pentru existenţa sa independentă“.

Stăruinţele lui Popa Şapcă l-au convins pe Milkowski să treacă Dunărea şi să ia contact cu emigraţii aflaţi în Oltenia.

Din cauza abundenţei de materiale, articolele: Acum 2000 ani — navigaţie romană pe Dunăre *şi* Gladiatorul trac de la Ulpia Traiană *vor apare într-unul din numerele viitoare.*

---

* În timpul războiului ruso-turc, Principatele au fost ocupate de către trupele ţariste. Prin convenţia de la Boiagi-Kioi, Austria se obliga faţă de Turcia să contribuie la evacuarea trupelor ţariste. Totodată forţele armate habsburgice rămîneau pe teritoriul Principatelor pînă la încheierea păcii între Poartă şi Rusia — **n.ns.**

** Pe atunci poştalionul era şi mijloc de transport — **n.r.**

1848 în Transilvania

DUPĂ PRIMA JUMĂTATE DE VEAC

La o jumătate de veac după revoluția de la 1848, o publicație socialistă din Oltenia, Revoluția socială, **nr. 8, din 3 mai 1898, aniversa evenimente pașoptiste din** Transilvania, **ilustrînd astfel unitatea românilor în crezul luptei pentru libertate, independență și dreptate socială. Cele apărute în coloanele săptămînalului socialist simbolizau, totodată, preluarea făcliei revoluționare a pașoptiștilor de către mișcarea muncitorească din țara noastră. Materialele la care ne referim sînt o chemare adresată românilor din Transilvania pentru a sărbători a 50-a aniversare a adunării de la Blaj și un articol în care noul purtător al drapelului revoluționar — proletariatul — se afirmă cu tot mai multă vigoare în viața politică românească.**

Reproducem mai jos fragmente din cele două documente, semnalate redacției de Iosif Adam, de la Arhivele statului (București), și găsite la Biblioteca Academiei R.S.R.:

3 mai peste munți

„Un apel semnat de Dl. dr. Rațiu, G.P. de Băseşti, Iuliu Coroianu, Dionisiu Vaida, Theodor Mihali, Rubin Patița și dr. D.Ciuta cheamă pe românii de peste munți ca să serbeze a 50-a aniversare a întrunirii de pe Cîmpia Libertății de lîngă Blaj, unde la 3/15 mai 1848 în fața a 40 mii români s-au proclamat principiurile și pretențiunile naționale cari și astăzi constituie crezul nostru politic. Acolo Bărnuțiu a rostit marile cuvinte «Naționalitatea este libertatea noastră cea din urmă și limanul mîntuirei noastre viitoare»“.

Apelul sfîrșește cu:

„Să dovedim , frați români, că una sîntem în credințe, sentimente și aspirațiuni cu vrednicii noștri părinți și să serbăm cu toată solemnitatea posibilă ziua de 3 (15) mai!

Să arătăm lumei că ținem la neamul nostru și că hotărîți sîntem a nu ne da naționalitatea noastră odată cu capul!

În fața lumei întregi să dovedim că ținem neclintit la jurămîntul sfînt al celor 40 000 români și acolo la Blaj, să arătăm aceasta franc și deschis, ca și părinții noștri.

Să mergem acolo, să reînviem forțele sufletului nostru și celebrînd solemn memoria celei mai mari adunări a poporului românesc, să ne întărim bărbăția și hotărîrea la luptă pentru aceleași sfinte drepturi și atunci putem fi siguri că vom învinge“.

3/15 mai 1848 și azi

„Ziua de 3 mai 1848, fiina aurora renașterii naționale a poporului român, este de o măre însemnătate istorică și ca atare nu o putem trece cu vederea...

Întorcîndu-ne privirea cu 50 ani în urmă, vedem pe Cîmpia Libertății de lîngă Blaj o adunătură de zeci de mii de desmoșteniți, pentru a pune la cale dezrobirea, căci în întreg înțelesul cuvîntului aproape totalitatea celor adunați erau robii feudalilor. Deși cei mai mulți numai instinctiv, dar cu toții simțeau importanța cauzei pentru care s-au adunat, cum și că, scăparea nu le va veni decît de la ei și prin ei, și astfel se leagă prin jurămînt sărbătoresc de a jertfi cu toții pe altarul cauzei ultima picătură de sînge pentru dezrobire, chemînd pe toți frații lor la lupta în care n-aveau nimic de pierdut ci numai de cîștigat.

Deznodămîntul acelei mișcări măreție l-avem zugrăvit în culorile cele mai vii prin starea de fapt a țăranului și muncitorului de azi, ea este aceeași, dar sub o altă formă, deosebirea numai că țăranul s-a dezlegat de glie și a schimbat stăpînul, atunci feudalul, iar acum banul [...]

Dezrobirea voastră de ori care jug nu o puteți obține prin escrocherii cocoțați în jurul tronurilor ci, și azi ca și la 48, tot numai prin voi înșivă, făcînd cauză comună cu proletariatul — social-democrația a cărei deviză este «emanciparea economică și socială desăvîrșită a individului» [...], *după cum la 3/15 mai 1848, românii de pretutindeni au alergat individual sau prin delegați pe Cîmpia Blajului pentru «a-și croi o altă soartă la care să se închine și cruzii lui dușmani», tot astfel faceți și acum — sfătuiți-vă între voi prin bordeiele și colibele voastre, organizați-vă astfel ca la momentul dat să fiți bine preparați și uniți, și atunci cu siguranță veți reuși a dispune de soarta voastră...“*

Craioveanu

Geneza unei scrieri medievale

Cronica lui Jean Froissart

M. BERZA

Froissart a lăsat posterității cronica cea mai întinsă din istoriografia medievală franceză — poate din întreaga istoriografie medievală — cea mai largă ca orizont geografic și, după părerea unanimă, cea mai plină de farmec prin povestirea ei proaspătă și colorată. Păstrată în numeroase manuscrise datînd cu începere de la sfîrșitul veacului al XIV-lea, din care unele împodobite cu splendide miniaturi, cronica lui Froissart a fost tipărită încă din ultimul deceniu al secolului XV, spre a fi apoi retipărită în repetate rînduri, în timp ce încă din veacul XV era tradusă în flamandă, iar într-al XVI-lea în latină, engleză și spaniolă.

Întinderea scrierii, numărul mare al manuscriselor și mai ales revenirile lui Froissart asupra textului său, redacțiile succesive pe care i le-a dat, au făcut deosebit de dificilă opera de editare a cronicii. Dacă ediția lui Kervyn de Lettenhove, superioară celor precedente și însoțită de numeroase piese justificative, a avut avantajul de a fi fost repede dusă la capăt, o adevărată ediție critică este aceea a cărei publicare a fost începută în 1869 de Siméon Luce și continuată de G. Raynaud, pentru a fi, după lungi întreruperi, reluată de L. Mirot și de A. Mirot și am impresia — căci n-am putut vedea ultimele volume — că nu a fost încă încheiată.

Folosită permanent ca izvor pentru bogăția știrilor pe care le cuprinde, avîndu-și capitolul în orice istorie a literaturii franceze, formînd chiar subiectul unor cărți, opera lui Froissart nu s-a învrednicit încă de analiza temeinică, cu o largă problematică modernă, a unui istoric al istoriografiei. Pentru viața sa, a cărei cunoaștere se bazează în principal pe datele oferite de însuși Froissart, contribuția cea mai însemnată, deși abundînd în ipoteze, rămîne cea a lui Kervyn de Lettenhove, după cum pentru geneza operei, fundamentale continuă să fie studiile care însoțesc ediția Luce.

S-a născut, probabil în 1337, la Valenciennes, în partea din Hainaut anexată sub Ludovic al XIV-lea Franței, dar care pe atunci ținea, cu întregul comitat, ca dependență politică, de imperiu. Francez de limbă, de dialect, în vorbirea de acasă, valon, el nu era un supus al regelui Franței, iar opera lui aparține deopotrivă literaturii franceze și celei belgiene de expresie franceză.

Originea sa este din păturile tîrgoveților, deși nu s-a putut stabili vreo legătură sigură cu numeroșii purtători ai aceluiași nume menționați în documentele veacurilor

XIII şi XIV. În orice caz, familia sa nu făcea parte din sărăcime, după cum se vede din şcoala pe care a urmat-o şi din legăturile pe care a putut să le aibă relativ devreme cu societatea nobilă. Nu ştim cîtă latină va fi învăţat în şcoală — oricum mai multă decît îi plăcea să lase a se crede — dar cert este că gustul său se îndrepta cu deosebire spre literatura cavalerească, ce i-a oferit desigur materia celor mai asidue lecturi. Contactul cu lumea se va adăuga repede, spre a da spiritului său orientarea principală şi a-i hotărî vocaţia. După propria sa mărturisire, copilandru încă de vreo 12 ani, găsea plăcerea cea mai mare în a privi la dansuri şi a-i asculta pe menestreli. Văzută prin prisma idealurilor nobiliare, viaţa prindea să-i apară sub înfăţişarea unui spectacol feeric, în care totul se ordonează în jurul a două personaje alegorice principale, cu multiple chipuri: dragostea şi vitejia. E greu de spus cînd anume, dar fără îndoială că de timpuriu, a început Froissart să compună versuri, îndeletnicire păstrată apoi în cursul întregii vieţi. Nu se cunosc nici împrejurările care l-au adus în contact cu curtea seniorului de Valenciennes, Jean de Beaumont, din familia conţilor de Hainaut. Mai important însă pentru noi ar fi să ştim cînd tînărul care asculta cu nesaţ povestirile de război, a început să le adune, cu gîndul de a le rîndui într-o cronică. Un pasaj în care Froissart evoca sosirea sa la curtea Angliei, după toate probabilităţile în 1361, a dat loc la discuţii în privinţa acestor începuturi. Prezentîndu-se reginei Philippa de Hainaut, nepoata lui Jean de Beaumont şi soţia lui Eduard al III-lea, tînărul compatriot al celei ce va deveni protectoarea sa i-a oferit acesteia o carte despre care ni se spune: „Totdeauna m-am informat de asemenea în chip deosebit (pe lîngă nobilii pe care-i frecventa), pe cît şedea în puterea mea, despre războaiele şi întîmplările ce au avut loc, mai ales după marea bătălie de la Poitiers, unde nobilul rege Ioan al Franţei a căzut prizonier, căci mai înainte eram încă (prea) tînăr şi necopt la minte. Şi cu toate acestea, am avut marea îndrăzneală să încep, eu abia ieşit de pe băncile şcolii, a rima şi a scrie (à dittier et à rimer) istoria acestor războaie şi să duc în Anglia cartea alcătuită, aşa cum am făcut. Şi am oferit-o atunci prea-înaltei şi prea-nobilei doamne, doamna Philippa de Hainaut, regina Angliei, care a primit-o cu blîndeţe şi cu bucurie şi m-a dăruit bine". Deşi exprimarea nu e cu totul limpede, ceea ce a îngăduit să se susţină că Froissart ar fi prezentat reginei Angliei nu o lucrare istorică, ci un grup de poeme cu subiecte de război, se pare— şi contextul, în ciuda acelui „a rima", îndeamnă la aceasta — că avem a face cu primul nucleu al viitoarei opere, formă embrionară, astăzi pierdută care trata evenimentele anilor 1356-1360. După cum se exprima S. Luce, ar fi aici „umila sursă care, crescînd neîncetat printr-o mulţime de afluenţi, a devenit imensul fluviu al cronicelor".

Această interpretare este întărită şi de preocupările pe care le vădeşte Froissart în timpul şederii sale în Anglia sau de considerarea lui în mediul englez în această calitate de cronicar. Froissart rămîne legat de curtea engleză timp de opt ani, pînă în 1369, la moartea Philippei, deşi nu petrece toată această vreme în Anglia. La Londra intră desigur în starea ecleziastică, deşi preot nu va deveni decît prin 1373. Dar dacă la curtea Angliei face oficiul de „cleric" al reginei, aceasta nu înseamnă că împlinea vreo funcţiune religioasă, ci că era ataşat „secretariatului" reginei. Intrarea în „ordine" a tînărului tîrgoveţ, ajuns apoi preot la Estinnes-au-Mont şi, mai tîrziu, canonic la Chimay şi capelan al contelui Guy de Blois — nu reprezenta decît posibilitatea de creare a unui statut social mai ridicat şi de asigurare, apoi, a unor izvoare de venituri. Misiunea specială a acestui cleric era de ordin literar, legată de propensiunea clasei nobile spre lecturi şi discuţii pe teme de dragoste. Froissart însuşi spune că îşi „servea" regina cu „beau dittiers et trettiés amoureus" şi s-au păstrat o serie de scrieri ale sale datînd din această vreme. Dar, în acelaşi timp, Froissart îşi continua informarea de istoric, şi acest lucru se ştia la curte, era încurajat şi facilitat. „Din dragoste pentru nobila şi inimoasa doamnă de care ţineam — povesteşte Froissart — toţi marii seniori, regi, duci, conţi, baroni şi cavaleri, de orice neam ar fi fost, mă iubeau şi mă vedeau bucuros". Cînd, în 1365, merge în Scoţia pentru a aduna ştiri, Philippa îi dă scrisori de recomandare către regele David Bruce şi marii feudali scoţieni. Mai mult chiar, doi ani mai tîrziu, aflîndu-se la curtea Prinţului Negru de la Bordeaux, cînd se năştea viitorul rege Richard al II-lea (ianuarie 1367), seneşalul Aquitaniei i se adresează spunîndu-i: „Froissart, scrie şi notează-ţi că doamna principesă a născut un băiat frumos, care a venit pe lume de ziua Regilor (Bobotează)".

Această continuitate în preocupări, care va dura întreaga viaţă (nu se cunoaşte data morţii, socotită a fi fost prin 1410) este prima caracteristică a lui Froissart şi a operei sale. De ea se leagă chestiunea iniţiativelor pe care cronicarul le atribuie unora dintre protectorii săi. Astfel, în prologul primei redacţii a cărţii I, autorul pretinde că şi-a dus la capăt lucrarea „la rugămintea şi cererea iubitului meu senior şi stăpîn, monseniorul Robert de Namur". Tot aşa, în prologul cărţii a III-a, Froissart afirmă că şi-a luat sarcina „de a scrie şi povesti (dicter et cronisier) această istorie la cererea şi spre cinstea şi plăcerea înaltului principe şi vestitului domn Guy de Châtillon, conte

de Blois etc.". La fel, prologul cărții a IV-a ne informează că la cererea aceluiași, „m-am ridicat iarăși și am intrat în fierăria mea ca să mă pun pe lucru și să dau formă înaltei și nobilei materii de care m-am legat de multă vreme". Avem aici, fără îndoială, o formă de omagiu și recunoașterea unui sprijin moral și material, care a fost prețios autorului, a unui îndemn de a continua care nu i-a lipsit, după cum poate să nu fie absentă nici ideea sporului de autoritate dat cărții prin patronajul unui mare senior. Dar rîvna de a scrie și dorința de a-și continua opera îi aparțin lui Froissart, chiar dacă nu vor fi lipsit din viața lui și rari momente de descurajare.

Cei „Două sute de prinți"... și ceilalți

În afară de această neobișnuită stăruință în a-și duce munca mai departe, alte două caracteristici, legate între ele, definesc, prin gradul pe care-l ating și formele pe care le îmbracă, locul unic ocupat de Froissart în istoriografia medievală. Acestea sînt efortul de informare și capacitatea de a relua în repetate rînduri aceeași povestire, pentru a o îmbogăți, ameliora sau chiar transforma. Caracteristică în ultima privință este cu deosebire alcătuirea cărții I-a, care cuprinde evenimentele anilor 1325-1378 și constituie partea cea mai întinsă și mai citită în cursul vremurilor a cronicii. Ea a avut mai întîi o primă redactare, încheiată în 1373, dar continuată apoi pentru anii 1372-1378 și supusă în cele din urmă unei ample revizuiri. Urmează, după această primă redacție revizuită, o a doua redacție și, în sfîrșit, cînd Froissart era înaintat în vîrstă și ajunsese la cartea a IV-a, întreprinde cea de-a treia și ultima redacție. Dacă socotim și acel nucleu constituit de scrierea prezentată în 1361 reginei Angliei, avem a face cu luarea în lucru de cinci ori a materiei cărții I-a. Cartea a doua, povestind întîmplările din 1377-1385, a fost redactată în anii 1386-1388 și a căpătat o a doua redacție după 1395. Cartea a III-a, referindu-se în mare la anii 1385-1388, era începută în 1390 și încheiată doi ani mai tîrziu, pentru a fi reluată în lucru în ultima perioadă a existenței cronicarului. Numai cartea a IV-a consacrată anilor 1388-1400, nu a mai apucat să capete o a doua redacție. Datele expuse mai sus, care au fost stabilite pe baza analizei

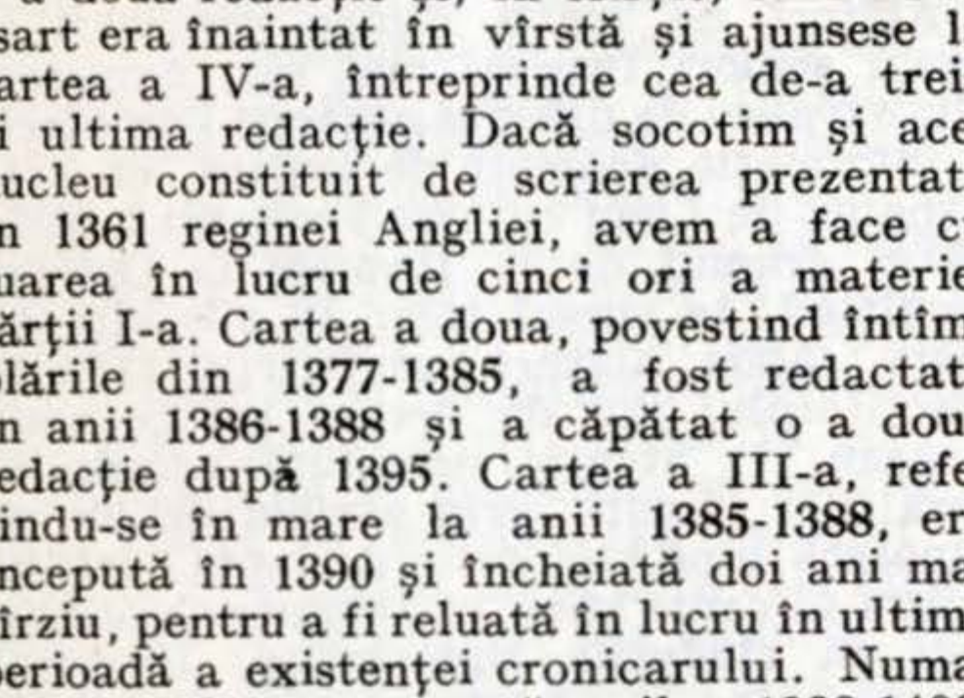

manuscriselor, păstrează un oarecare caracter ipotetic, dar nu mai puțin rămîne faptul, indiscutabil, al reluării textului în repetate rînduri.

Aceste permanente reveniri asupra materiei tratate se leagă de dobîndirea unei informații noi, adică pune dintr-o dată problema naturii informației folosite de Froissart, a metodelor utilizate de el în informare și, în cele din urmă, a atitudinii lui față de masa de informații obținută treptat sau, cu alte cuvinte, a imparțialității istoricului.

Informația folosită de Froissart este cu precumpănire de proveniență orală. Ea a fost dobîndită îndeobște de la înșiși participanții la acțiune. Așa a procedat de la început, după cum s-a putut vedea din pasajul citat cu privire la cartea oferită reginei Philippa în 1361 și la fel va face pînă la sfîrșitul activității sale. Numai în perioada cînd își redacta cartea I-a, voind să redea evenimentele anilor 1325-1356, a recurs, mărturisind-o deschis, la scrierea unui înaintaș, protejat și el al lui Jean de Beaumont și foarte asemănător lui Froissart ca formă a interesului istoriografic și natură a talentului de scriitor. Este vorba de Jean le Bel, canonic din Liège, autorul unor **Vrayes Chroniques,** mergînd din 1306 pînă la 1361. Ca izvor narativ scris, s-a mai putut constata doar

folosirea unei cronici rimate de Chandos, apropiat al Prinţului Negru, pe care Froissart l-a cunoscut şi ale cărui afirmaţii a avut ocazia să le controleze şi altminteri. Dar ceea ce se cuvine subliniat este că dacă la prima redactare Froissart l-a urmat cu fidelitate pe Jean le Bel, mergînd pe alocuri pînă la a-l reproduce, redactările ulterioare ale cărţii I-a au avut ca unul din scopurile principale înlocuirea acestei părţi împrumutate cu o elaborare tot mai personală.

Froissart foloseşte prea rar şi cu totul incidental izvoare de caracter documentar. În orice caz, cercetarea de arhivă nu l-a atras, interesul său îndreptîndu-se în altă direcţie şi capacitatea împlinirii unei astfel de munci neaflîndu-se între calităţile sale. Rămînea, astfel, recurgerea la povestirile orale şi la contactul cu martorii oculari. Aceasta e categoria covîrşitor dominantă a informaţiei lui Froissart, ea dă valoarea cronicii sale, fixîndu-i în acelaşi timp limitele. Ea este, totodată, rodul unor eforturi neobişnuite, şi firește, al unor împrejurări speciale, care, pornind de la protecţia reginei Angliei, i-au deschis treptat nenumărate uşi. Froissart spune undeva că a cunoscut în viaţă „două sute de înalţi principi". Într-adevăr, întîlnirile pe care i-a fost dat să le aibă ar fi, dacă nu i-am cunoaşte circumstanţele existenţei, cu totul surprinzătoare. A văzut, astfel, pe unii apropiindu-i chiar mai îndelung, dintre regii Franţei pe Ioan II cel Bun, pe Carol al V-lea şi pe Carol al VI-lea; din Anglia, pe Eduard al III-lea, pe moştenitorul tronului, Prinţul Negru şi pe Richard al II-lea; pe regele Scoţiei, David Bruce, pe Petru I de Lusignan, regele Ciprului; pe împăratul Bizanţului, Ioan al V-lea Paleologul, pe papa Urban al V-lea şi pe anti-papa (de la Avignon), zis Clement al VII-lea. Lista prinţilor de seamă este şi mai lungă. Să pomenim cel puţin, alături de Jean de Beaumont, de Robert de Namur şi de Guy de Blois, amintiţi anterior, pe Wenceslas de Luxemburg, duce de Brabant, pe contele de Hainaut Aubert şi fiul său Guillaume, pe Galeazzo Visconti „tiran" la Milano şi Amedeu al VI-lea conte de Savoia, pe Gaston III Phébus, conte de Foix, la curtea căruia de la Orthez a petrecut 3 luni, pe William Douglas, Edward Despenser, sirele de Coucy. Şi nu se poate uita că la festivităţile de la curtea din Milano, în 1368, unde Froissart, aflat în suita ducelui de Clarence, venise în tovărăşia poetului englez Chaucer, la masa prinţilor se afla aşezat însuşi Francesco Petrarca.

Reporterul

Alături de mulţi dintre monarhii şi marii seniori înşiraţi mai sus, numeroşi alţi cavaleri de diferite neamuri i-au oferit o informaţie deosebit de bogată, ca acel Espaing de Lyon cu care Froissart a străbătut drumul de la Pamiers la Orthez, ascultînd, în cursul celor 10 zile cîte au mers călări alături, amintirile stîrnite însoţitorului său de fiecare loc pe unde treceau. O atenţie deosebită acorda el heralzilor ţinuţi, prin atribuţiile lor să cunoască bine cîmpurile de luptă, dar nu refuza să caute ştiri, în anumite chestiuni, nici în rîndurile tîrgoveţilor. Interesul său nu-i lăsa la o parte nici pe căpeteniile de briganzi, cum a fost cazul unui Bascot (Bascul) de Monléon, cu care a petrecut nu puţine ceasuri la Orthez. De altminteri, această din urmă categorie era mult mai aproape, prin preocupări şi mentalitate, de lumea cavalerească, din sînul căreia se şi recruta de multe ori, decît de tîrgoveţii dintre care se trăgea cronicarul însuşi.

Această lume variată, Froissart a cunoscut-o în cursul a foarte numeroase călătorii, care i-au oferit de multe ori prilejul să vadă şi locurile unde se petrecuseră acţiuni ce aveau să fie evocate în opera sa. Cîteodată, scopul direct al acestor călătorii era altul — însoţirea seniorului sub patronajul căruia se afla atunci scriitorul, participarea la o suită cu prilejul unei mari festivităţi etc. — dar nici în aceste

cazuri Froissart nu lăsa să-i scape firul propriilor sale preocupări. Alteori însă, călătoriile erau întreprinse chiar în vederea informării, cum a fost cazul celor 3 luni în care a cutreierat Scoţia sau a celorlalte 3 petrecute în Béarn. În felul acesta Froissart a străbătut în mare parte Franţa şi Anglia, Scoţia, Belgia de azi şi Olanda, Italia. Trebuia să meargă şi în Spania cu Prinţul Negru, dar şi-a schimbat direcţia din pricini necunoscute, atunci cînd ajunsese la Dax. Nu e de mirare de aceea dacă istoricii moderni folosesc, referindu-se la Froissart, termeni legaţi de îndeletnicirea gazetarului, ca „reportaj" sau „interview" El însuşi, nu numai că foloseşte foarte adesea verbul **s'enquérir** („a se informa, a face cercetări"), dar utilizează şi substantivul **enqueste** („anchetă"), în sensul de cercetare („par juste enqueste que j'en ay fait en travaillant par le monde"; „si en dus par raison estre bien informé selon l'enqueste que je fis").

Mă voi opri doar asupra a două cazuri, extrem de grăitoare pentru metoda de „reporter" a lui Froissart. Unul din ele se petrece în 1393, cînd Froissart merge la Abbeville, unde se aflau Carol al VI-lea şi ducele de Orléans, ca să afle ştiri despre tratativele anglo-franceze ce se duceau la Leulinghen. Atît doar că prinţii păstrînd secretul tratativelor, nu a putut afla mare lucru. Mai norocos fusese nu cu mult înainte, cînd mersese la Bruges pentru un supliment de informaţie asupra întîmplărilor din Castilia şi Portugalia. Aici aflase că la Middelburg, în Zeelanda, aştepta să se îmbarce pentru Prusia don Juan Fernando Pacheco, sfetnic al regelui Portugaliei. El însuşi se urcă în grabă pe o corabie, pentru a-l întîlni pe Pacheco şi a petrece cu el, ascultîndu-i povestirile, cele şase zile cît a mai rămas în port.

Froissart nu se mulţumea să asculte şi să-şi fixeze în memoria sa deosebit de plastică cele auzite. El şi nota cele aflate, cum face şi în ultimul caz amintit, cînd era foarte bucuros „să-l asculte şi să scrie".

Astfel că, atunci cînd Froissart redacta sau relua într-o nouă redactare cărţile succesive ale cronicii, în fapt el orînduia şi transforma într-o povestire continuă şi cuprinzătoare însemnările — am spune „fişele" — adunate în cursul călătoriile sale de informare.

Viziunea eroică

Am insistat asupra modalităţilor de elaborare a operei, nu numai fiindcă acest aspect este din cele mai interesante — şi nu adeseori cronicarii medievali oferă singuri, cu atîta generozitate, cheia pătrunderii în laboratorul lor — dar şi pentru

faptul că ele ne ajută să înţelegem multe din aspectele ei.

Cronica lui Froissart este, în esenţă, o scriere de istorie contemporană. Ea pleacă, în orice caz, de la fapte contemporane şi ajunge la însemnarea evenimentelor petrecute în cursul lungii perioade a redactării de ansamblu. Dacă se ridică în timp pînă la începutul celui de-al doilea sfert al veacului XIV — cu o scurtă privire asupra anilor 1307-1325 — Froissart o face pentru a prinde firul unei desfăşurări, şi revine în repetate rînduri asupra acestei perioade atras de mărturiile tot mai bogate — dar şi diferite — pe care le adunase. Dacă, pe de altă parte, el îşi extinde cîmpul investigaţiilor de la războiul anglo-francez la evenimentele din Scoţia, Spania şi Portugalia sau Flandra, lucrul ţine atît de un sentiment al legăturii dintre acestea din urmă şi subiectul său principal, cît şi de nevoia sa interioară de a acumula ştirile care ţineau de interesul său veşnic viu faţă de acţiunile militare şi de marile conflicte sociale. De aici amploarea continuu sporită a unei opere care ajunge să cuprindă în cîmpul atenţiei sale aproape întreaga Europă Apuseană — cu ecouri,

de altminteri, și din Răsărit, cîteodată chiar mai stăruitoare, ca atunci cînd este vorba de bătălia de la Nicopoli — iar în timp, trei sferturi de veac de istorie.

În cea din urmă privință, se pune desigur problema dacă Froissart și-a văzut opera permanent ca pe o unitate în care se integrează diversele desfășurări de evenimente, și aceasta îndeosebi pentru că ceea ce a constituit în bună măsură materia cărții a II-a a putut fi la început o „cronică a Flandrei", cum ar reieși din unele manuscrise (afară numai dacă nu ne aflăm cumva, astfel cum s-a replicat acestei ipoteze, în fața unor părți detașate ulterior din ansamblu, care să fi circulat independent). În orice caz, Froissart nu a întîrziat să topească totul într-o scriere care, fără a ajunge să dobîndească o arhitectură limpede gîndită, nu e lipsită totuși de năzuința de a constitui un întreg unitar.

Prin redacțiile succesive ale cronicii și coloratura diferită pe care au căpătat-o, pro-engleză sau pro-franceză — e vorba îndeosebi de cartea I-a — Froissart a pus cercetătorilor problema „obiectivității" sau „imparțialității" sale, după cum prin evocarea a numeroase acte de cruzime, de banditism sau de cupiditate, a adus în discuție atitudinea sa morală. În amîndouă chestiunile întîlnim de la apărători fierbinți pînă la judecători de extremă severitate. La fel de controversate au fost înțelegerea sa politică și capacitatea sa de analiză istorică. Nu am de gînd să mă opresc asupra tuturor acestor aspecte, deși de foarte mare importanță, și nici, de pildă, asupra exactității informației oferite de Froissart, sau a atitudinii sale social-politice, pentru că toate ar cere nu numai un spațiu de care nu dispun, ci și o cercetare foarte atentă, care să țină seama de ansamblul variantelor, de complexitatea atitudinilor și de evoluția lor în contactul cu evenimentele. De 'aceea, îmi propun să mă mai opresc doar asupra a două-trei dintre atît de numeroasele întrebări pe care le ridică această operă. Mai întîi, ce a urmărit Froissart prin scrisul său istoric? O arată limpede încă din prologul cărții I-a: „Pentru ca întîmplările minunate și faptele de arme strălucite (les grans merveilles et li biau fait d'armes) care au avut loc în marile lupte purtate de Franța și de Anglia și în regatele vecine... să fie amănunțit însemnate și acum și în viitor știute și cunoscute..." În același prolog, la a doua redacție se adaugă ideea, de bună seamă esențială pentru Froissart și mergînd în sensul general al rostului de „magistra vitae", atribuit istoriei: „și pentru ca cei viteji (li bon) să poată lua exemplu". Avem a face, deci, cu intenția mărturisită de exaltare a virtuților militare ale lumii cavalerești, spre a servi de pildă generațiilor prezente și viitoare. În acest fel, Froissart face funcțiune, așa cum s-a observat, de ideolog al clasei feudale. Dar din punctul de vedere al viziunii sale ideale, el năzuiește să refacă legătura dintre epopee și istorie. Modelul de cavaler pe care-l are înaintea ochilor descinde direct, cum iarăși s-a observat, din cîntecul epic și din romanele Mesei Rotunde. Numai că „această iluzie a unei societăți bazate pe cavalerie contrasta în chip curios cu realitatea" (Huizinga). Pasiunea bravurii, a faptei cutezătoare, a „aventurii" — și Iorga va spune, atît de îmbietor, că „unica patrie a lui Froissart este aventura" — dar și nebiruitul instinct de povestitor, darul de artist al lui Froissart vor face ca, urmărindu-și imaginea ideală, el să înregistreze și acea realitate atît de contrastantă. De aici, de altminteri, și nu din ceea ce am putea numi cu multă bunăvoință concepția sa istorică, vine valoarea inestimabilă de izvor a întinsei sale relatări.

Froissart este stăpînit de sentimentul unicității vremii sale, de credința că i-a fost dat să trăiască momentul de apogeu al virtuților militare: „căci cred că de la facerea lumii și de cînd au început oamenii să poarte arme, nu s-ar putea găsi în nici o istorie atîtea minuni și fapte strălucite cîte s-au petrecut în zisele războaie, pe pămînt și pe mare, și pe care le voi aminti mai departe". Froissart ajunge să schițeze un fel de filozofie a istoriei, în care virtutea dominantă este vitejia — „proèce". Ea trece, ca într-o cursă cu torțe, de la popor la popor, pornind de la potop și începînd cu Chaldea, pentru a ajunge în cele din urmă — după ce a poposit, ilustrată de un amestec de personaje istorice și mitice, în Iudeea, la mezi și la perși, în Grecia și la Troia, la Roma și apoi în Francia lui Carol cel Mare și a urmașilor săi — în Anglia lui Eduard al III-lea și

a Prințului Negru. Ajuns aici, Froissart se întreba în prologul amintit: „Și nu știu dacă vitejia vrea să treacă și dincolo de Anglia (?!) sau să străbată înapoi drumul, căci, cum s-a arătat, ea a făcut înconjurul regatelor și țărilor mai suszise și a domnit și sălășluit între locuitorii lor mai îndelung sau mai scurt timp, după cum i-a fost voia".

Un intelectual al veacului XIV

Într-o carte de mici proporții, dar bogată în substanță, Jacques Le Goff a definit profilul intelectualului medieval. Acest intelectual prin excelență era profesorul-gînditor apărut în mediul urban al veacului XII și care se afirmă în secolul următor, în legătură cu constituirea universităților. Tipul analizat de Le Goff își pierde puritatea și apoi se dezagregă în veacurile următoare, sub presiunea transformărilor sociale, politice și culturale, pentru a fi înlocuit în cele din urmă de noul tip al intelectualului umanist.

Evident, nu pe această linie de evoluție se așază figura lui Froissart. Și totuși, mi se pare că poate fi socotit ca reprezentînd și el unul din tipurile de intelectual ale acelei perioade atît de frămîntate care

a fost veacul XIV. Un intelectual pentru uzul clasei feudale, adînc zguduită ea însăși, cu poziția politică tot mai amenințată de regalitate și privilegiile sociale contestate aprig de masele populare.

Profesor nu e în nici un chip și nici elev prea sîrguincios nu pare să fi fost. Dar o anumită cultură, din școală și mai ales din lectură, și-a făcut. Cultură literară, în parte antică, dar mai ales din literatura epocii sale, mai veche sau mai nouă. Nu e un slujitor al rațiunii, dar și mai puțin un mistic. Poartă haină preoțească, pentru că este încă haina intelectualului sărac. Dar gîndirea și reacțiile lui sînt laice, viguros laice, cîteodată îngrijorător de laice. Ceea ce nu înseamnă, firește, că nu împărtășea credința religioasă a vremii sale, dar aceasta era mai curînd un fel de capital socotit folositor pentru viața de apoi. În cea de toate zilele, tendința spre miraculos o transpune în neprevăzutul carierelor eroice. Pe pămînt, se mulțumește să fie un slujitor al dragostei — mai adevărată sau mai imaginată — și al faptei de vitejie.

Tîrgoveț, el caută numai lumea cavalerească, împărtășește idealurile pe care aceasta le proclamă. Este un caz tipic de intelectual care îmbrățișează interesele clasei dominante, luînd asupră-și, cu sinceră pasiune și tenacitate, schemele ei de auto-reprezentare, iluziile ei. De aici duritatea contra oricui se revoltă împotriva autorității. Dar a autorității sociale, de clasă, nu politice căci — în afara legăturii vasalice care trebuie respectată cît nu ți-ai „retras" credința — nu e o vină gravă pentru un cavaler a se afla în tabără străină împotriva propriului rege. De altminteri, pe acest cultivator al unei istorii eminamente politice, în fapt marile probleme ale politicii vremii sale nu-l interesează — pentu că prins de jocul de suprafață, nu le bănuiește existența.

Crede în valoarea scrisului. Drept carte de vizită, cînd se prezintă la curți, își oferă scrierile în exemplare somptuoase: reginei Angliei, cartea despre care s-a vorbit; lui Gaston de Foix, romanul **Méliador,** în care introdusese versurile lui Wenceslas de Brabant; lui Richard al II-lea, în călătoria pe care o face în 1395 la Londra, o întinsă culegere a scrierilor sale literare. În 1381, se confiscau, din ordinul ducelui de Anjou, „56 caiete de romane sau cronici", trimise la Paris spre a fi împodobite cu miniaturi și destinate regelui Angliei. Era, probabil, darul de nuntă al lui Froissart la căsătoria lui Richard II cu Ana de Boemia, nepoata ducelui Wenceslas.

Froissart trăiește, pînă la urmă, din scris. Nu, firește, din „drepturile de

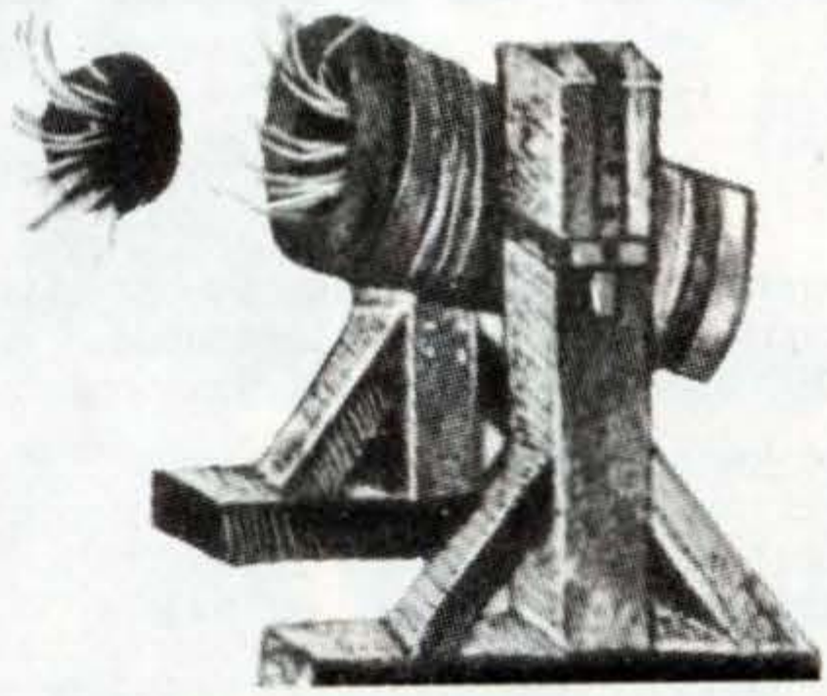

Miniaturile care însoțesc textul le reproduc pe cele de pe un manuscris parizian al Cronicii *lui Froissart (sec. XV)*

autor", ca un scriitor modern, ci din darurile primite, din întreţinerea la curţi şi din veniturile parohiei sau ale canonicatului său, care-şi aveau şi ele rostul de a asigura o carieră literară şi nu pe acela de a permite exerciţiul unor virtuţi duhovniceşti.

Viaţa şi opera lui Froissart se confundă. Călătoriile lui sînt adesea ceea ce am numi noi azi călătorii de documentare. Peste tot unde merge, trăieşte spectacolul, dar face din el şi materie literară — în proză sau în versuri. Priveşte locuri pline de amintiri istorice, ascultă povestiri, asistă la serbări fastuoase, se apropie de regi şi de cei mari ai lumii, dar nu ştim cît pentru propria lui plăcere şi cît pentru a trage din ele substanţa viitoarelor sale scrieri. Cîntă războiul, dar ocoleşte cîmpurile de bătălie, sau le cercetează cînd freamătul luptei s-a stins de mult. Evident, preferă lucrurile filtrate prin imaginaţie...

Oarecare vanitate nu-i lipseşte. Îi place să amintească primirea de care s-a bucurat la curţi, măririle cu care a fost în contact şi nu uită să însemne că un Gaston de Foix auzise de el înainte de a-l fi văzut. Nu se îndoieşte de calităţile sale: „Cum aveam, slavă Domnului, înţelegere, memorie şi amintire vie a celor de altădată, minte limpede şi ageră ca să înţeleg tot ce-aş fi aflat cu privire la subiectul meu, vîrstă, trup şi membre care să-mi îngăduie a îndura osteneli şi eforturi..."

Crede mai ales în misiunea lui şi în perenitatea operei sale. El scrie pentru ca „să se păstreze veşnică amintirea" faptelor povestite. Însemnîndu-şi numele, o face „pentru ca viitorimea (ou temps advenir) să ştie cu adevărat cine a scris această carte". Şi era perfect convins de adevăr atunci cînd acelaşi Gaston de Foix îl asigura că opera sa va fi între urmaşi „mai preţuită (recommandée) ca oricare alta".

Superficial? Se poate. Căutător de năluci? Fără îndoială. Că nu a fost istoric adevărat, i se reproşează, pe drept, de atîta vreme. Dar pariul cu Istoria, neîndoielnic, l-a cîştigat. E destul să-i deschizi cartea...

MICROFIŞIER BIBLIOGRAFIC

Ediţia Kervyn de Lettenhove, 29 vol. (din care 3 de poezie), Bruxelles, 1870 (1867) -1877; ediţia Luce, 15 vol., Paris, 1869-1957.

Fragmente semnificative din cronică pot fi citite în culegerile lui H. Longnon (**Les plus belles histoires de Messire Jean Froissart mises en nouveau langage,** Paris, 1925), A. Bossuat (**Les chroniqueurs français du Moyen-Age,** 2 vol., **Classiques Larousse,** 1937), A. Pauphilet (**Historiens et chroniqueurs du Moyen-Age,** ed. I, **La Pléiade,** 1938).

Lucrările principale asupra lui Froissart şi a operei sale sînt menţionate la O.L. Vainştain, **Zapadnoevropeiskaja srednevekovaja istoriografija,** Moscova, 1964, pp. 211-213; J. Ehrard şi G. Palmade, **L'Histoire,** Paris, 1964, p. 394 (Coll. U); D. Ciurea, **Jean Froissart et la société franco-anglaise du XIV e siècle,** în **Le Moyen-Age,** 1970, 2, pp. 275-284. Rămîne excelentă analiza lui A. Debidour, **Les chroniqueurs,** II, Paris, 1890, pp. 18-130.

Pentru atitudinea socială a lui Froissart: R. Manolescu, **Mînia lui Jacques Bonhomme şi Să nu mai fie şerbi în Anglia,** în **Magazin istoric,** nr. 2/1972 şi nr. 1/1973.

PLANŞELE NOASTRE

① Legenda răpirii Europei de către Zeus, metamorfozat în taur, a inspirat mulţi artişti. Planşa reproduce tabloul unui pictor din şcoala lui Giorgione (cca 1477-1510). Muzeul de Artă al R.S. România **(Europa — de la mitologie la istorie,** p. 52)

② Mitologia chineză i-a atribuit lui Men Şen, „paznicul porţilor", miraculoasa putere
③ de a feri casele de duhuri rele iar pe zeul Kuan Ti (planşa 3) l-a înzestrat cu darul de a împiedica războaiele şi a ajuta dreptăţii să învingă **(Zîmbete din vechi cronici chineze,** p. 61)

④ Cronicarul Froissart prezentîndu-şi scrierea regelui Richard II al Angliei **(Cronica lui Jean Froissart,** p. 25)

供仙
之上
只
看
手
不
作
下
人

Ente fait et eſta
le fine ichuy fu
fait pour ce tan

14-27 august 1916:

TAKE IONESCU

CONSILIUL DE CORONĂ DE LA COTROCENI

August 1916. Trecuseră doi ani de la declanşarea primului război mondial. Condamnat de forţele progresiste din toată lumea, războiul dus de cele două mari grupări de state imperialiste a provocat o puternică mişcare de protest şi în România. Clasa muncitoare din ţara noastră s-a declarat împotriva participării României la conflagraţie. Rezoluţia Congresului extraordinar al Partidului Social-Democrat din 10/23 august 1914 aprecia că „singura politică compatibilă cu interesele vitale ale ţării este neutralitatea sinceră şi definitivă, pentru a cărei menţinere muncitorimea română se va lupta chiar cu preţul sîngelui său". Aceeaşi rezoluţie preciza, însă, că proletariatul român va apăra „integritatea teritorială a ţării împotriva oricărei încercări de violare"*.

Atitudinea maselor populare, puternica mişcare antirăzboinică din România au determinat cercurile conducătoare să menţină ţara în afara războiului timp de doi ani. Consiliul de coroană întrunit la Sinaia în ziua de 21 iulie/3 august 1914 a respins cererea regelui Carol I de a intra în război de partea Puterilor Centrale, în ciuda tratatului secret pe care România îl semnase cu acestea încă din 1883, şi a hotărît adoptarea unei politici de neutralitate.**

La izbucnirea războiului, România a fost totodată nevoită „să ţină seama de complexitatea împrejurărilor create şi, în funcţie de acestea, să acţioneze nu numai în direcţia asigurării independenţei şi suveranităţii naţionale, ci şi, pe cît posibil, a realizării aspiraţiei sale de veacuri: desăvîrşirea unităţii statului"*.**

În 1914, reprezentanţii cercurilor politice conducătoare, cu excepţia regelui şi a fruntaşului conservator P.P. Carp, s-au declarat în unanimitate pentru o politică de expectativă. Prin această hotărîre, România a rupt în mod practic alianţa cu Austro-Ungaria. De aici înainte guvernul român se va vedea dezlegat de vechile obligaţii, ceea ce îi va permite să se alăture crescîndului curent de opinie care susţinea necesitatea unei noi orientări a ţării în vederea eliberării fraţilor asupriţi de peste Carpaţi şi desăvîrşirea unităţii statale a poporului român**.**

Războiul a creat o asemenea conjunctură, încît problema desăvîrşirii unităţii naţionale şi statale a poporului român s-a impus cu stringenţă, fiind hotărîtoare pentru însuşi viitorul naţiunii. Mulţi români trăiau în afara graniţelor statului, în teri-

---

* **România muncitoare**, din 12/25 august 1914.
** Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1968.
*** **Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918**, Editura Politică, Bucureşti, 1968, p. 433.
**** **Desăvîrşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu România**, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968, p. 153.

torii supuse dominației străine. Dar în timp ce reprezentanții cercurilor politice ale claselor dominante vedeau înfăptuirea unirii numai prin participarea țării la război de partea uneia sau alteia dintre grupări, socialiștii considerau că obiectivul poate fi atins prin lupta maselor populare române pentru democrație și socialism. Era clar, însă, că în condițiile istorice date „unirea Transilvaniei cu România nu se poate face decît în urma dezmembrării monarhiei austro-ungare. Din această cauză, România era împinsă în mod firesc în tabăra opusă Austro-Ungariei și, eventual, era chemată să contribuie la nimicirea ei"*. Situația strategică a României, petrolul și produsele alimentare, atît de necesare oricăreia dintre grupările angajate în luptă, iată motivele pentru care atît Antanta, cît și Puterile Centrale au depus eforturi deosebite pentru atragerea țării noastre în război. Pe măsură ce evenimentele lăsau să se întrevadă un conflict de lungă durată și de mare uzură materială și umană, presiunea celor două blocuri de state asupra României a crescut în intensitate.

Aceste insistențe s-au accentuat în contextul evenimentelor din prima jumătate a anului 1916. Ofensiva declanșată de germani, la începutul anului, pe frontul francez a determinat guvernul de la Paris să insiste ca România să intre în acțiune, socotindu-se că o ofensivă română împotriva Puterilor Centrale ar fi slăbit presiunea germană pe frontul apusean. În atingerea acestui scop, guvernul francez a solicitat și concursul guvernului rus. În acest sens, la 13/26 iunie, generalul rus Alexeev își exprima convingerea că numai intrarea imediată în acțiune a României ar fi avut un efect maxim. Presiunile conjugate ale puterilor Antantei au determinat guvernul român ca la 21 iulie/4 august să comunice reprezentanților acestei coaliții condițiile sale pentru discutarea mobilizării armatei române. La 24 iulie/6 august, guvernul Brătianu a primit un mesaj în care Antanta insista în termeni energici pentru intrarea imediată în război.

În timp ce trata cu Antanta, dar întîrzia angajarea fermă alături de aceasta, guvernul român, prin șeful său I.I.C. Brătianu, asigura Puterile Centrale că va păstra politica de neutralitate. La începutul lui august 1916, Antanta a făcut cunoscut guvernului român pe un ton ultimativ, că „ori intră acum în război, ori niciodată". Cedînd acestei presiuni, la 4/17 august, guvernul român a semnat la București, cu reprezentanții Angliei, Franței, Rusiei și Italiei un tratat de alianță, dublat de o convenție militară.

Referindu-se la complexitatea acestui moment politico-diplomatic tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist, poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotropire și anexiune teritorială; cedînd presiunilor puterilor Antantei, cercurile conducătoare ale țării au hotărît intrarea în război alături de Anglia, Franța și Rusia, care promiteau satisfacerea dezideratului unității noastre naționale [...]

Aspirațiilor profunde ale poporului român spre unitate le-au dat glas declarațiile politice ale vremii, presa, puternicele manifestări publice, care au avut loc cu acest prilej pe întreg cuprinsul țării și, în mod deosebit, entuziasmul nemărginit cu care ostașii români au fost întîmpinați în Transilvania de masele largi ale întregii populații"**.

La 14/27 august 1916, în palatul de la Cotroceni, sub președinția regelui Ferdinand, s-a ținut un Consiliu de coroană care a hotărît intrarea României în război. Despre acest consiliu există mai multe referiri în memorialistica istorică apărută de-a lungul anilor. În paginile următoare, publicăm o nouă variantă, inedită, **extrasă din memoriile cunoscutului om politic Take Ionescu. Textul a fost dictat, în luna februarie 1918, unuia dintre principalii săi colaboratori — Dimitrie Plesnilă — și se află în posesia doamnei Adina Take Ionescu, care a binevoit să-l pună la dispoziția revistei** Magazin istoric **prin intermediul istoricului Vasile Netea.**

Încredințăm tiparului acest text cu convingerea că aduce o serie de detalii și precizări în plus față de relatările cunoscute pînă acum. Pentru a reconstitui cît mai fidel atmosfera și înfruntarea de opinii din consiliul care a hotărît intrarea României în primul război mondial, redacția a considerat util să prezinte cititorilor, pe lîngă textul de bază datorat lui Take Ionescu, extrase din Notele politice **ale lui Alexandru Marghiloman, publicate în 1927 (vol. II, pp. 143-155), notate cu sigla** A.M., **și fragmente din memoriile lui I.G. Duca, publicate în revista** Generația Unirii, **nr. 10, din 25 decembrie 1929, notate cu sigla** I.G.D. **Menționăm că în transcrierea documentelor s-a respectat forma originală, cu particularitățile morfologice și sintactice specifice timpului și autorilor. Am folosit, de asemenea, unele extrase din istoriografia română marxistă, privitoare la esența fenomenelor menționate în documente.**

M. Șt.

---

* **Desăvîrșirea unificării statului național român...** p. 152.

** Nicolae Ceaușescu: **O jumătate de secol de la marea epopee națională a Mărășeștilor (România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste,** Editura Politică, 1968, vol. 2, pp. 467-468).

Preliminarele

Eram la Sinaia. Alex. Constantinescu mă cheamă la telefon şi-mi spune că trebuie să mă vază în Bucureşti chiar în acea seară. Am înţeles. Am plecat cu căpitanul Yates, ataşatul militar american, care locuia la mine la Sinaia. Cum am ajuns în Bucureşti m-am dus la Constantinescu, care mi-a spus că războiul s-a hotărît, că declararea de război s-a trimis printr-un om sigur la Viena, la Mavrocordat, într-un plic închis, care nu trebuie să-l deschidă decît în ziua de 15 august. M-a rugat firește să păstrez secretul şi m-am întors la Sinaia[1]. Constantinescu mi-a mai spus că după intrarea în război Brătianu se va adresa şi conservatorilor ca să intre în guvern în calitate de miniştri fără portofoliu. Că însă aceasta este o intenţie a lui Brătianu, iar nu o însărcinare de a-mi face o asemenea comunicare.

La Sinaia, stam ca pe ghimpi. Mulţime de prieteni mă întrebau dacă pot sau nu să mai stea în Sinaia şi cu o mare durere în suflet eram silit să nu spun nimic[2]. Unora însă le-am exagerat ravagiile frigurilor tifoide care bîntuiau Sinaia. Nevoind să las pe nevastă-mea în Sinaia, de unde ştiam că trenul nu o să mai poată circula, am venit în Bucureşti cu dînsa, pretextînd tuturor în Sinaia că vine numai pentru cîteva zile. Cînd am ajuns la Bucureşti Alecu Constantinescu mi-a spus că regele cere lui Brătianu să convoace un Consiliu de coroană şi că Brătianu a fost silit să cedeze. Regele dorea să convoace pe lîngă şefii de partide şi [pe] preşedinţii Camerei şi Senatului şi pe foştii prim-miniştri, ca să poată avea acolo pe Teodor Rosetti şi Carp. Brătianu m-a întrebat dacă putem conta pe Cantacuzino-Paşcanu şi pe Costică Olănescu, ca să poată propune să se convoace şi foştii preşedinţi ai corpurilor legiuitoare. L-am asigurat că da.

A doua zi, în ajunul Consiliului de coroană, Constantinescu a venit la mine şi mi-a spus că Maiorescu se agită foarte mult, că Brătianu e sigur de rege, dar totuşi se teme de agitaţiile adversarilor războiului[3]. Mi-a cerut să nu ridicăm nici eu nici Filipescu chestia unui guvern naţional, căci atunci regele ar putea să dea înapoi şi am risca totul. M-am consultat cu Filipescu şi în numele amîndurora am declarat că nu vom ridica nici o chestie decît aceea a războiului.

Constantinescu mi-a spus că poliţia germană este aşa de activă[4], încît s-a ştiut tîrziu seara în ajun, că mă întîlnisem cu Ion Brătianu la Constantinescu acasă. În această întîlnire, Brătianu îmi spusese că se fac asupra regelui de către lume şi mai ales de fraţii lui, presiuni [în sensul de a lua o hotărîre — **n.r.**] ca niciodată. Dar că el este hotărît şi nu se aşteaptă la noi greutăţi[5].

---

[1] În ce priveşte „secretul", A.M. notează: „Avizez imediat pe Maiorescu şi îi comunic, în vederea audienţei sale, conversaţia ce am avut cu [generalul român] Culcer, pe care nu l-am văzut de vreo 10 zile: «Lucrurile merg repede. Am primit numirea de comandant al Armatei 1. Mi se indică şi locul de concentrare. (Mie Culcer nu mi l-a indicat.) Averescu comandă Armata 2». — Care sînt ceilalţi comandanţi? — «Nu ştiu. Ni s-a spus că regele ne va întruni. Cred că vor să facă o lovitură şi să atace pe neaşteptate»".

[2] După A.M. situaţia la Sinaia era cu totul alta: „13 august. Fugă generală de la Sinaia, după avizul dat telefonic de Mişu Pherekyde sorei mele".

[3] Cu toate că în timpul Consiliului de la Sinaia doar un singur om politic (P.P. Carp) sprijinise făţiş propunerea regelui, mai existau şi alţii care împărtăşeau ideea colaborării cu Puterile Centrale (Al. Marghiloman, T. Maiorescu etc.). În anii neutralităţii, pe măsură ce armatele Centralilor au obţinut o serie de succese, propaganda oamenilor politici filogermani, finanţată masiv de Viena şi Berlin, a căpătat amploare. Masele populare, opinia publică progresistă, considerau, însă, desăvîrşirea unităţii naţionale şi statale incompatibilă cu participarea la război de partea Austro-Ungariei şi Germaniei — n.r.

[4] Referindu-se la febrila activitate de spionaj şi informare a agenţilor Puterilor Centrale în România, A.M. notează: „[Ministrul german la Bucureşti] Bussche (ora 4) ştia de miercuri şi o spusese lui Maiorescu, că regele voia să convoace Consiliul de coroană. Chiar în aceeaşi zi a văzut un moment pe rege la Buftea. Într-un memoriu a dezvoltat a doua zi regelui neajunsurile acestei măsuri. Ea a displăcut lui Brătianu, care se impusese prima dată, acum 15 zile. Rămîne de cîştigat pentru ei ca un semn bun, că această convocare s-a făcut în contra voinţei lui Brătianu. Regele a mai declarat: 1) Dacă este o convenţiune scrisă, aceasta nu îl leagă. 2) El nu este obligat să se ralieze la avizul majorităţii consiliului. 3) Nu va semna un decret de mobilizare. Împăratul [Wilhelm] a telegrafiat regelui de ziua lui de naştere exprimînd speranţa că vechea prietenie a caselor lor, şi colaborarea de mai bine de treizeci de ani a ţărilor lor, vor continua şi pe viitor. Regele a răspuns că, cu ajutorul lui Dumnezeu, el speră că lucrurile vor lua o întorsătură bună. Regele este evlavios; scriind altui evlavios nu ar fi invocat numele lui Dumnezeu pentru o minciună!".

[5] Subliniind condiţiile în care trebuia să-şi desfăşoare activitatea guvernul român, în repetate rînduri somat de către cele două blocuri beligerante să-şi fixeze poziţia, A.M. notează: „În două rînduri, ultima oară cu ocazia unei discuţii cu Czernin, Brătianu a declarat lui Bussche că niciodată, el fiind şef al guvernului, nu va declara război Germaniei".

În după prînzul ajunului Consiliului de coroană, Constantinescu mi-a comunicat două lucruri din partea lui Brătianu. Unul, că regele va face chiar în acel după prînz o nouă sforţare pe lîngă Maiorescu ca să treacă de partea noastră. Ştiu că sforţarea s-a făcut fără succes. Maiorescu crezuse în ultimele zile că regele este contra războiului, că, graţie ameninţării Germaniei, Brătianu va fi concediat şi dînsul va compune guvernul neutralităţii. Cînd a aflat din gura regelui că s-a hotărît pentru război, Maiorescu a rămas uimit şi, fiind prea angajat în cealaltă direcţie, n-a mai avut vreme să dea înapoi. O nouă încercare făcută de Fasciotti la Maiorescu, a rămas fără rezultat[6].

Al doilea lucru era că ziariştii străini sfîrşise prin a mirosi ceva şi trimiteau depeşi, prin care se spunea că a doua zi de dimineaţă era să fie un Consiliu de coroană de care va atîrna pacea sau războiul. Deci, dacă în străinătate nu s-ar fi primit novela că este pace, pînă la orele 3 după-amiază, s-ar fi ştiut că este război. Atunci guvernul s-a hotărît să ceară tuturor ziarelor să publice că Consiliul de coroană s-a amînat pe după-amiază la orele 5. Toate ziarele au publicat afară de Mille, care mi-a spus categoric că el care ştie că Consiliul nu s-a amînat, nu poate să publice un neadevăr. Cei mai mulţi jurnalişti străini au crezut şi au telegrafiat ziarelor lor că Consiliul de coroană se va ţine după-amiază în loc de dimineaţă.

[6] În legătură cu aceste demersuri pentru atragerea lui Maiorescu de partea antantofililor, A.M. notează: „Pentru acest motiv la ora 4 mă duc la Maiorescu spre a-l încuraja să ia răspunderea faţă de rege, — de la el la mine chestiunile de prioritate neputînd exista. Spre marea mea surprindere găsesc pe Fasciotti la Maiorescu. Fasciotti cunoştea audienţa acordată [...] (Eu făcusem un mister din această audienţă, chiar faţă de toţi prietenii noştri!) Fasciotti zice că în marea dezbatere de mîine este de o importanţă capitală ca toţi oamenii mari politici să fie de acord; România nu mai poate păstra neutralitatea periculoasă pentru viitorul ei şi ar trebui ca Maiorescu să susţie această părere. Maiorescu simţind că Antanta se temea de o hotărîre defavorabilă a regelui a răspuns că el a fost multă vreme lipsă, că nu ştie ce gînduri are regele şi că are să se orienteze singur. Dar de ce Italia nu a tras România după ea, cînd s-a declarat? Atunci era momentul! Fasciotti spune că Sonnino era un om întreg; el lucra fără să consulte pe nimeni etc. [...].

— La 7 $^1/_2$ Maiorescu vine la mine eşind de la rege: totul este pierdut: regele i-a înşelat pe toţi. El îşi face o glorie din sacrificiul de a-şi călca cuvîntul şi de a uita că e german. A luptat timp de şase luni, dar de astădată s-a hotărît. Nu se va mai obţine altădată tot ce se obţine astăzi. La toate rugăminţile lui Maiorescu: «Nu aruncaţi în foc; este o mare nenorocire pentru România», — regele răspunde: «M-am hotărît!» [...]

Să dea Dumnezeu ca noaptea să mai aducă vreo povaţă, nu mai am nici o speranţă, nici o iluzie!".

Ioan I.C. Brătianu

Nicolae Filipescu

I.G. Duca

Consiliul

Era o zi caldă şi un praf mare. M-am dus la Consiliu cu Cantacuzino-Paşcanu. Eram dintre cei din urmă, Filipescu, deja foarte bolnav, făcuse o sforţare şi venise[7].

[7] Cît priveşte starea de spirit a unora dintre participanţii la Consiliu, A.M. notează: „14 august". Consiliul de coroană. Războiul. Mă duc la Cotroceni cu Maiorescu. Czernin a fost ieri la Brătianu, care i-a spus că: Consiliul este amînat pentru după-amiază, şi că el păstrează şi este în măsură de a păstra neutralitatea! Maiorescu se întreabă: La ce bun

Ne-am întîlnit în salonul cel mare din noile apartamente. Eram de faţă: miniştri, preşedintele Camerei, Ferichide; vicepreşedintele Senatului, Robescu (Missir era absent), Teodor Rosetti, Carp, Marghiloman şi Maiorescu, Filipescu, Take Ionescu, Paşcanu şi Olănescu. Regele s-a aşezat în mijlocul mesei avînd în faţa lui pe Brătianu. La dreapta lui, prinţul Carol; lîngă prinţul Carol, Carp. La stînga regelui, Teodor Rosetti, lîngă el Maiorescu, lîngă Maiorescu, Marghiloman. (Despre prezenţa lui Teodor Rosetti, memoria mea nu este sigură.) La dreapta lui Brătianu stau miniştrii. La stînga în rînd, Ferichide, Robescu, Take Ionescu, Filipescu, Paşcanu şi Olănescu[8]. Ca şi la Consiliul de coroană de la Sinaia, din 1914, nu se ţinuse nici o rînduială protocolară [...]

Regele a deschis şedinţa, spunînd că el a convocat pe mai marii Ţării nu ca să le ceară un sfat căci hotărîrea lui era luată,

---

aceste minciuni? Cum se pot falsifica fapte materiale atît de uşor de controlat? La ora 10 se întrunesc în sufrageria cea mare de la Cotroceni: miniştrii Teodor Rosetti, Carp, Maiorescu şi cu mine. Nicu Filipescu, Take Ionescu, Olănescu, Cantacuzino-Paşcanu, Mişu Pherekyde şi C.F. Robescu [înlocuind pe V. Missir (Senat) lipsă]".

[8] Cît priveşte lista participanţilor la Consiliu, Constantin Kiriţescu, în lucrarea sa Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919), vol. I, ediţia II, pp. 180-181, o prezintă astfel: „Au luat parte miniştrii: Ion I.C. Brătianu [preşedintele Consiliului şi ministrul de Război], Em. Costinescu [ministrul de Finanţe], Em. Porumbarul [ministrul Afacerilor Străine], Al. Constantinescu [ministrul Domeniilor], V.G. Morţun [ministrul de Interne], Al. Radovici [ministrul Industriei], I.G. Duca [ministrul Cultelor şi Instrucţiei Publice], Dr. C. Angelescu [ministrul Lucrărilor Publice], Victor Antonescu [ministrul Justiţiei]; preşedintele Camerei M. Ferechide, vicepreşedintele Senatului C.F. Robescu; foştii primminiştri: Teodor Rosetti, Petre P. Carp, Titu Maiorescu; şefii de partide: N. Filipescu, Take Ionescu, Al. Marghiloman; foştii preşedinţi de Cameră: Const. Olănescu şi C. Cantacuzino-Paşcanu. A prezidat regele Ferdinand, avînd în dreapta sa pe principele moştenitor Carol".

ci ca să ceară de la patriotismul lor să-i dea tot sprijinul în cea mai mare întreprindere pe care poporul român a făcut-o vreodată în tot cursul istoriei lui[9].

Regele a spus că neutralitatea nu mai era posibilă, că România era datoare să aleagă şi că ea nu putea să aleagă decît în sensul de a-şi îndeplini datoria faţă

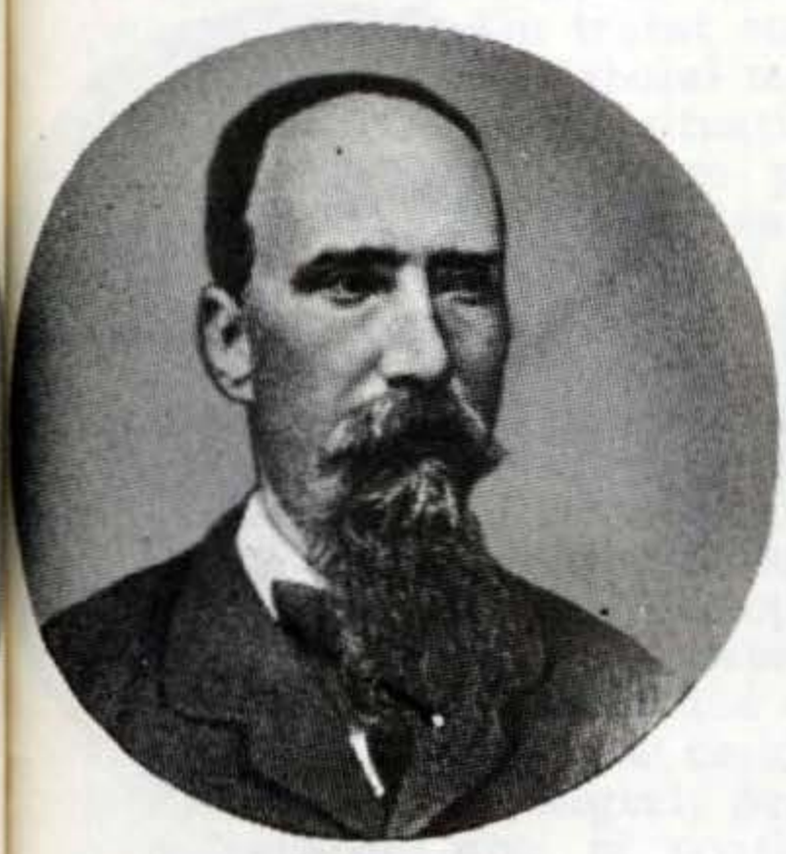

Th. Rosetti

M. Pherekyde

Al. Marghiloman

[9] I.G.D.: „Regele a luat cel dintîi cuvîntul. Regele a ţinut să arate de la început care era în concepţia lui rostul acestui Consiliu de coroană. La Sinaia, unchiul său chemase pe fruntaşii ţării ca să ia o hotărîre: război sau neutralitate [...].

De astădată discuţia n-a mai avut loc ca la Sinaia în limba franceză, ci în limba română. România Veche murise deja în clipa în care se ridicau cele dintîi raze ale zorilor României Noi. În rezumat, regele Ferdinand a spus că a convocat pe mai marii Ţării nu ca să le ceară un sfat, căci hotărîrea lui e luată, ci ca să le ceară sprijinul. Situaţia a ajuns astfel încît neutralitatea nu mai este cu putinţă. România trebuie să ia o hotărîre şi să aleagă. Soarta războiului înclină înspre Înţelegere*. Dar oricum ar fi, România nu poate merge alături de Puterile Centrale; ar fi să mergem împotriva întregii evoluţiuni istorice a neamului nostru".

---

* Este vorba despre Tripla Înţelegere sau Antanta, formată din Anglia, Franţa şi Rusia — n. r.

de românii subjugaţi [...][10]. El nu ştia cu siguranţă cum va fi sfîrşitul războiului, dar semnele înclină mai mult de partea înţelegerii. El a obţinut de la aliaţi* recunoaşterea [dreptului] României la teritoriul locuit de români [11] [...]

Uitîndu-se către domnul Carp, regele a spus: „Te rog, domnule Carp, să-mi dai ajutorul d-tale".

Atunci Carp a spus că nu este rolul lui să vorbească ci al guvernului şi că trebuie să-şi spună cuvîntul întîi preşedintele consiliului. În tot cazul el constată că acesta nu este un consiliu, deoarece regele a luat hotărîrea, ci o adunare al cărui rost el nu-l pricepe. Carp a adăugat că el nefiind şef de partid vrea să audă întîi pe guvern şi pe şefii de partide şi pe urmă să-şi facă observaţiile lui, al căror înţeles toată lumea îl cunoştea[12].

Brătianu a luat cuvîntul şi a pronunţat un discurs remarcabil, care însă nu era decît o sinteză a ceea ce naţionaliştii propovăduiseră 2 ani de zile. Tema discursului lui Brătianu[13] era că România nu putea, fără să dispară moraliceşte, să stea neutră într-un război, în care se hotăra soarta lumii. Că România avînd un ideal, acela al unităţii naţionale, ea era datoare să urmărească acest ideal acum, căci împrejurări ca cele de azi nu mai fuseseră niciodată şi nu puteau să mai fie niciodată. Brătianu a spus că el nu este sigur de victorie, dar că şi dacă vom fi învinşi, cauza românismului va fi făcut un pas uriaş, căci, pentru prima oară, 4 mari puteri afirmau printr-un tratat dreptul nostru asupra provinciilor româneşti [...].

T. Maiorescu

P.P. Carp

Regele Ferdinand

Brătianu a mai spus că toată ţara, ca şi toţi românii de dincolo, aşteaptă cu nerăbdare intrarea noastră în război.

Take Ionescu, în numele Partidului Conservator, a declarat în cîteva vorbe că ei, cari de 2 ani cer intrarea României în război, vor da regelui şi guvernului

---

[10] „După doi ani de neutralitate, guvernul român, condus de I.I.C. Brătianu, a trebuit să cedeze presiunilor Antantei, care, deşi recunoscuse dreptul României de a-şi desăvîrşi unitatea politică, anunţa că nu o va mai sprijini dacă nu va intra deîndată în război." (Desăvîrşirea unificării statului naţional român..., p. 162.)

[11] A.M.: „Regele: «Văd chestiunea în aşa fel încît nu mai putem sta în neutralitate. Cred că de aici înainte victoria Puterilor Centrale este exclusă. Guvernul meu a avut consfătuiri cu unul din grupurile beligerante; el crede că momentul a venit. Eu, după matură reflecţiune şi după lupte interne pe care le veţi înţelege şi din cari am ieşit biruitor asupra mea, înclin mai mult pentru opinia guvernului meu»".

[12] A.M.: „Brătianu: Apel la concordie şi cere concursul tuturor.

Carp: Explică necesitatea unei expuneri a guvernului.

Regele: Apel la discreţia tuturor: trebuie tăcerea preotului care primeşte o spovedanie".

[13] Notele lui A.M. furnizează cîteva detalii: „Brătianu: «[...] La început victoria părea probabilă pentru germani: neputînd merge noi singuri contra, am stat neutri. Rezbelul de uzură azi răstoarnă şansele în favoarea celor cu rezerve mai mari [...] Încetul cu încetul, fără grabă, am ajuns la garantarea intereselor noastre: pentru neutralitate am avut numai asigurări, nu garanţii. Azi problema este: sau să renunţăm la orice am putea obţine prin victoria Antantei, sau să intrăm în război. Eu m-am angajat desăvîrşit»".

---

* Tratatul încheiat la 4/17 august recunoştea României, în schimbul intrării sale în război, unirea cu teritoriile româneşti aflate sub dominaţie austro-ungară şi participarea cu drepturi egale la lucrările Conferinţei de pace. — n.r.

sprijinul cel mai întreg și absolut necondiționat[14].

Marghiloman a spus că regele s-a grăbit [...]. Fără a fi absolut categoric, el a dat să se înțeleagă că nu poate da concursul său, dar nu a închis ușa pentru o ulterioară încercare[15].

Nicu Filipescu a tresărit și aducînd o notă caldă a întrebat pe Marghiloman două lucruri: „Nu ești d-ta care ai scris cu mîna d-tale în Comitetul nostru că România trebuie să iasă din neutralitate și să intre în acțiune în contra Austriei?" Marghiloman neîndrăznind să tăgăduiască, N. Filipescu a spus cum să nu mă revolt de asemenea palinodii?[16] [...]

Marghiloman a reluat cuvîntul și a spus: „Ceea ce trebuia să facă guvernul era să trateze cu Austria și Germania[...]".

Regele a întrerupt pe Marghiloman și i-a spus aproape textual: „D-le Marghiloman, te înșeli. Am tratat eu personal la Berlin, înainte de războiul mondial și am arătat pericolele relei situațiuni a românilor din Ungaria. N-am putut obține nimic și nimeni nu va putea obține niciodată nimic. Am încercat din nou tot eu acum în timpul războiului și n-am obținut nimic. Te asigur că este absolut imposibil să se obție ceva"[17].

Maiorescu, luînd cuvîntul, a fost de o extraordinară abilitate [...]. El întîi a ridicat o chestie constituțională și anume că aceste Camere [în funcțiune atunci] fiind alese pentru rêvizuirea constituției nu au mandat de la națiune ca să declare un război. Maiorescu a cerut, deci, înainte de orice, noi alegeri, pentru ca țara consultată din nou, să poată spune dacă vrea pace sau război [...]*.

[14] Referindu-se la atitudinea lui Take Ionescu, A.M. consemnează: „Aprobă cu efuziune. Osanale pentru rege".

[15] Prezentîndu-și propria atitudine, A.M. scrie: „EU: Lucrurile fiind hotărîte nu mai pot da vreo povață, fac numai o rugăciune regelui, dacă mai este timp. Prețuirea șanselor războiului nu o văd ca d-nul Brătianu. După atîtea sacrificii omenești, ofensiva aliaților nu a cîștigat nici o porțiune infimă din ceea ce ocupă Centralii: am harta aici [...]. Ș-a făcut apel la concursul tuturor. Odată deciziunea luată, vom tăcea! Aceasta este tot ce putem face pentru a nu rupe unitatea națională".

[16] A.M. — explicînd micul incident — notează: „Nicu Filipescu: Polemică că eu am cunoscut și am aprobat primul angajament [semnarea Tratatului din 4 august] din care a decurs tot: «Vous pouvez marcher», aș fi zis eu d-lui Brătianu. (Brătianu surîde; am avut pe urmă o explicație cu el)".

[17] I.G.D.: „Regele a intervenit [...] personal [...] și pe lîngă Germania și pe lîngă Austria ca să se dea românilor din Ardeal măcar aceleași drepturi pe care le au cehii în Boemia. Ungurii au refuzat orice propuneri. Acum în urmă, împăratul Wilhelm în persoană a stăruit la Viena, și a întîmpinat același refuz îndărătnic. De altminteri, cînd înainte de război a fost însărcinat de regele Carol să vorbească în această chestie, cei de la Viena i-au mărturisit că niciodată [...] nu vor consimți să îmbunătățească real soarta românilor de peste munți..."

[18] În legătură cu intervenția lui Maiorescu A.M. reproduce acest dialog: „Maiorescu: «Consiliul de coroană din 1914 a decis expectativa. Ce s-a întîmplat, pentru ca să modificăm atitudinea? Are guvernul ceva încheiat? Ce ne poate spune?»

Brătianu: «Cred în victoria Antantei și mă conformez ei. Vom declara război Austro-Ungariei: nu altora»".

[19] În notele sale A.M. prezintă astfel intervenția acestuia: „C.F. Robescu: «D-l Maiorescu a fost lipsă și nu cunoaște sentimentul țării. Asigur că tot poporul se va scula pentru a dezrobi pe frații noștri [...]. Cele patru puteri garantează integritatea teritoriului nostru»".

[20] Lucrările istoricilor marxiști arată că în vara anului 1915 se constată „o slăbire în intensitate a mișcării naționale", datorită faptului că pe fronturile de luptă se crease o situație nefavorabilă Antantei, care „dăduse prilej așa-zișilor germanofili să-și intensifice acțiunea de propagandă progermană. Insuccesele trupelor rusești i-au încurajat în așa măsură, încît au trecut la atacuri violente împotriva «Acțiunii naționale», care era combătută de altfel și de presa guvernamentală. Cu toate acestea, militanții pentru unirea Transilvaniei cu România continuau să declare prin articole de presă că «Acțiunea națională» nu va renunța nici o clipă la scopul pe care și l-a propus [...].

În toamna anului 1915, mișcarea pentru unirea Transilvaniei cu România s-a intensificat din nou și ea este comparabilă cu mișcarea puternică ce avusese loc în septembrie 1914." (Desăvîrșirea unificării statului național român..., pp. 158-159).

Maiorescu a insinuat că regele și guvernul nu pot face un război legal[18]. [...]

Ferichide a luat cuvîntul în pretinsa chestie constituțională și i-a fost foarte ușor să spulbere sofismele lui Maiorescu al cărui raționament se reducea la ideea că ceea ce este dreptul oricărei Camere de a face, nu este și dreptul unui Parlament, care, pe deasupra atributelor Camerelor ordinare, are și pe cel de a revizui Constituția. În numele Camerei, Ferichide a asigurat pe rege și pe guvern de concursul ei.

C.F. Robescu a dat aceeași asigurare, în numele Senatului. A știut să fie laconic[19].

Brătianu a răspuns lui Maiorescu și i-a zis între altele că aceiași conducători ai românilor de dincolo, cari lui Maiorescu i-au spus că nu ne vor și să nu intrăm în război[20], lui i-au cerut tocmai contrariul.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1973.

Take Ionescu a spus că cuvintele d-lui Maiorescu nu pot trece fără o protestare [...]. Aceiaşi şefi din Transilvania, i-au spus d-sale: „Dacă nici acum nu trageţi sabia pentru noi, niciodată nu se vor mai putea relua legăturile dintre noi şi dumneavoastră. Toată suflarea românească vă aşteaptă. Pentru nimic în lume să nu renunţaţi la război." Dl. Take Ionescu a spus că dacă d-lui Maiorescu i-au vorbit altfel, este pentru că nu aveau încredere într-însul şi că se temeau să nu fie denunţaţi. Chiar mie — a spus dl. Take Ionescu — ei mi-au vorbit în felul patriotic cînd nu era nimeni suspect de faţă, şi mi-au vorbit ca d-lui Maiorescu cînd era de faţă unul dintre ei pe care îl bănuiau.

Atunci a luat cuvîntul dl. **Carp.**[21] Uitîndu-se drept în ochii regelui i-a spus: „Aici nu sîntem pentru a ne sfătui ci pentru a auzi despre o hotărîre luată. De ce aş mai discuta-o. Dar mi se cere sprijinul meu. Pe acesta îl refuz. Dau Maiestăţii Voastre pe cei patru fii ai mei, care datoria şi-o vor face, căci românul la armată este brav. Voi închide ziarul meu. Aprobarea mea nu v-o dau. Maiestatea Voastră face o politică care este în contra intereselor ţării şi în contra dinastiei. Acest lucru Maiestatea Voastră nu are dreptul să-l facă [...]. Românii nu şi-au luat o dinastie germană, pentru ca să facă o politică antigermană. Înţelegerea victorioasă nu ar permite pe tronul României o dinastie germană. Maiestatea Voastră înainte de toate are datoria faţă de Germania, căci dinastia n-are alt sprijin decît Germania. De aceea, Sire, urez Maiestăţii Voastre ca armatele Maiestăţii Voastre să fie înfrînte...".

Regele, întrerupînd cu cuvintele: „D-le Carp, aceste vorbe nu pot fi din inima d-tale".

Carp continuă: „Da, Sire. Din toată inima urez ca armatele Maiestăţii Voastre să fie zdrobite, căci numai aşa se poate salva România".

În toată adunarea s-a ivit o expresie de adîncă mirare, mai ales că Carp vorbise cu o pasiune, cu o violenţă de tînăr, nu de bătrîn.

---

[21] A.M., **referindu-se la îndărătnicia cu care Carp şi-a menţinut poziţia sa filogermană, notează: „P. Carp: «Nu sîntem aici pentru polemici ale temperamentelor care nu se pot stăpîni» (Aprobări) [...] Ajunge pînă a spune: «Doresc să fiţi învinşi, pentru că victoria voastră ar fi ruina ţării!»".**

Alexandru Averescu (1859-1938) mareşal, fost ministru de Război, şef al Statului Major al armatei române, după 1918 şeful „Ligii poporului", devenită apoi Partidul Poporului şi de mai multe ori prim-ministru.

Ioan I.C. Brătianu (1864-1927), om politic liberal, din 1909 preşedinte al Partidului Liberal; ministru şi prim-ministru în mai multe rînduri (în timpul Consiliului de coroană deţinea funcţiile de prim-ministru şi ministru de Război). În anii neutralităţii (august 1914-august 1916) a dus o politică abilă, manevrînd cu prudenţă între cele două blocuri beligerante, pentru a găsi momentul favorabil de intrare în război. La 4/17 august 1916 a semnat tratatul şi convenţia militară cu Anglia, Franţa, Rusia şi Italia, prin care România a intrat în război împotriva Puterilor Centrale.

Alexei Alexeevici Brussilov, (1856-1926), general rus; în 1916, în calitate de comandant al Frontului de sud-vest, a întreprins o reuşită ofensivă împotriva armatei austro-ungare.

Baronul von dem Bussche, ministrul Germaniei la Bucureşti.

C. Cantacuzino-Paşcanu, fost preşedinte al Camerei Deputaţilor în anii 1906-1907, colaborator intim al lui Take Ionescu.

P.P. Carp (1837-1918), om politic conservator-junimist, de mai multe ori ministru, prim-ministru şi şef al Partidului Conservator după 1907. Filogerman prin educaţie şi concepţie politică. El s-a opus cu vehemenţă intrării României în război alături de Antantă, iar în anii neutralităţii a editat ziarul **Moldova,** cu vădită orientare filogermană.

Alexandru C. Constantinescu zis „Porcu" (1859-1926), om politic liberal, intim al lui I.C. Brătianu; de mai multe ori ministru.

Ottokar Czernin, reprezentantul Austro-Ungariei la Bucureşti.

I.G. Duca (1879-1933), om politic liberal, ministru de mai multe ori, viitor şef al Partidului Liberal şi prim-ministru, ucis de legionari în 1933.

Baronul A. Fasciotti, ministrul Italiei la Bucureşti.

Nicolae Filipescu (1862-1916), om politic conservator, ministru în repetate rînduri. În 1914 îl găsim printre principalii iniţiatori ai „Acţiunii Naţionale", fiind un fervent susţinător al intrării în război împotriva Puterilor Centrale.

Take Ionescu (1858-1922), om politic conservator, ministru şi, după 1908, şef al Partidului Conservator-Demo-

crat (creat de el). Antantofil prin educaţie (studiase dreptul la Paris) şi convingeri, a militat pentru apropierea de Antantă, convins că pe această cale România îşi va desăvîrşi unitatea de stat. În perioada 1917-1918 a fost vicepreşedinte, iar între 1921-1922 preşedinte al Consiliului de Miniştri.

Titu Liviu Maiorescu (1840-1917), mare om de cultură, fruntaş al grupării politice conservator-junimiste, de mai multe ori ministru şi prim-ministru. A fost un adept al apropierii României de Puterile Centrale, în special de Germania.

Alexandru Marghiloman (1854-1925), om politic conservator-junimist, de mai multe ori ministru; în perioada neutralităţii, în fruntea Partidului Conservator, a desfăşurat o intensă propagandă împotriva intrării României în război alături de Antantă. Ca prim-ministru, şi-a asumat răspunderea încheierii înrobitoarei păci cu Puterile Centrale (1918).

E. Mavrocordat, ministrul României la Viena.

Constantin Mille (1861-1927), ziarist şi scriitor, în tinereţe socialist; din 1895 a fost proprietarul ziarului **Adevărul,** iar din 1898 director al acestuia. A rămas pînă la sfîrşitul vieţii un om cu convingeri democratice, adversar al monarhiei.

V. Missir (1845-1929), avocat, om politic, deputat, ministru, vicepreşedinte al Senatului.

Constantin Olănescu (1845-1928), om politic conservator, ministru în două rînduri, iar în 1899 preşedinte al Camerei Deputaţilor.

Emanoil M. Porumbaru (1845-1921), om politic liberal, de mai multe ori ministru.

Mihail Pherekyde (1842-1928), fruntaş al Partidului Liberal; după 1876 ministru în mai multe rînduri, iar începînd cu 1901 a fost ales de cîteva ori preşedinte al Camerei Deputaţilor.

Al. Radovici (1860-1918), om politic, socialist pînă în 1899, după aceea liberal; ministru al Industriei şi Comerţului.

Constantin Robescu (1839-1920), om politic liberal, de mai multe ori deputat, vicepreşedinte al Senatului; primar al oraşului Bucureşti.

Teodor Rosetti (1837-1923), om politic junimist, de mai multe ori ministru şi prim-ministru în 1888-1889.

Sidney Sonnino (1847-1922), fost prim-ministru, ministru de Externe al Italiei (1914-1919).

Regele [...] adresîndu-se către Carp, l-a mai rugat încă o dată şi pe el şi pe ceilalţi să-i dea tot ajutorul şi a conchis zicînd, că nădăjduieşte cu ajutorul lui Dumnezeu să reuşim în cea mai mare întreprindere a istoriei noastre[22].

Regele, sculîndu-se, a vorbit puţine cuvinte, mai ales cu cei care i se arătase adversari[23], şi s-a retras împreună cu prinţul Carol[24].

Dl. Ion Brătianu, adresîndu-se d-lui Take Ionescu, i-a spus: „Cum îţi explici monstruoasele declaraţii ale lui Carp?". Take Ionescu i-a răspuns: „Este shakespearian în eroarea lui. Pe mine încă nu mă miră, căci eu niciodată nu l-am luat în serios. D-ta l-ai luat în serios şi aici stă vina d-tale."

Cînd Consiliul s-a terminat trecuse de ora unu [...]

---

[22] **Deşi participarea ţării noastre la război n-a avut un caracter imperialist, nu se poate însă afirma că Unirea din 1918 a fost rezultatul exclusiv al participării României la război de partea blocului de state învingătoare, problema fiind, în realitate, mult mai complexă. Istoriografia noastră marxistă consideră, în acest sens, că „dacă este adevărat că guvernul român, condus de Ion I.C.Brătianu, a declarat război Austro-Ungariei pentru desăvîrşirea statului român, trebuie să subliniem că acest lucru [Unirea] s-a realizat mai tîrziu, în 1918, determinat de alţi factori mai puternici, mai hotărîtori, şi anume de lupta maselor populare româneşti din Imperiul habsburgic, în condiţiile prăbuşirii ţarismului, ale victoriei de răsunet şi de influenţă internaţională a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie din Rusia şi ale destrămării putredei monarhii austro-ungare sub loviturile din ce în ce mai puternice ale maselor muncitoare, indiferent de naţionalitate şi de mişcările de eliberare naţională a popoarelor asuprite de Habsburgi."**
(Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918, **p. 439).**

[23] **I.G.D. prezintă astfel partea finală a Consiliului: „Carp, Maiorescu şi Marghiloman au tăcut plecînd capetele. Mi se pare că singur Teodor Rosetti, care şedea lîngă el [rege] a făcut un gest aprobativ. Apăsat şi cu hotărîre regele, după cîteva momente, a adăugat: «D-lor, cu Dumnezeu înainte» şi a ridicat şedinţa."**

[24] **Iată şi relatarea lui A.M., despre încheierea lucrărilor Consiliului „Ne sculăm. Regele se apropie de Carp şi îi reproşează cu dulceaţă cuvintele ce a spus. Carp comite greşeala să le menţie. Brătianu îi spune: «Atunci ia-ţi fiii înapoi şi dă-i în armata germană...»".**

„Sărbătorim a 80-a aniversare a creării partidului clasei muncitoare în condițiile înaintării impetuoase a României pe calea progresului și civilizației socialiste, a bunăstării și fericirii întregului popor. Sub conducerea Partidului Comunist Român, clasa muncitoare din România, întregul nostru popor au împlinit, în anii care au trecut de la eliberare, idealurile în numele cărora s-au ridicat cu 80 de ani în urmă socialiștii români, pentru care au luptat și s-au jertfit multe generații de revoluționari, cei mai înaintați fii ai poporului. Visele și nădejdile înscrise în primul program al partidului revoluționar al clasei muncitoare au devenit realități în România socialistă de astăzi. În programul de acum 8 decenii al partidului muncitorilor din România se spunea că «numai prefacerea mijloacelor de producție, cum sînt pămîntul, fabricile, atelierele, minele etc. din proprietate privată a unei clase, în proprietate socială a societății întregi și prefacerea producției de mărfuri, în producție socialistă condusă pentru societate și prin societate, numai această prefacere poate face ca producțiunea în mare și rodnicia din ce în ce mai mare a muncii să fie, în loc de izvor de sărăcie, de apăsare, de nesiguranță, de înjosire, un izvor de bunăstare și dezvoltare armonioasă în toate privințele». **Proletariatul român, sub conducerea partidului său de clasă, în alianță cu țărănimea și intelectualitatea, a lichidat pentru totdeauna exploatarea omului de către om, a asigurat generalizarea relațiilor socialiste de producție la orașe și sate, înălțînd victorios pe pămîntul României edificiul socialismului.“**

NICOLAE CEAUȘESCU

(Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România).

11 IUNIE

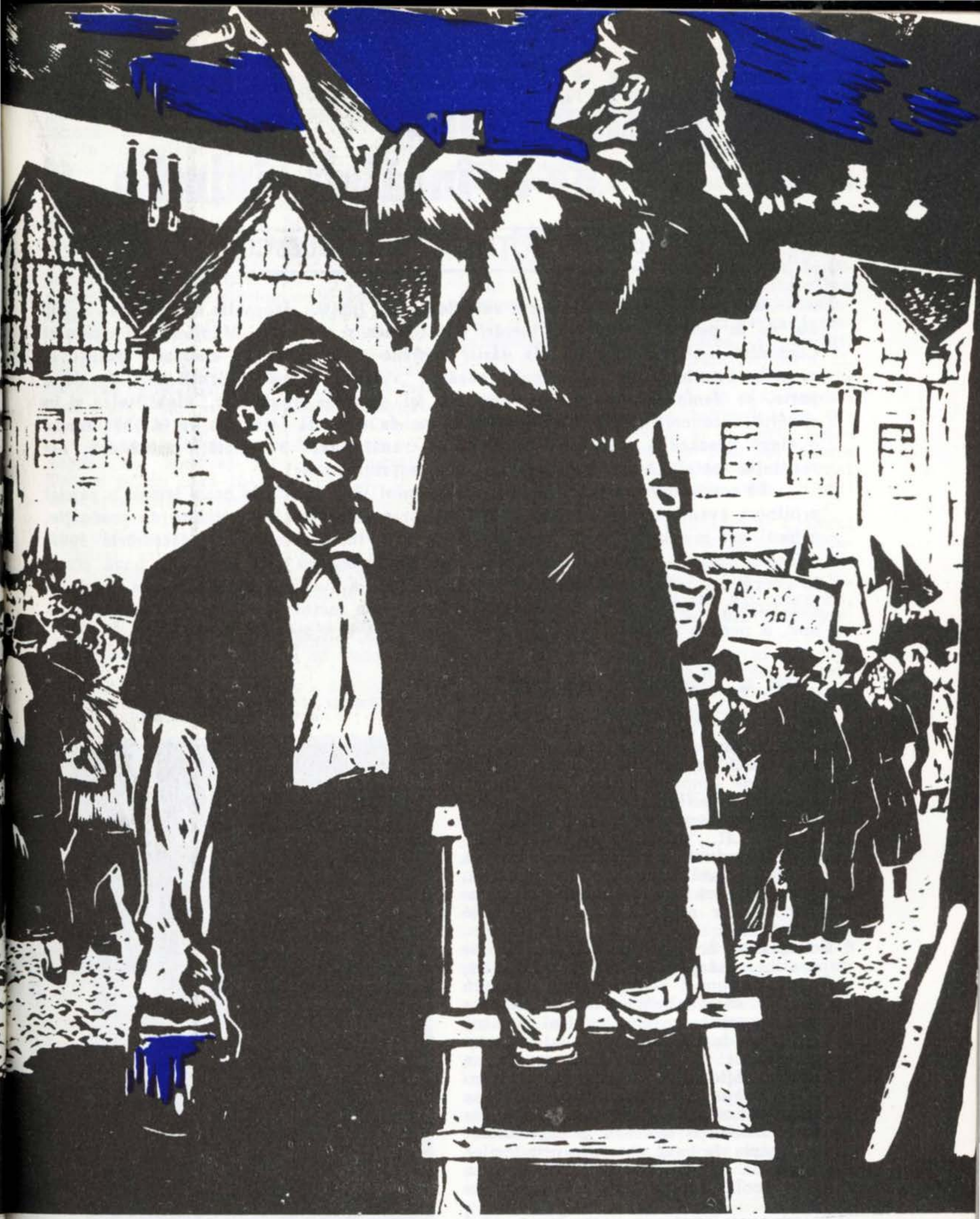

1948 — NAȚIONALIZAREA !

„...O lumină nouă ne-a încălzit inimile..."

Dr. Gh. ŢUŢUI, C. BĂRBULESCU

Iunie 1948. Poporul nostru sărbătorea un jubileu deosebit: aniversarea a 100 ani de la publicarea genialei lucrări a lui Marx şi Engels — Manifestul Partidului Comunist — **şi a revoluţiei din ţările române de la 1848. În contextul politic al vremii, evenimentele aniversate căpătau valenţe şi semnificaţii noi. Pe de o parte, se demonstra că teoria marxistă îşi păstrase, neştirbită, viabilitatea şi în condiţiile concret-istorice ale României; pe de alta, că revoluţia de la 1848 fusese o etapă firească a procesului continuu de transformare a societăţii româneşti, iar revoluţia socialistă o treaptă superioară a acestui proces.**

În acest curs firesc al istoriei, vara anului 1948 debuta în noua istorie a patriei printr-un eveniment memorabil: naţionalizarea principalelor mijloace de producţie, primul act revoluţionar al noii puteri de stat instaurate la 30 decembrie 1947. „Naţionalizarea — **apreciază tovarăşul Nicolae Ceauşescu** — a deschis o nouă etapă în istoria relaţiilor de producţie din ţara noastră, a dus la lichidarea marii burghezii industriale şi financiare, la crearea unui puternic sector socialist de stat în economie, a permis trecerea la conducerea planificată a economiei naţionale".

Nu o simplă preluare de chei

Ideea exproprierii expropriatorilor a fost prezentă în istoria mişcării muncitoreşti din România încă din 1893*. Cîştigînd în claritate de-a lungul anilor, această teză s-a cristalizat odată cu crearea P.C.R., al cărui program stabilea: proletariatul revoluţionar, „îndată ce va ajunge stăpîn pe puterea publică, trebuie să treacă la exproprierea şi socializarea tuturor mijloacelor de producţie şi de schimb".

Consecvent acestui principiu, imediat după eliberarea ţării de sub jugul fascist, partidul comunist s-a pronunţat pentru utilizarea naţionalizării ca mijloc de luptă împotriva marelui capital, pentru refacerea şi dezvoltarea economiei naţionale. Astfel, în **Platforma-program a Frontului Naţional Democrat** din septembrie 1944, se prevedea naţionalizarea Băncii Naţionale a României şi a altor 18 mari instituţii bancare, a cartelurilor din industria de bază şi a întreprinderilor deţinute de capitaliştii hitlerişti sau a celor ce colaboraseră cu Germania fascistă.

În februarie 1948 a fost făurit partidul unic revoluţionar al clasei muncitoare din ţara noastră, bazat pe ideologia marxist-leninistă. România a fost prima ţară în care s-a realizat fuziunea organizatorică

La Uzinele „Griviţa Roşie" muncitorii aclamă actul de la 11 iunie 1948

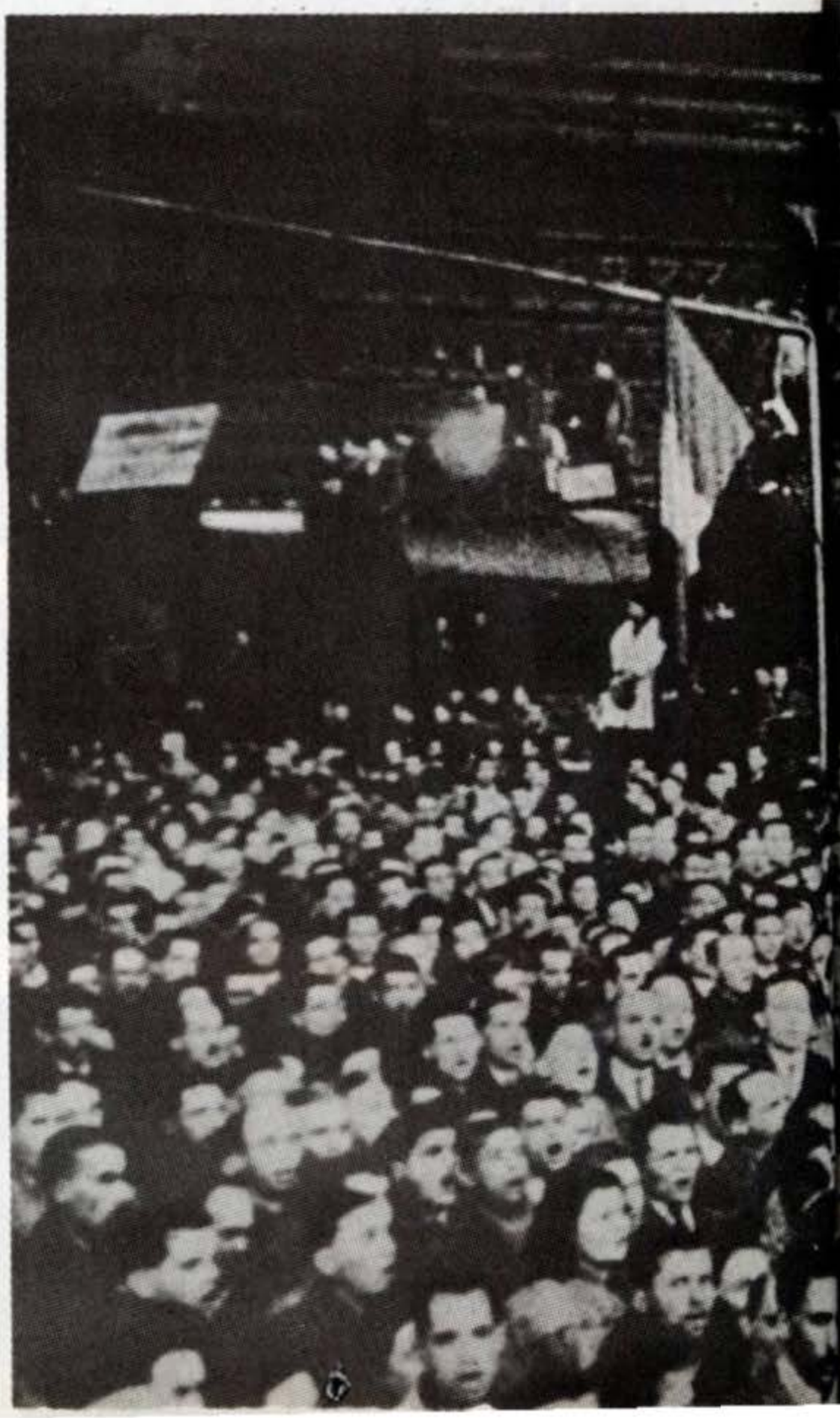

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1973.

și politică a partidelor clasei muncitoare într-un partid unic, rezultat dintr-un proces de colaborare și apropiere în munca și lupta comună.

Din complexe considerente politice, principiul naționalizării n-a putut fi aplicat imediat după eliberare; dar încă înainte de cucerirea deplină a puterii de stat au fost inițiate o serie de măsuri menite să pregătească acest act revoluționar. În iunie 1947, P.C.R. a făcut cunoscute propunerile sale în vederea redresării situației economice și financiare a țării; adoptate de guvern, ele au format de fapt, programul de activitate economică pînă la sfîrșitul acelui an. Curînd după aceea, Banca Națională — aflată în mîna capitaliștilor brătieniști — a fost etatizată; s-au votat Legea de reorganizare a Ministerului Industriei și Comerțului, Legea Oficiilor industriale*; în august s-a efectuat reforma monetară. Pentru prima oară în țara noastră, în a doua jumătate a anului 1947, s-a aplicat un plan de producție ale cărui prevederi erau obligatorii pentru toate marile întreprinderi, atît de stat cît și particulare. La începutul lui 1948, în principalele întreprinderi funcționau administratori unici sau de supraveghere, numiți de stat în scopul asigurării producției și combaterii sabotajului patronilor.

Actul revoluționar de la 11 iunie 1948 a fost deci pregătit printr-o serie de măsuri anticapitaliste premergătoare, naționalizarea nefiind doar o simplă „preluare de chei"

Momente hotărîtoare

În zilele de 9, 10 și 11 iunie s-a desfășurat o vie activitate pentru asigurarea tuturor condițiilor politice, organizatorice și tehnice cerute de trecerea întreprinderilor în proprietatea poporului. Printr-o hotărîre a Secretariatului C.C. al P.C.R. fuseseră constituite Comisia superioară de partid și de stat pentru naționalizare, Comisia tehnică — ca organ executiv — precum și comisii județene, care să pună în practică aceste măsuri. Dar să încercăm să derulăm mai amănunțit cîteva secvențe din filmul acestor zile istorice.

9 iunie. La sediul Comitetului Central al partidului s-au deschis lucrările Plenarei C.C. care a dezbătut **Raportul privitor la problema naționalizării întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi.** Raportor: Gh. Gheorghiu-Dej.

Comitetele județene de partid au fost anunțate, prin instrucțiuni strict secrete de evenimentul care se pregătea. Apreciind că a sosit momentul înfăptuirii naționalizării, instrucțiunile subliniau că „realizarea și garantarea acestei acțiuni nu vor fi posibile fără mobilizarea tuturor membrilor de partid și, prin ei, a întregii muncitorimi", că toate „comitetele județene trebuie să fie conștiente de marea răspundere ce le revine".

10 iunie, orele 6. Un comunicat lapidar plasat pe prima pagină a ziarului **Scînteia,** anunța convocarea pentru a doua zi a Marii Adunări Naționale. În continuare, comunicatul preciza: „Deputații F.D.P. sînt covocați pentru joi 10 iunie, ora 8 seara, la sediile centrale ale organizațiilor din care fac parte".

Orele 8-20. Sediile comitetelor județene de partid au găzduit ședințe de instructaj cu secretarii organizațiilor de partid, președinții de sindicate sau comitete de fabrică și viitorii directori, care au luat cunoștință de îndatoririle și atribuțiile ce le reveneau în întreprinderile ce urmau a fi naționalizate. Planul de acțiune elaborat în acest scop cuprindea în detaliu și măsurile de dirijare a echipelor constituite nominal, pentru ocuparea și preluarea întreprinderilor din județul respectiv, ca și pentru asigurarea pazei și securității obiectivelor împotriva oricăror acte dușmănoase ale patronatului.

Orele 23. În Capitală și în cele 58 județe au început consfătuirile de producție

---

* Oficiile industriale aveau ca scop îndrumarea, supravegherea și controlul activității economice atît în sectorul de stat cît și în cel capitalist.

În pp. 46-47: *Gheorghe Ivancenco* — Naționalizarea industriei

Pe frontispiciul Uzinelor "Industria Sîrmei" din Cîmpia Turzii este înălțat steagul roșu

Instrucțiunile speciale ale Comitetului Central al partidului cu privire la această acțiune specificau: „Pentru înlăturarea lipsurilor și îmbunătățirea muncii partidului și sindicatului în întreprinderi, Comitetul Central al P.M.R. și Confederația Generală a Muncii au luat hotărîrea de a convoca la data de 10 iunie 1948 la o consfătuire ce va avea loc în capitala fiecărui județ, pe secretarii organizațiilor de partid, președinții sau secretarii comitetelor de fabrică sau comitetelor sindicale, dintr-un număr de întreprinderi ce vor fi stabilite de Comitetul județean de partid și Consiliul județean sindical. Consfătuirea va începe seara la orele 23 ..."

În prima parte a consfătuirilor au fost prezentate rapoarte asupra activității organizațiilor de partid și comitetelor sindicale în sprijinul producției, în jurul cărora s-au desfășurat ample discuții și s-au făcut numeroase propuneri. De fapt, consfătuirile au abordat problemele fundamentale ale producției, cu care clasa muncitoare avea să se confrunte începînd încă de-a doua zi, într-o dublă calitate — de producător și de proprietar. Adunările din noaptea de 10 spre 11 iunie 1948, la care au participat zeci de mii de muncitori, cadre de partid și de stat — acest larg activ care a doua zi a fost chemat să aplice legea naționalizării — au reprezentat, în fond, momentul hotărîtor în etapa pregătirii exproprierii expropriatorilor.

Iată cum este descrisă atmosfera din rîndul participanților la această acțiune într-un raport al Comitetului județean de partid Sibiu: „În momentul cînd secretarul județenei a făcut cunoscut că se va înfăptui naționalizarea [...] în sală s-a produs un moment de tăcere, pentru ca apoi să izbucnească [...] urale și aplauze ce nu au mai putut fi oprite aproape zece minute ..."

Ceea ce se aștepta de mult

11 iunie, orele 4. A avut loc prima ședință a comisiilor județene de naționalizare pentru întocmirea planului operativ de preluare a întreprinderilor vizate a fi trecute în patrimoniul statului.

Orele 6,30. Din dispoziția delegaților Direcției Generale a Controlului Economic, controlorii permanenți și organele serviciilor de control economic județene s-au prezentat în întreprinderile ce urmau a fi naționalizate. Pentru a împiedica eventualele acțiuni dușmănoase ale patronatului, au sigilat casele de bani, arhivele, dulapurile etc.

Orele 6,30-8,30. La sediile comitetelor județene de partid s-au organizat ședințe cu echipele care urmau să ocupe întreprinderile. S-a fixat ordinea plecării lor, în funcție de distanța la care erau situate obiectivele din județ. Consemnul era ca echipele să ajungă la destinație la orele 12, în orice caz nu mai tîrziu de 12,30.

În dimineața zilei de 11 iunie, Consiliul de Miniștri a aprobat proiectul Legii de naționalizare, pe care l-a înaintat apoi Marii Adunări Naționale. În ședința Adunării, într-o atmosferă de mare însuflețire, arătîndu-și deplinul acord cu proiectul de lege propus, au luat cuvîntul deputați din partea P.C.R., Frontului Plugarilor, Partidului Național Popular, Uniunii Populare Maghiare, Partidului Țărănesc-Democrat (Lupu). Deputații au votat în unanimitate proiectul de lege prezentat.

Orele 12. În întreprinderi au avut loc ședințe comune ale comitetelor de partid și de sindicat, hotărîndu-se convocarea de mitinguri cu toți salariații, în care să se aducă la cunoștință naționalizarea întreprinderilor.

Vasile Dobrian: Uzinele noastre *(din ciclul* Naționalizarea)

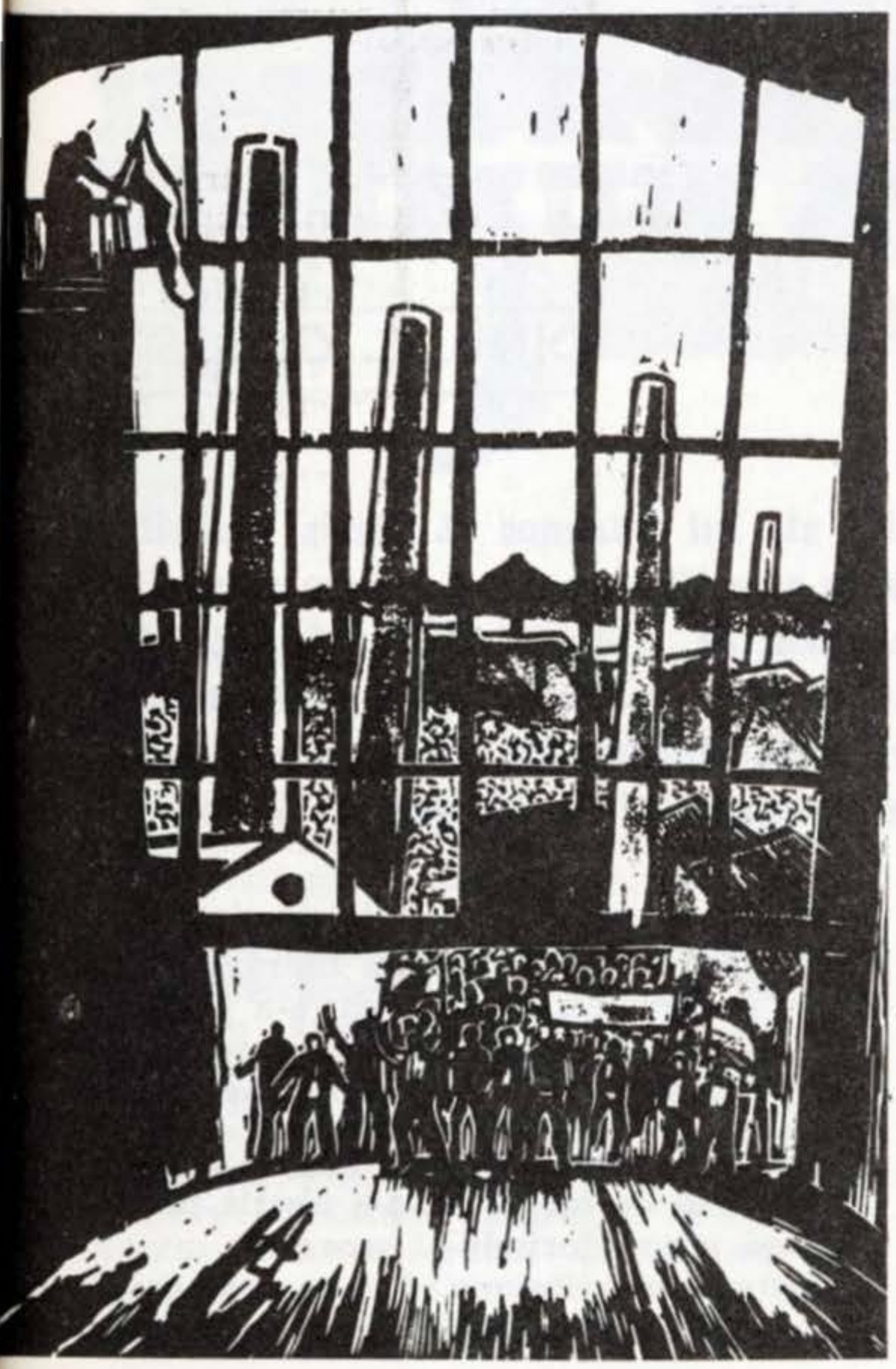

Orele 14. În peste 3 000 întreprinderi au început mitingurile oamenilor muncii: s-a anunțat naționalizarea și s-a procedat la numirea noilor directori, în marea lor majoritate muncitori. Numai în București, în acea după-amiază de iunie, într-o atmosferă de mare entuziasm, s-au ținut 554 mitinguri, la care au participat peste 152 000 salariați.

În întreaga țară, evenimentul a constituit o veritabilă sărbătoare, deoarece, așa cum spunea Constantin Iliescu, muncitor la Uzinele „Vulcan" din București, „prin naționalizare s-a împlinit ceea ce așteptam și doream de mult". Vorbind la mitingul consacrat naționalizării, muncitorul Ștefan Ferencz de la Uzinele „Lemaître" din Capitală arăta: „Ne așteptam de mult la asta, dar cînd a venit cu adevărat, o lumină nouă ne-a încălzit inimile".

Adunările, la care au luat cuvîntul mii de oameni ai muncii au luat sfîrșit prin adoptarea de angajamente și trimiterea de moțiuni și telegrame către Comitetul Central al P.C.R. „Sîntem conștienți de însemnătatea acestui act care deschide largi posibilități în drumul spre socialism — se spunea în moțiunea adoptată la «Griviția Roșie» din București — și ne luăm angajamentul de a munci cu și mai multă rîvnă pentru ridicarea productivității muncii, întărirea partidului clasei muncitoare și consolidarea tinerei noastre republici populare". În același spirit, moțiunea salariaților Uzinelor „Solvay" glăsuia: „Ne dăm seama că în fața noastră stau sarcini mari [...] și ne luăm angajamentul să muncim cu toată inima pentru îndeplinirea lor". Aceleași sentimente au fost exprimate de muncitorii din toate întreprinderile: de la „Dermata" — Cluj, „Astra" — Arad, de la întreprinderile petrolifere de pe Valea Prahovei etc.

Cabinet directorial — atelierul

Numirea noilor directori a reprezentat una din multiplele forme concrete, instituționalizate, prin care clasa muncitoare, poporul nostru au început să-și exercite calitatea de stăpîn asupra mijloacelor de producție. Directorii proaspăt numiți au fost primiți și salutați cu deosebită bucurie de colectivele întreprinderilor naționalizate. „La mina de lignit de la «Budai» — se spunea într-un raport al Comitetului județean de partid Bihor — muncitorii au ridicat pe sus pe noul director, mulți l-au sărutat și chiar au plîns de bucurie". La întreprinderea „Talpa" din București, muncitorul Ilie Trancă își manifesta emoția și bucuria că a trăit

(Continuare în p. 60)

Nici un om pe lume
nu-i doar un ostrov, stingher şi de sine stătător;
fiece om este o bucată din continent,
o părticică din întregul cel de căpetenie;
dacă marea îi smulge cu valurile un bulgăre, Europa e împuţinată,
aşa cum ar fi orice limbă de pămînt, sau moşia ta
ori a prietenilor tăi;
moartea oricărui om mă vatămă pe mine,
fiindcă mă aflu cuprins în omenire.

JOHN DONNE
Citat de E. Hemingway în **Pentru cine bat clopotele**

de la mitologie la istorie

EUROPA

„O PARTE A LUMII ÎŢI VA PURTA NUMELE“

DINU C. GIURESCU

La început a fost legenda.

Europé este una din multele fiice ale lui Okeanos şi Thetis, divinităţi ale apelor. Cel puţin aşa scrie Hesiod în a sa Theogonia **(„Facere a lumii“), în secolul VIII î.e.n., şi ne încredinţează că, alături de Europé, alte trei mii de Oceanide, de „neam ilustru şi divin“ s-ar afla în rîuri şi în adîncurile lacurilor: „Ar fi greu unui muritor să amintească toate numele lor — adaugă poetul elen; numai popoarele locuind pe ale lor maluri le pot cunoaşte“.**

Legendele

Repovestită, legenda se schimbă. Părinţii lui Europé sînt fie Okeanos şi Parthénope (Trakia fiindu-i soră, iar Asia şi Lybia jumătate surori); fie Phönix şi Perimede; fie Agenor căsătorit cu Telephassa (sau cu Argiope). A oricui va fi fost, a avut însă o soartă deosebită. În timp ce, împreună cu alte fete, culegea flori, Zeus a văzut-o şi s-a îndrăgostit pe dată. Pentru a ajunge la ea, s-a prefăcut într-un taur a cărui răsuflare avea parfumul trandafirilor. Apropiindu-se încrezătoare, Europé a fost răpită şi dusă în Creta, unde preaputernicul Zeus şi-a reluat înfăţişarea de om. Fata s-a simţit nefericită şi jelea, dorindu-şi moartea.

Peste secole, durerea ei îl impresionează şi pe Quintus Horatius Flaccus: „Nenoro-

cită Europă — scrie poetul latin în a sa **Odă către Galateea;** icoana tatălui tău te urmărește, strigîndu-ți: De ce pregeți să mori? Cu cingătoarea ce, din fericire, nu te-a părăsit, te poți spînzura de acest frasin, sau, de te ispitesc stîncile ascuțite, prielnice morții, vino, aruncă-te în furtuna dezlănțuită; sau, poate, deși din viță de rege, voiești să torci ca o sclavă lînă și, ibovnică a soțului ei, ții să slujești unei stăpîne străine?" Numai Venus și Cupidon zîmbeau ascultînd-o; apoi o sfătuiră: „Domolește-ți plînsul; învață să-ți rabzi cu vrednicie norocul; **o parte a lumii îți va purta numele...**". Dacă urmăm șirul povestirii, aflăm că, pînă la urmă, durerea a trecut și Europé, ascultînd de Zeus, s-a căsătorit cu suveranul Cretei, Asterios, de la care a avut trei feciori, pe Minos, Sarpedon și Rhadamantys.

Poveste binecunoscută în lumea elenă, nu numai în amintita insulă, dar și în Beotia, Attica, la Lebedeia, Megara sau Corint. Poveste veche, cu rădăcini în miturile și mai vechi ale Orientului Apropiat și Mijlociu. Dar elenii înșiși par să fi avut îndoieli asupra adevărului ei. Herodot din Halicarnas (c. 484 - c. 425 î.e.n.), cunoscutul autor al unei istorii generale a Europei știe că Europé este fiica regelui fenician din Tyr, răpită de corăbieri greci, ca răzbunare a suveranului din Argos, a cărui fată fusese furată, la rîndu-i, de negustători din Fenicia.

Cu sau fără zei, legenda ne îndreaptă însă spre realitatea istorică. În imaginile mitului ea consemnează începuturi ale civilizației europene pe o parte din pămînturile Eladei și legăturile acestei noi lumi cu zona Mediteranei de Răsărit, cu aceea

a Mesopotamiei și Persiei. Chiar din antichitatea timpurie, lumea europeană își afirmă individualitatea prin nume, arie geografică, istorie politică, civilizație materială și spirituală.

În sec. V î.e.n., continentul are denumirea de astăzi. Herodot o socoate tradițională, deși hotarele sale nu sînt cunoscute încă: „Despre Europa nu știe nimeni nici dacă este cumva înconjurată de apă, nici de unde și-a luat acest nume, nici cine ar putea să fie cel care i l-a dat, afară doar dacă nu vom spune că și-a luat numele de la Europé din Tyr; înainte era fără nume..."

Cărturarii mai apropiați de noi nu s-au înțeles nici ei. Pentru unii, denumirea vine de la cuvîntul fenician **ereb** (întunecat, mai tîrziu seară, apus) cu înțeles similar în arabă (**El Gharb, Maghreb**), și în ebraică (**M'arab, maarab** etc.); pentru alții, de la **Eurus ops,** suprafață terestră largă, în opoziție cu numeroasele insule egeene, pe care călătorul, pornit din Asia Mică, le întîlnește în calea sa spre țărmul continental al Greciei.

Aria geografică este cunoscută, cu aproximație, tot de timpuriu: „Întreg pămîntul are trei părți — scrie Herodot — Europa, Asia și Lybia". Cea dintîi începe la Bosfor, dar învățatul nostru nu poate afla ceva „cu temei" pînă unde s-ar întinde spre apus, nici dacă spre miază-noapte și răsărit n-ar fi înconjurată de ape. Anaximandru din Milet (pe la 570 î.e.n.), autor al unei prime hărți în folosul navigatorilor, mărginește Europa de la Coloanele lui Hercule (Gibraltar) pînă la litoralul estic al Mării Negre, la Fluviul Phasis (azi Rion), fără a se pronunța însă asupra limitelor spre nord. Medicul Hippocrat din Kos (c. 460 - c. 377 î.e.n.) așază hotarul estic la Lacul Meotic (Marea de Azov); tot aici, la Fluviul Tanais (Don), se oprește și Strabon din Apameea (c. 58 î.e.n. - 28 e.n.), în **Geografia** sa. Aceste delimitări geografice exprimă, de fapt, începutul unei civilizații care, în peste două milenii și jumătate cunoaște o prodigioasă evoluție. Ea începe în Elada. Herodot — intuind realitățile viitoare — notează că perșii socot „Europa și lumea elenă [...] ca o lume aparte"

Cele patru etape ale continentului

Civilizația europeană se individualizează — chiar în acele depărtate timpuri — mai întîi prin istoria ei politică. Primele state — de fapt orașe cetăți cu un teritoriu restrîns în jur — se constituie în Elada, pe coastele Mării Egee, în Peloponez, pe insule. State care țin în loc, în memorabile confruntări (sec. V. î.e.n.), puterea persană*. Mai tîrziu ridicarea Macedoniei, sub Filip II (359-336 î.e.n.) și Alexandru cel Mare (336-323 î.e.n.), înseamnă nu numai adunarea teritoriilor grecești sub o singură cîrmuire, dar și încercarea elenismului de a cuprinde, într-un stat, întreaga arie, de la delta Nilului la aceea a Dunării și a Indusului. În același timp în Italia, Galia, Iberia, Britania, Germania, Scandinavia sau Dacia, mulțime de triburi își continuă istoria lor, încă nescrisă.

Într-o a doua fază, Europa, de la Mediterana pînă la Rin și Dunăre, inclusiv Britania și Dacia, se află sub stăpînirea Romei. În timpul lui Octavianus Augustus (27 î.e.n. - 14 e.n.), Republica devine imperiu. Europa romană reprezintă o civilizație clădită pe o bază agrară, sclavagistă, citadină, cu o suprastructură de stat complexă, cu o cultură ce încorporează și întregul patrimoniu al Eladei. În restul continentului trăiesc comunități bazate pe solidaritatea membrilor aceluiași trib, necunoscînd orașul, cu o concepție patrimonială a teritoriului stăpînit.

Într-o a treia fază (începînd cu sec. IV/V e.n.), are loc ciocnirea, ulterior fuziunea, între populațiile romanice și migratori (aceștia, în marea lor majoritate, originari tot din Europa). Confruntare și sinteză ce cuprind întregul continent și duc la cristalizarea Europei medievale, clădită pe subordonarea și exploatarea țărănimii dependente de către feudali; pe formarea unei orășenimi trăind, în principal, din negoț și meșteșuguri; pe etnogeneza popoarelor — temei al națiunilor contemporane; pe tradiția cultural-politică a lumii romane; pe ideologia creștină; pe consolidarea lentă a numeroase state în care puterea se adună, cu greu, în jurul suveranilor.

Într-o a patra etapă (sec. XVI-XVII-XVIII), Europa nobiliară continuă pe aceea feudală, menținînd aproape pretutindeni preponderența socială și politică a aristocrației, a marilor proprietari de pămînt.

În tot acest lung răstimp (sec. IV/V-XVIII), relațiile intereuropene sînt dominate de forță și de echilibrele de forță. Hotarele statelor urmează fluctuațiile confruntărilor militare, generatoare de „drepturi", cărora juriștii le dau apoi formulări scrise. Începînd cu ultimul deceniu al sec. XV, are loc expansiunea geografică și colonială a unor țări europene, pentru a supune și exploata, în folosul claselor dominante popoare din celelalte continente. Astfel, America de Nord și de Sud, subcontinentul Indiei, diferite alte zone din Asia, Australia, Africa, cunosc invazia europenilor, care va schimba, pe teritorii vaste, configurația etnică, socială, lingvistică.

Din ultimele decenii ale sec. XVIII și îndeosebi în cel următor, are loc prima revoluție industrială. Relațiile sociale tra-

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1973.

diţionale sînt structural modificate. Burghezia şi proletariatul devin clasele antagoniste cu pondere principală. În raporturile dintre europeni se afirmă însă şi un nou principiu: dreptul fiecărei naţiuni de a-şi constitui un stat propriu, unitar, independent, drept care se realizează deplin după primul război mondial. Dar finele sec. XIX deschide şi era imperialismului, a încercărilor de a determina prin aplicarea forţei lărgirea şi reîmpărţirea sferelor de influenţă, pe continentul nostru, ca şi în alte părţi ale lumii. Imperialismul a generat cele două războaie mondiale, care au fost în principal, războaie între europeni.

Odată cu 1945 începe ultima perioadă din istoria contemporană a continentului, marcată de constituirea statelor socialiste şi de desfăşurarea celei de-a doua revoluţii industriale, de astădată cu predominante implicaţii tehnico-ştiinţifice.

Un vast laborator de 2 500 ani

În cele peste două milenii şi jumătate de istorie, de la economia sclavagistă greco-romană la prima revoluţie industrială, declanşată acum mai bine de trei veacuri tot pe continentul nostru, de la oraşul-cetate al antichităţii, la marile concentrări urbane din a doua jumătate a sec. XX; de la **Republica** lui Platon, **Politica** lui Aristot şi **Orbis Romanus** („Lumea romană"), la societatea de consum; de la democraţia atenian㠄 rezervată unei minorităţi, la democraţia socialistă, Europa a fost şi rămîne un vast laborator al unor repetate experienţe, al transformărilor lente sau revoluţionare, al confruntărilor între conservatorii dogmatici şi partizanii progresului.

Cum organizăm societatea pentru ca individul să se manifeste în plinătatea drepturilor şi atributelor sale fundamentale — aceasta a fost tema de reflexie, de dezbatere pentru gînditori de prestigiu ai antichităţii clasice ca şi ai Europei sec. XIX şi XX, a fost ţelul filozofilor iluminişti ca şi al celor revoluţionari.

Pericle reamintea compatrioţilor săi că orînduirea lor se numeşte democraţie, în care meritul personal — şi nu starea averii — asigură fiecărui cetăţean participarea la treburile publice (Tucidide). Dar democraţia lăudată de cîrmuitorul atenian slujea unui mic număr de oameni şi se întemeia pe munca sclavilor.

Peste aproape 23 secole, Karl Marx şi Friederich Engels, fixează ca obiectiv primordial eliberarea tuturor oamenilor de orice formă de asuprire, de apăsare, de exploatare, pentru a realiza cu adevărat domnia libertăţii. Calea spre eliberarea şi demnitatea omului, plină de obstacole, este străbătută cu multă suferinţă şi supreme dăruiri. Dar ideea de democraţie se impune ca o dominantă a civilizaţiei europene. Civilizaţia caracterizată şi prin diversitatea naţiunilor sale alcătuitoare. Etnogeneza, fenomen de amplă desfăşurare — la scara întregului continent — şi de durată, clădită pe populaţiile romanice, germanice, slave, fino-ugrice, baltice sau turcice, a determinat, pînă astăzi, individualitatea naţiunilor europene. Individualitate însoţită de voinţa, mereu afirmată, a fiecărui popor de a trăi liber, într-un stat propriu. Dacă o atare năzuinţă a cunoscut multe oprelişti, dacă cei puternici au cuprins şi apăsat — de repetate ori — pe cei mai mici şi cu mai puţină putere, dreptul fiecărui popor la libertate şi autodeterminare a rămas una dintre ideile forţă care, afirmată în Europa, este astăzi adevărată pentru întreaga noastră planetă.

Civilizaţie unde diversitatea naţiunilor se manifestă nu în autarhie sau izolare, ci, dimpotrivă, în interdependenţă. Încă din epoca feudală, cînd desfăşurările politice sau economice au fost în primul rînd regionale, s-au conturat legăturile dintre diferitele zone, între state, între neguţători, între oamenii cărţii şi ai artelor, între gînditori. Epoca modernă şi contemporană au proiectat, cu tot mai multă limpezime, legăturile organice multiple, dintre toate naţiunile continentului nostru, evenimentele dintr-o parte a Europei repercutîndu-se în celelalte părţi ale ei. **Interdependenţa este o rezultantă a fluxului istoriei însăşi** şi nicidecum a conjuncturilor trecătoare.

Un lung şir de confruntări militare a rămas consemnat de la primele începuturi ale istoriei continentului. Cele două războaie mondiale — cu uriaşe suferinţe şi sacrificii, cu distrugeri ce practic nu pot fi evaluate — s-au desfăşurat în principal, după cum am văzut, tot în Europa. Pînă în contemporaneitate, forţa a fost argumentul esenţial în politica internaţională, instrument al unor precare şi false echilibre, repuse în discuţie de cîte ori se schimbau raporturile de forţă, mijloc pentru a impune interesele celor ce deţineau mai multă putere. Forţă distrugătoare de civilizaţie. Forţă declanşînd propria sa anihilare, fiindcă determină, în cele din urmă, ridicarea unor contraforţe în stare s-o frîngă.

...Dar Elada se afirmă şi rămîne, nu prin războaiele sterile dintre oraşele şi cetăţile ei, ci prin creaţia de artă, de gîndire, prin operele ei scrise. Imperiul roman stă la temeliile civilizaţiei europene nu prin maşina sa de război, depăşită, în cele din urmă, de şocul ofensiv al popoare-

(Continuare în p. 63)

MOARTE SAU DISPARIȚIE: sfîrșitul țarului Alexandru I

ALVINA LAZEA
Cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga"

Alexandru I, a cărui moarte a dat naștere multor comentarii și nedumeriri...

Ne aflăm la Petersburg, la începutul toamnei anului 1825 — o toamnă rece și umedă, cu un cer de plumb. Medicii țarinei Elisabeta Alekseevna, soția lui Alexandru I al Rusiei, au sfătuit-o ca în tot anotimpul rece să se retragă într-o localitate din sud, pentru ca boala de care suferă să nu se agraveze.

Spre surprinderea tuturor, Alexandru I își exprimă dorința de a o însoți, deși era un lucru știut că țarina nu s-a bucurat niciodată de prea multă atenție din partea lui. Își aleg ca reședință un mic orășel de pe malul Mării de Azov, Taganrog, unde ajung la 25 septembrie. La cîteva zile după sosire, țarul pleacă într-o scurtă călătorie în Crimeea, de unde se întoarce, la 16 noiembrie, bolnav. Cu toate îngrijirile date, el moare la 1 decembrie. După cîteva luni, la 25 martie 1826, corpul neînsuflețit al țarului este adus la Petersburg și înhumat în necropola Romanovilor din fortăreața Petru și Pavel.

Aceasta este pe scurt cronica evenimentelor, consemnată de istorie. Totul pare limpede și verosimil. Dar chiar la vremea respectivă aceste întîmplări au dat naștere multor comentarii și nedumeriri, rămase și pînă azi nelămurite.

A murit **oare atunci țarul Alexandru I sau, pur și simplu,** a dispărut?

Plata păcatului

Imediat după ce vestea neașteptatei morți a țarului s-a răspîndit, au început să circule o serie de zvonuri care de care mai extravagante. Cei mai mulți afirmau că Alexandru I n-ar fi murit la Taganrog ci ar fi dispărut, firește cu complicitatea celor din jur, undeva la o mănăstire din Țara Sfîntă sau Siberia, pentru a-și ispăși păcatul de a fi participat la asasinarea părintelui său, Pavel I (1801)*. Se spunea că în sicriul din necropola țarilor ruși se afla un alt cadavru, pe care (mai tîrziu) țarul Nicolae I (1825-1855) ar fi dat ordin să-l scoată.

La răspîndirea acestor zvonuri a contribuit misticismul de care a dat dovadă țarul în ultimii ani. A surprins și faptul că el se afla în plină putere, că pînă atunci nu suferise de nici o boală și că moartea fulgerătoare l-a doborît la numai 47 ani.

Acestor prezumții li s-a adăugat și nedumerirea multora în ceea ce privește locul ales de țarină pentru odihnă, ca și alte împrejurări legate de aceasta. De ce Taganrog și nu Caucaz, Crimeea, Ita-

* Pentru cronologia dinastiei Romanov, vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1971.

lia? De ce familia imperială era înconjurată atunci de un anturaj atît de restrîns? Şi, în sfîrşit, de ce atîta timp cît ţarul a zăcut la pat n-a fost chemat nici un preot, mai ales dacă avem în vedere înclinaţiile sale mistice? Cei doi medici care l-au examinat, Wyllie şi Tarasov, au lăsat mărturii foarte contradictorii, care au contribuit şi mai mult la accentuarea nedumeririlor. De altfel, multe documente au fost distruse, probabil din dispoziţia ţarului Nicolae I (fratele lui Alexandru I), care el însuşi s-a urcat pe tron în condiţii nu prea explicabile mai ales dacă avem în vedere că a luat locul lui Constantin — moştenitorul direct al lui Alexandru I. Oricum, martorii oculari, care au văzut corpul neînsufleţit al ţarului aşezat în sicriu, susţineau că era foarte schimbat, chiar de nerecunoscut.

Dar ce-l putea determina pe ţarul Alexandru să recurgă la o asemenea înscenare? Întrebarea pe care şi-au pus-o mulţi, pare firească. Unii aduceau ca argument firea lui extrem de ciudată, nestatornică, plină de contradicţii şi capricii. Cei din anturajul apropiat ţarului au confirmat că adesea Alexandru I şi-a mărturisit dorinţa de a renunţa la tron şi de a părăsi lumea, trecînd într-o mănăstire retrasă unde să ducă o viaţă austeră. De aceea nu mulţi s-au mirat cînd în drum spre Taganrog, ţarul a celebrat un Te-Deum la Mănăstirea Alexandru Nevski, unde s-a întreţinut cu ascetul Aleksei şi de unde a plecat foarte impresionat.

Unii autori ca, de exemplu, L.D. Liubimov (fost emigrant rus la Paris, reîntors în patrie) susţin că existau la vremea aceea motive suficiente ca ţarul să fi recurs la înscenarea morţii sale. În ultimii ani de domnie înregistrase cîteva insuccese răsunătoare, atît pe plan intern, cît şi extern.* Astfel, după 1815 Rusia a fost cuprinsă de un val de mişcări populare, răscoala ţăranilor de pe Don deosebindu-se prin amploare şi durată (1818-1820). Tot atunci, reprezentanţi ai nobilimii (decembriştii), au iniţiat o mişcare de protest împotriva ţarismului şi iobăgiei, care avea să culmineze cu răscoala armată din decembrie 1825. Pe de altă parte, devenea tot mai limpede că, sfîşiată de contradicţii, „Sfînta Alianţă" creată în 1815 de Rusia, Austria şi Prusia, era pe cale de a se destrăma. La acestea s-a adăugat, desigur, şi un motiv de ordin personal, moartea fiicei sale nelegitime, Sofia, la care ţarul ţinea foarte mult.

Firul presupunerilor nu s-a întrerupt însă aici. El s-a înnodat, după mai bine de un deceniu, cu o altă versiune, care a adus din nou în prim plan povestea ţarului decedat atît de misterios.

În septembrie 1836, într-o mică localitate din gubernia Perm (Ural) a apărut, călare pe un cal de rasă, un om mai în vîrstă, cu un chip distins şi impunător, îmbrăcat în straie ţărăneşti. Neavînd nici un fel de acte şi neputîndu-şi dovedi identitatea, a fost arestat de autorităţile locale ca suspect, judecat pentru vagabondaj, pedepsit cu douăzeci de lovituri de vargă şi condamnat la surghiun în Siberia, lîngă oraşul Tomsk. Aici, cunoscut sub numele de Feodor Kuzmici, el a cîştigat repede faima unui sfînt. Înalt, cu umeri largi, cu maniere alese, cu o rară prestanţă, el impunea celor din jur o stranie veneraţie. Vorbea foarte rar, dar puţinele cuvinte pe care le rostea din cînd în cînd lăsau să se întrevadă că a frecventat, cîndva, cercurile curţii imperiale şi a participat la marile evenimente ale vremii.

La puţin timp după apariţia lui în Siberia, a început să circule zvonul că acest om nu era altcineva decît ţarul Alexandru I. E adevărat că în timpul domniei urmaşului său pe tron, Nicolae I, s-a vorbit mai puţin despre misterioasa moarte sau dispariţie a ţarului. În schimb, în anii de domnie a lui Alexandru III (1881-1894), legenda anahoretului siberian a luat proporţii tot mai mari. Credinţa că sub numele lui Feodor Kuzmici s-a ascuns ţarul Alexandru I a fost acreditată nu numai în popor, ci şi în cercurile înalte, inclusiv în familia imperială. „Împăratul Alexandru I, Alexandru cel Blagoslovit, monarhul nelimitat, răsfăţatul soartei, salvatorul Europei şi, alături de el — şi în el — pelerinul Feodor Kuzmici, pedepsit cu vergi pentru vagabondaj", o legendă — spunea un cunoscut avocat rus, O.O. Gruzenberg, în care poporul a contopit, într-un singur chip, personajul cel mai puternic, ţarul, cu cel mai lipsit de drepturi dintre supuşii săi. După cum „Pentru intelectualitate, — continuă autorul citat — pentru cercurile înalte, în Feodor Kuzmici s-a încarnat ideea ispăşirii de către suveran a unui mare păcat, care nu trebuie iertat nimănui, păcatul omuciderii sau complicităţii la omucidere".

În sprijinul tezei că ţarul şi pustnicul siberian au fost una şi aceeaşi persoană s-au invocat numeroase argumente. De exemplu, s-a afirmat că a existat o izbitoare asemănare fizică între ei (doi foşti valeţi ai ţarului — iar după alte izvoare, un soldat — care ispăşeau o pedeapsă în

---

* Eşecurile nu l-au cruţat nici în prima parte a domniei: înainte de a ieşi învingător asupra lui Napoleon în războiul din 1812, Alexandru I a fost învins de acesta la Austerlitz, Eylau, Friedland.

Siberia l-au recunoscut pe Alexandru I în persoana lui Feodor Kuzmici); deşi anahoretul se prezenta ca un vagabond care nu-şi ţinea minte nici numele, nici originea, poseda totuşi o vastă cultură şi cunoştea cîteva limbi străine, lucru care întărea convingerea că sub mantia acestuia se ascunde un alt om. Cu poziţia sa contrasta şi modul de comportare, manierele sale alese, toate sugerînd că era o persoană obişnuită cu viaţa în înalta societate.

S-a mai spus că, înainte de moarte, Feodor Kuzmici a distrus cîteva hîrtii, dintre care a scăpat însă o foiţă cu nişte semne cifrate, ciudate, şi cu iniţialele A şi P (Aleksandr Pavlovici). În sfîrşit, faptul că Feodor Kuzmici, în ciuda reputaţiei sale de sfînt, nu a îndeplinit niciodată unele ritualuri creştine ca, de pildă, spovedania, constituia un fapt care putea spune multe. Odată, arhiereul local l-a povăţuit să se supună acestei datorii de bun creştin, la care el ar fi răspuns: „Dacă la spovedanie n-aş spune adevărul despre mine, s-ar minuna cerul; dacă aş spune cine sînt, s-ar minuna pămîntul".

Argumente pro şi contra

Această legendă a determinat apariţia unei bogate literaturi în Rusia; din literatură, ecourile legendei au pătruns şi în lucrările istoricilor. Chiar şi Fr. Engels, în articolul său **Politica externă a ţarismului rus,** i-a acordat oarecare atenţie. Dar trebuie menţionat faptul că specialiştii din sec. XIX, inclusiv istoricul oficial al domniei lui Alexandru I, N.K. Schilder, deşi au consemnat-o în lucrările lor, nu i-au dat crezare. Unii autori, însă, printre care cneazul V.V. Bariatinski, K.N. Mihailov, iar mai tîrziu L.D. Liubimov, au considerat-o, dacă nu ca o certitudine, cel puţin ca o versiune verosimilă. Este interesant de remarcat că această legendă l-a preocupat şi pe Lev Tolstoi, care, în anul 1905 a început să scrie o nuvelă în forma unei spovedanii a fostului monarh devenit sihastru.

Un membru al familiei imperiale, marele duce Nikolai Mihailovici, avînd acces la arhivele secrete ale Romanovilor, a fost însărcinat să se ocupe în mod special de această problemă. În broşura editată în 1907 **(Legenda privind decesul împăratului Alexandru I în Siberia sub chipul anahoretului Feodor Kuzmici),** el a respins categoric posibilitatea substituirii. După revoluţia din Octombrie, cînd în Occident a început să se vorbească tot mai mult despre „enigmaticul suflet slav", legenda, prin intermediul atît al emigranţilor ruşi, cît şi al unor autori autohtoni (ca, de exemplu, fostul ambasador francez în Rusia, Maurice Paléologue, în lucrarea sa **Alexandre I-er, un tsar énigmatique,**

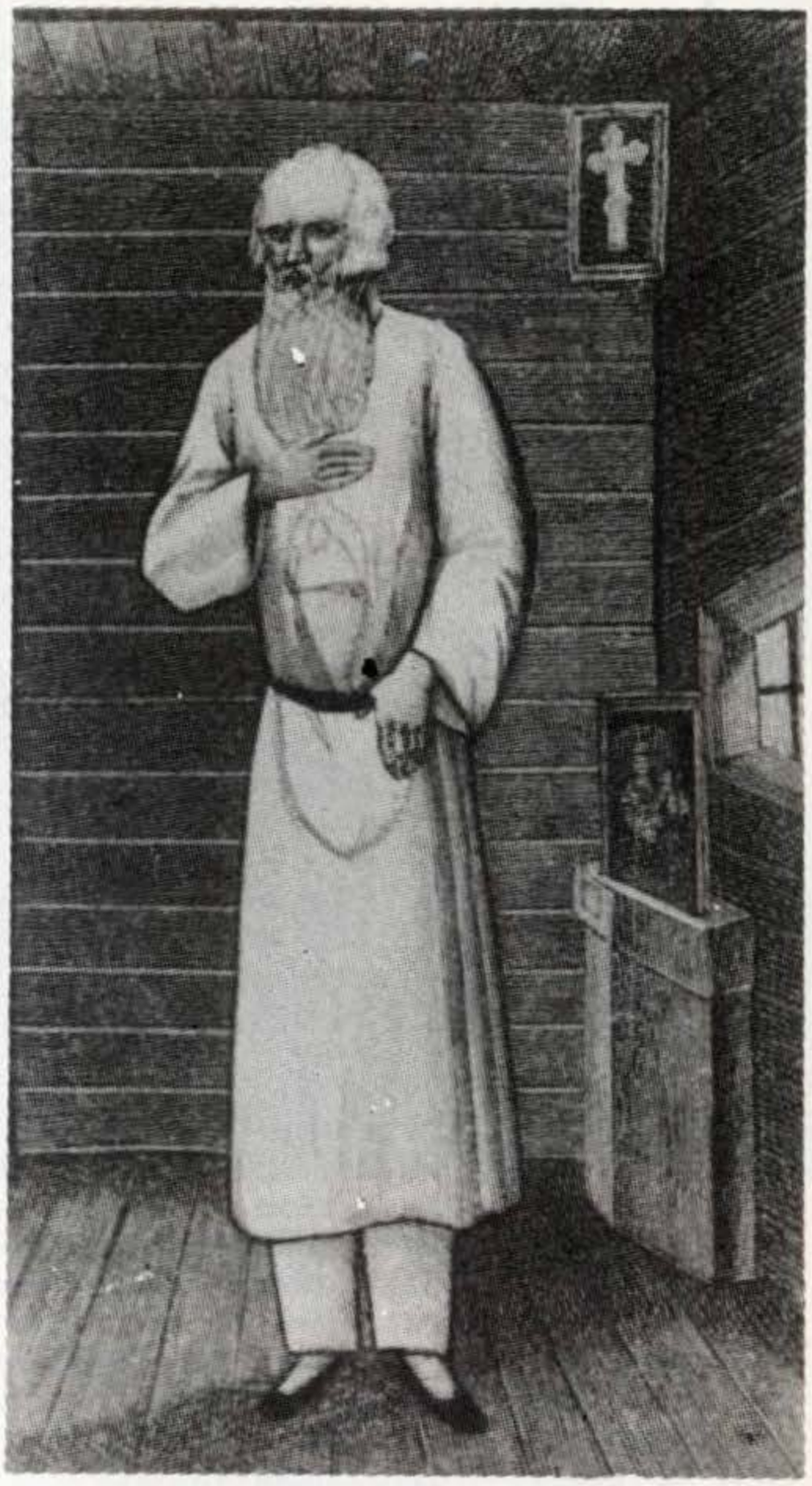

... şi pustnicul Feodor Kuzmici

Paris, Plon, 1937), a pătruns în literatura istorică occidentală, găsindu-şi loc chiar în paginile celor mai serioase enciclopedii (Broockhaus, Larousse ş.a.). În literatura istorică sovietică, K.V. Kudreasov s-a ocupat, în 1920, de această problemă. Acum cîţiva ani, legenda a fost reînviată de istoricul L.D. Liubimov, făcînd chiar obiectul unei dezbateri în paginile revistei **Voprosî istorii** (nr. 1 din 1966 şi nr. 1 din 1967).

L.D. Liubimov invocă unele conversaţii particulare cu diferiţi reprezentanţi ai familiei imperiale sau ai cercurilor înalte, aflaţi în emigraţie, care au avut cît de cît legătură cu „taina". Astfel, o rudă apropiată a marelui duce Nicolae Mihailovici i-ar fi spus că acesta din urmă a ajuns în anii primului război mondial, pe baza unor date concrete, la convingerea fermă că Feodor Kuzmici a fost în realitate ţarul Alexandru I, dar că i s-a interzis să publice adevărul.

A.I. Şuvalova, fiica ministrului curţii, contele I.I. Voronţov-Daşkov, i-a comu-

nicat lui Liubimov o taină păstrată în familie privind participarea tatălui ei, la sfîrşitul sec. XIX, la deschiderea mormîntului lui Alexandru I, prilej cu care s-a constatat că sicriul era gol...

Din notele unor participanţi la evenimentele descrise, ca N. Wranghel şi I. Balinski, păstrate în arhivele sovietice şi la care mulţi din adepţii legendei făceau referiri fără să le cunoască conţinutul, rezultă că, în 1864, în mormîntul lui Alexandru I — care pînă atunci era gol — au fost aşezate rămăşiţele pămînteşti ale anahoretului din Siberia. Aceste note relatează şi o altă versiune a legendei. După I. Balinski, tatăl ţarului Nicolae I n-ar fi fost Pavel I, ci medicul ţarinei Maria Feodorovna, englezul Wilson. La curtea acesteia a fost urzit un complot pentru urcarea pe tron a lui Nicolae. (Ideea că renunţarea la tron a lui Constantin şi desemnarea lui Nicolae ca ţar au fost inspirate sau chiar dirijate de Maria Feodorovna este consemnată şi în lucrări istorice). În urma aranjamentelor lui Wilson, Alexandru ar fi plecat în India, unde ar fi primit anual fonduri secrete expediate prin Anglia, iar în sicriu a fost pus cadavrul unui curier pe nume Maskov. După spusele lui I. Balinski, „anul cînd a încetat trimiterea banilor corespunde cu anul apariţiei lui Feodor Kuzmici în Siberia".

La citirea atentă a diferitelor versiuni ale legendei se pot constata tot felul de deosebiri, contradicţii, inexactităţi. Este suficient să menţionăm numai cele privitoare la deschiderea cavoului: ba se afirmă că în 1864 acolo au fost puse osemintele anahoretului, ba că în 1865 şi la sfîrşitul deceniului 1880-1890, cînd a fost deschis din porunca lui Alexandru II, şi, respectiv, a lui Alexandru III, mormîntul a fost găsit gol. Diferă şi numele persoanelor care, chipurile, au participat la aceste evenimente sau ar fi fost implicate în această înscenare. Diferă şi locul unde ar fi plecat Alexandru I: Siberia, Palestina, Muntele Athos, India.

Într-o polemică cu L.D. Liubimov inserată în revista **Voprosî istorii** (nr. 1/1967) prof. S.B. Okun şi N.N. Beleancikov infirmă, în general, posibilitatea oricărei veridicităţi a legendei; N.N. Beleancikov o numeşte „una din cele mai uimitoare mistificări" din istoria Rusiei. Punînd întrebarea de ce Alexandru I n-a abdicat de la tron — dacă a dorit cu adevărat acest lucru — şi de ce n-a plecat într-o mănăstire sau într-un schit în mod oficial şi deschis, cum a făcut Carol Quintul în 1556, autorii amintiţi neagă cu desăvîrşire că ţarul ar fi avut motive psihologice, politice sau de altă natură care să justifice o hotărîre atît de importantă.

Caricatură de epocă, înfăţişînd metodele de menţinere a disciplinei militare în vremea lui Alexandru I

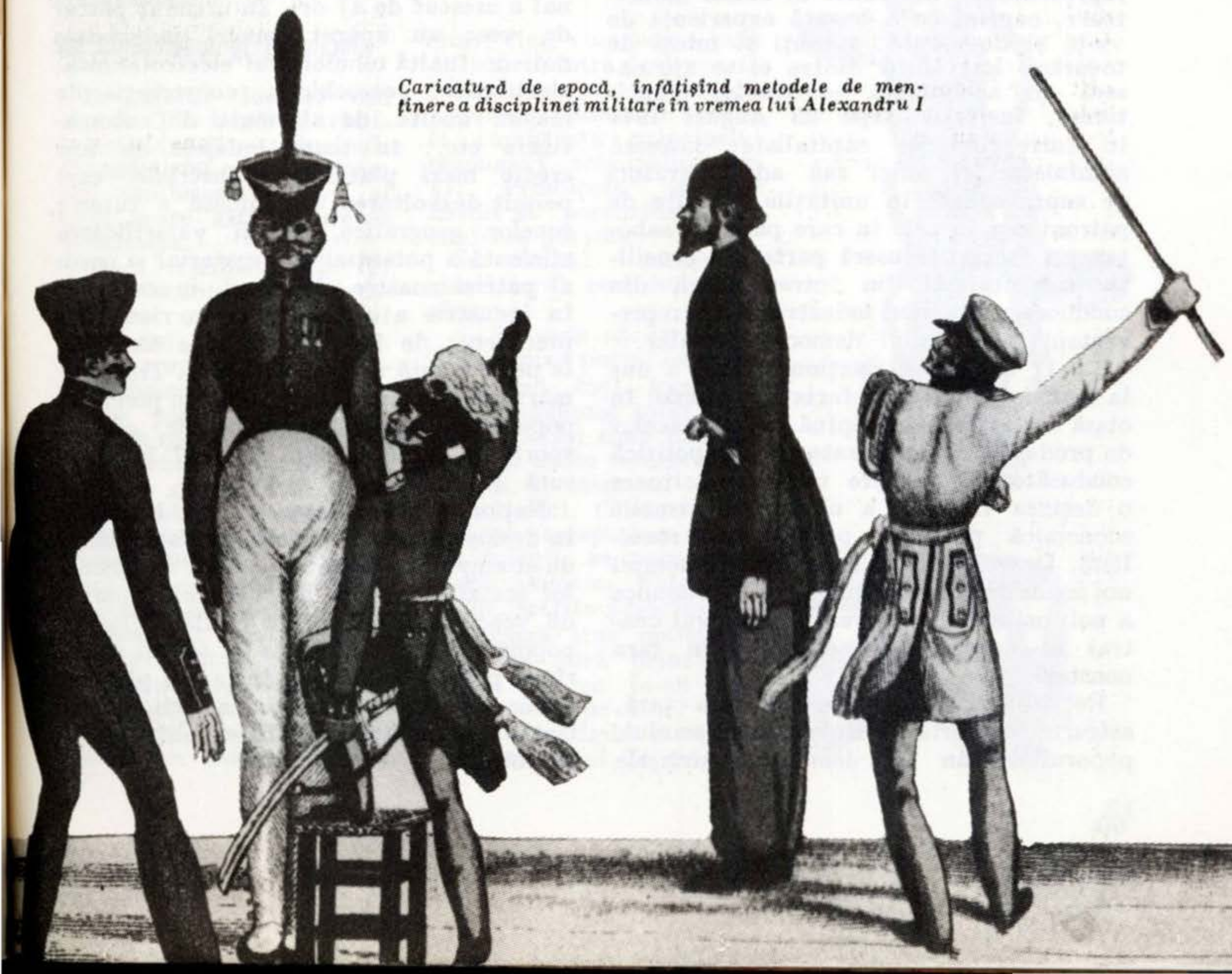

Oricum ar fi, chiar dacă lăsăm la o parte problema morţii ţarului la Taganrog, rămîne enigma anahoretului Feodor Kuzmici. Cine a fost el? Un aristocrat necunoscut, evadat din ocnă? Ginerele decembristului N.S. Linin, F.A. Uvarov, dispărut în mod misterior în anul 1827? Un fiu nelegitim al lui Pavel I, care semăna uimitor cu Alexandru I la înfăţişare, înălţime şi alură (teză atribuită marelui duce Nikolai Mihailovici)? Sînt tot atîtea întrebări care îşi aşteaptă dezlegarea.

MICROFIŞIER BIBLIOGRAFIC

K. Marx şi F. Engels, **Opere**, vol. 22, Bucureşti, 1965; Grand Duc Nicolas Mihailovitch, **Le Tsar Alexandre I-er.** Traduit du russe par la Baronne N. Wranghel, Paris, Payot, 1931; Schilder N.K., **Imperator Alexandr Pervîi. Ego jizn i ţarstvovanie**, T.I-IV, St. Petersburg, 1897-1898; Liubimov L. D., **Taina imperatora Alexandra I**, Paris, 1938; Liubimov L.D., **Taina starţa Feodora Kuzmicea,** în **Voprosî istorii,** 1/1966; Bareatinski V.V., **Ţarstvennîi mistik,** S. Pb., Prometei, f.a; V.I Bareatinski, **Le Mystère d'Alexandre I-er**, Paris, 1929; Okun S.B. şi Beleancikov N.N., **Suscestvuet li „taina Feodora Kuzmicea"?**, în **Voprosî istorii,** nr. 1, 1967.

11 IUNIE 1948 - NAŢIONALIZAREA!

(Urmare din p. 51)

momentul să poată „prezenta muncitorilor pe primul director ieşit din rîndurile clasei muncitoare".

Muncitorii-directori n-au schimbat atelierul cu cabinetul, ci, laolaltă cu toţi salariaţii au vegheat zile şi nopţi ca produsele să fie mai multe şi mai bune, munca să fie cît mai utilă societăţii în numele şi pentru edificarea căreia clasa muncitoare se angajase să acţioneze. Ei erau reprezentanţii de frunte ai clasei muncitoare, oameni cu o bogată experienţă de viaţă şi de muncă, stimaţi şi iubiţi de tovarăşii lor. Mulţi dintre ei se afirmaseră în activitatea controlului muncitoresc, instituit după 23 August 1944 în întreprinderile capitaliste; fuseseră administratori unici sau administratori de supraveghere în unităţile părăsite de patroni sau în cele în care patronii sabotau producţia; făcuseră parte din consiliile muncitoreşti din întreprinderi, din conducerea oficiilor industriale, ca reprezentanţi ai statului democrat-popular.

La 11 iunie 1948, naţionalizarea a dus la transformarea proletariatului român în clasă muncitoare, stăpînă a mijloacelor de producţie naţionalizate. Forţa politică conducătoare, pe care clasa muncitoare o deţinea în stat, a căpătat o temelie economică proprie — proprietatea socialistă. Dezvoltarea şi consolidarea acestei noi forme de proprietate, a bazei economice a noii orînduiri, a devenit obiectivul central al construcţiei socialiste în ţara noastră.

Reclădind din temelii întreaga ţară, asigurînd victoria deplină a socialismului, poporul român îşi demonstra uriaşele sale rezerve creatoare puse în valoare de noua orînduire.

Industrializarea socialistă s-a dovedit a fi, aşa cum subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu, **„factorul hotărîtor al progresului general al societăţii, temelia bunăstării maselor, al independenţei şi suveranităţii naţionale".** Dezvoltîndu-se impetuos, industria românească a realizat, în 1972, o producţie de circa 23 ori mai mare decît cea a anului 1947, premergător naţionalizării. În aceeaşi perioadă, venitul naţional a crescut de 11 ori. În ultimul pătrar de veac au apărut ramuri industriale noi, de înaltă tehnicitate: electrotehnica, electronica, petrochimia, construcţia de maşini unelte, de elemente de automatizare etc.; în toate judeţele au fost create mari platforme industriale, care permit dezvoltarea armonioasă a tuturor zonelor geografice, ca şi valorificarea eficientă a potenţialului material şi uman al patriei noastre. Volumul investiţiilor în industrie a crescut într-un ritm fără precedent: de la trei miliarde în 1947, la peste o sută miliarde în 1972. Transformări structurale s-au operat şi în ponderea populaţiei ocupate în industrie, care a sporit de la 25 la sută în 1947 la 53 la sută în 1972.

Naţionalizarea a avut un rol hotărîtor în desfăşurarea revoluţiei socialiste punîndu-şi amprenta pe întreg cursul fenomenelor social-economice ale ultimului pătrar de veac. Cinstind acest jubileu glorios, poporul nostru munceşte cu şi mai multă rîvnă pentru traducerea în fapt a planurilor de dezvoltare economică a ţării, pentru făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate.

ZIMBETE DIN VECHI CRONICI CHINEZE

Epoca din istoria Chinei cunoscută sub denumirea de „perioada statelor combatante" se întinde pe mai bine de două secole (480-221 î.e.n.). Numită astfel din pricina necurmatelor lupte pentru hegemonie dintre mai multe regate (Ţin, U, Ţi, Ciu, Han, Vei, Ien, Djao), începutul acestei perioade coincide aproape cu moartea filozofului şi moralistului Kong-dzî (Confucius) şi se încheie cu procesul de unificare a Chinei, iniţiat de statul Ţin. Atunci începe (358 î.e.n.) construcţia „marelui zid", tot atunci trăieşte şi creează poetul şi omul de stat Ciu lüen (339-278 î.e.n.), întemeietorul poeziei culte chineze, şi-şi desfăşoară activitatea o pleiadă de gînditori.

O seamă de evenimente din existenţa „statelor combatante", întîmplări importante sau mărunte sînt consemnate în vechile cronici chinezeşti. Tîlcul lor a supravieţuit timpului, ele fiind citate aşa cum în alte ţări se evocă fabulele lui Esop sau La Fontaine. În paginile ce urmează prezentăm cititorilor noştri extrase din Dijanguo ţî **(„Planurile statelor combatante"), de Liu Siang (79 8 î.e.n.), selectate şi traduse din limba chineză de B. Wechsler, lector la Catedra de orientalistică a Universităţii din Bucureşti.**

Diplomatul şi principele

Dregătorul Ien-dzî din statul Ţi fiind trimis în solie în Ciu, principele din acest stat s-a gîndit cum să-l umilească pe sol şi să-şi arate astfel puterea şi măreţia.

Cînd trimisul din Ţi ajunse la intrarea în cetatea de scaun a statului Ciu, găsi porţile închise. Nu-l aştepta nimeni. Ien-dzî trimise atunci să cheme straja porţii. Un oştean ieşi din cetate şi îl măsură cu privirea pe sol, care era mic de statură. Apoi, arătîndu-i o deschizătură pentru cîini, făcută nu demult în zid, îi spuse:

— Pentru domnia-ta şi trecerea asta e bună. La ce bun să mai deschid porţile cetăţii?

Ien-dzî răspunse:

— Cînd vine cineva în solie într-o ţară de cîini, intră prin trecerea pentru cîini; cînd vine într-o ţară de oameni intră prin poarta prin care trec oamenii.

Oşteanul aduse de îndată la cunoştinţa principelui răspunsul trimisului din Ţi. Principele se văzu nevoit să poruncească deschiderea porţilor.

În timpul audienţei, cîrmuitorul statului Ciu observă:

— Se vede că în statul Ţi sînt prea puţini oameni!

— Cînd toţi locuitorii din Ţi, răspunse solul, ridică în acelaşi timp mîinile, ca să-şi usuce mînecile halatului, se întunecă lumina soarelui. Cînd toţi îşi şterg în acelaşi timp sudoarea frunţii, se pornesc să curgă şuvoaie. Este asta puţin, mărite principe?

— Dacă sînt mulţi oameni se miră principele, atunci de ce te-au ales sol tocmai pe tine?

Ien-dzî zîmbi şi spuse:

— În statul Ţi este un obicei: pentru state bune se aleg oameni buni, pentru state rele — oameni răi. Sluga Maiestăţii Tale este omul cel mai fără valoare din Ţi, de aceea am şi fost trimis în prea preţioasa domniei-tale ţară.

Principele nu găsi ce să răspundă. Nu după multă vreme, prin faţa ferestrelor palatului trecu un grup de oşteni tîrînd cu ei un răufăcător în lanţuri. Principele îi opri şi îi întrebă:

— Din ce loc este criminalul?

— Din statul Ţi, răspunseră oştenii.

— Cu ce s-a făcut vinovat?

— A furat.

Întorcîndu-se spre solul din Ţi, principele spuse:

— Locuitorii din Ţi sînt hoţi.

Ien-dzî se sculă în picioare şi, plin de respect, se adresă principelui din Ciu:

— Am auzit că dacă mandarinul, care creşte la miază-zi de Fluviul Iangtse, este strămutat la miazănoapte, el devine arbore de djî*. Şi deşi fructele de mandarin şi de djî se aseamănă pe dinafară, ele au un gust cu totul deosebit. Locuitorii din Ţi nu fură niciodată, dar nimerind în statul Ciu devin hoţi. După credinţa mea, asta este din pricina înrîuririi statului Ciu!

Cuprins de încîntare în faţa elocvenţei lui Ien-dzî, principele din Ciu îl trată pe sol cu multă căldură şi îl conduse ceremonios pe drumul de întoarcere.

Becaţa şi scoica

Statul Djao se pregătea să pornească război împotriva statului Ien. Su Dai, vorbind în numele statului Ien, se adresă principelui Hui al statului Djao:

— Astăzi, cînd am trecut rîul, s-a întîmplat ca din pricina arşiţei o scoică să-şi desfacă puţin cochiliile, iar o becaţă s-a repezit s-o înhaţe cu ciocul. Scoica s-a strîns iute, prinzînd ciocul păsării. «Dacă astăzi nu va ploua şi nu va ploua nici mîine, aici va zace o scoică moartă», spuse becaţa. «Dacă astăzi nu-ţi dau drumul şi nici mîine nu-ţi dau drumul, aici va zace o becaţă moartă», răspunse scoica.

Nici una n-a vrut să dea drumul celeilalte şi un pescar le-a prins pe amîndouă. Acum Djao se pregăteşte să pornească împotriva lui Ien. Ien şi Djao se vor măcelări între ele şi popoarele lor vor fi vlăguite, iar eu mă tem că puternicul stat Ţin va face precum pescarul de mai înainte. De aceea aş dori ca domnia-ta, mărite principe, să cugeţi bine la aceasta.

Principele Hui cugetă la cele auzite şi Djao încetă pregătirile de război.

Imaginile care însoţesc textul reprezintă, într-o plastică originală, simboluri mitologice din diferite epoci ale istoriei chineze

Cine e mai frumos?

Tsou Ţi din statul Ţi era înalt de şase picioare şi avea o înfăţişare foarte plăcută. Într-o dimineaţă se îmbrăcă cu multă grijă şi se privi îndelung în oglindă.

— Cine e mai frumos, o întrebă el pe soţia lui, eu sau nobilul Sü din partea de miazănoapte a oraşului?

— Tu eşti atît de frumos! îi răspunse soţia. Cum ar putea Sü să se compare cu tine?

Dar întrucît nobilul Sü din partea de miazănoapte a oraşului era renumit în întreaga ţară pentru frumuseţea lui, Tsou Ţi n-o crezu pe soţie. Întîlnind o femeie el repetă întrebarea.

— Cum ar putea nobilul Sü să se compare cu domnia-ta? strigă femeia.

Puţin mai tîrziu, în aceeaşi dimineaţă, veni unul din protejaţii lui şi Tsou Ţi îi puse aceeaşi întrebare.

— Domnia-ta eşti pe departe cel mai frumos, răspunse acesta. În ziua următoare, nobilul Sü veni în vizită şi o cercetare atentă îl convinse pe Tsou Ţi că Sü este cu mult mai frumos decît el însuşi. Atunci Tsou Ţi ajunse la următoarea concluzie: „Soţia mea spunea că sînt mai frumos pentru că e părtinitoare. Femeia pe care am întîlnit-o a spus acelaşi lucru pentru că se teme. Iar protejatul meu spune asta pentru că vrea ceva de la mine!“

Idolul de lut şi idolul de lemn

Măng-ciang se hotărî să-şi părăsească ţara de baştină, statul Ţi, pentru a primi o înaltă dregătorie în statul Ţin. Sute de oameni au încercat să-l abată de la acest gînd, dar fără folos. Învăţatul Su Ţin vru şi el să-l convingă.

— Am auzit toate argumentele pe care mintea omenească le poate născoci, spuse Măng-ciang. Numai argumente supranaturale încă nu mi s-au adus.

— N-am venit să stau de vorbă despre lucruri omeneşti, răspunse Su Ţin. Am cerut o întrevedere pentru a vorbi despre întîmplări supranaturale.

Atunci Măng-ciang îl primi şi Su Ţin îi povesti următoarea istorie:

---

* Citric sălbatic cu fructe amare — **n.t.**

— Trecînd rîul Tzu în drum spre domnia voastră, am auzit o discuție între un idol de lut și un idol de lemn așezați pe malul rîului. „Erai o bucată de lut de pe malul de apus al rîului, a spus idolul de lemn. Acum te-au făcut în chip de idol. Dar în vremea ploilor mari din luna a opta, cînd cresc apele, vei fi fără îndoială distrus". „Și ce-i cu asta? a răspuns idolul de lut. Eu vin de pe malul de apus și cînd voi fi distrus voi deveni din nou o parte din el. Tu însă ești făcut din lemn de piersic din alte țări.Cînd vor începe ploile și apele vor crește, vei fi luat de valuri, și ce se va alege din tine?"

Măng-ciang renunță atunci la planul său !

O mie de galbeni pentru un cal

Un rege vroia să plătească o mie de galbeni pentru un cal care să poată alerga o mie de li* fără oprire. Trei ani a încercat fără folos să găsească un astfel de cal. Atunci cineva se oferi:

— Lasă-mă pe mine să caut un cal pentru Maiestatea-Ta.

Regele se învoi. După trei luni, omul se înapoie cu o căpățînă de cal, pe care cheltuise cinci sute de galbeni. Regele se făcu foc de mînie.

— Vreau un cal viu! urlă el. Ce să fac cu un cal mort? Pentru ce ai cheltuit cinci sute de galbeni pe nimic?

Dar omul răspunse:

— Dacă cheltuiești cinci sute de galbeni pe un cal mort, nu înseamnă că ești gata să dai mult mai mult pe unul viu? Cînd oamenii vor auzi asta vor ști că vrei cu adevărat să plătești o mie de galbeni pentru un cal bun și îți vor trimite îndată tot ce au mai de soi.

Și într-adevăr, în mai puțin de un an regele a izbutit să cumpere trei cai minunați.

* Li — unitate de lungime variind între 300 și 500 metri — n.t.

EUROPA...

(Urmare din p. 55)

lor migratoare, ci prin construcția de stat și juridică, prin civilizația superioară materială și spirituală pe care a clădit-o pe o parte a continentului nostru, din Britania și Iberia, pînă în Dacia și Anatolia. Armatele lui Ludovic XIV nu reușesc să asigure hegemonia Franței; dar limba și cultura franceză își afirmă — pentru lung timp — preeminența.

Singura alternativă, afirmată treptat, încercată în ultimele decenii, a fost și rămîne aplicarea legii în raporturile dintre state suverane, egale în drepturi, indiferent de mărime; respectarea libertății fiecărei națiuni de a se cîrmui după rînduielile sale proprii, cu instituirea unui sistem de garanții și obligații reciproce pentru asigurarea păcii internaționale, fără amenințări și presiuni militare sau politice. Alternativă ce n-a devenit încă pretutindeni o deplină realitate, dar reprezintă singura modalitate ce se afirmă viguros pentru mersul înainte al continentului nostru.

Civilizația europeană se definește și prin creația ei științifică, literară, artistică, ideologico-filozofică, în cadrul căreia contribuțiile fiecărei națiuni se însumează, fiind interdependente, unindu-se și înscriindu-se, în final, în linii generale de evoluție.

A doua jumătate a sec. XX va rămîne în istoria umanității și prin ireductibila împotrivire și luptă a popoarelor contra colonialismului, a imperialismului, contra agresiunii, a politicii de dictat, forță și șantaj. Europa, după o jumătate de mileniu — cînd unele din statele ei au dominat și stăpînit alte popoare și țări — se regăsește în hotarele firești ale continentului. Istoria, civilizația europeană pot și trebuie să intre într-o nouă etapă. Continuînd țelurile superioare de libertate socială și națională, de libertate și demnitate umană, de pace garantată și respectată prin legea internațională, egală pentru toți, popoarele europene sînt datoare, dacă vor să-și păstreze individualitatea, să-și unească forțele, construind un continent al omeniei, al unei civilizații materiale și spirituale superioare. Pentru ca Europa și fiecare dintre națiunile europene să continue a reprezenta una din marile zone ale progresului mondial.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Aristot, **Politica,** introducere și traducere de Ștefan Bezdechi, București, 1924; Herodot, **Istorii,** vol I, traducere Adelina Piatkowski și Felicia Vanț-Stef, București, 1961, vol. II, 1964; Hesiod, **Les travaux et les jours, La Théogonie, Le bouclier d'Hercule. Fragments,** studiu introductiv și traducere de A. Bignan, Paris, 1928; Hipocrat, **Texte alese, Epidemiile. Aforismele. Despre aer, ape și locuri,** traducere și note de C. Săndulescu, București, 1960; Horatius Flaccus Quintus, **Odele și epodele,** traducere E. Lovinescu, București, 1923; Otto Jahn, **Die Entführung der Europa auf antiken Kunstwerken,** în **Denkschrift der k. Akademie der Wissenschaften vol.** XIX, Wien, 1870; Pauly-Wissowa, **Real Encyclopaedie der classischen Altertumissenschaft** t. 6, Stuttgart, 1909; Platon, **Oeuvres complètes,** ediția Léon Robin, Paris, 1955, 2 vol; Cristian Popișteanu, Mircea Bogdănescu, **Europa încotro?** București, 1970; Denis de Rougemont, **Vingt-huit siècles d'Europe,** Paris, 1961; Strabon, **Géographie,** traducere de Amédé Tardieu, Paris, 1867-1873; Thucydide, **Histoire de la guerre du Péloponèse,** edition E.A. Bétant, Paris, 1897; Dinu C. Giurescu, **Curs de istorie europeană,** ținut în 1968-1973, la Institutul de arte plastice „N.Grigorescu" din București.

MOVILEȘTII

ȘTEFAN S. GOROVEI

„Ștefan vodă cel Bun, cînd s-au bătut cu Hroit [...], au fost căzut calul cu Ștefan vodă în războiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Și nu putè în grabă încăleca Ștefan vodă, fiind om micu. Și au dzis Purice aprodul: «Doamne, eu mă voi face o moviliță, și vino de te sui pe mine și încalecă». Și s-au suit pe dînsul Ștefan vodă și au încălecat pre cal. Și atunce au zis Ștefan vodă: «Sărace Purece, de-oi scăpa eu și tu, atunce ți-i schimba numeli din Purice, Movilă». Și au dat Dumnedzeu și au scăpat amîndoi [...] Și dintru acel Pureci aprodul s-au tras neamul Movileștilor, de au agiunsu de au fost și domni dintru acel neam".

Legenda e cunoscută*; Ioan Neculce a cules-o de la contemporanii săi, în prima jumătate a veacului XVIII, și a consemnat-o, în scris, în celebrele sale **O samă de cuvinte** care-i preced letopisețul. Numai că afirmația e doar parțial adevărată: în bătălia de la Șcheia, în martie 1486, Ștefan a fost salvat de un boier Purice — după cum ne informează cronica moldo-germană — dar acesta făcea parte — după cum reiese din documente — din familia boierilor Tolocico, din ținutul Dorohoiului; în 1491 era spătar, iar între 1493-1495 — pîrcălab de Hotin. În nici un caz, însă, el nu poate fi strămoșul Movileștilor, decît **poate** prin femei. Căci, contemporan cu el, și coleg în sfatul domnesc, găsim pe **Cozma Moghilă,** paharnic între 1490-1507, și rămas apoi în sfat, fără dregătorie, pînă la 1513. Pomelnicul Mănăstirii Sucevița — splendida ctitorie a urmașilor săi de la sfîrșitul sec. XVI — ne încredințează și el că strămoșul familiei s-a numit Cozma. Neamul Movileștilor face parte, așadar, din acea boierime ridicată la dregătorii de către Ștefan cel Mare, din rîndurile vechii boierimi de țară, după marile bătălii care i-au împuținat considerabil numărul sfetnicilor credincioși. În tot cazul, Movileștii de mai tîrziu se puteau lăuda cu sate stăpînite „de la întemeierea țării" și cu strămoși

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1970.

care au participat, poate, în lupta de la Războieni, „cînd au fost venit turcii la Valea Albă, asupra lui Ștefan voievod" (1476). Acesta este un certificat de nobleţe mai autentică şi mai preţioasă decît sofisticata pretenţie a descendenţei din... Mucius Scaevola, celebrul ostaş roman care, neizbutind să-l ucidă pe regele etrusc Porsenna, s-a autopedepsit, arzîndu-şi mîna dreaptă. Această legendă a apărut mult mai tîrziu, în sec. XVII, cînd fiicelor lui Ieremia Movilă, căsătorite cu mari nobili ai coroanei polone, li s-a căutat — şi găsit... — cu tot dinadinsul o obîrşie cît mai strălucită.

Ascensiunea, puterea şi bogăţia familiei s-au datorat, însă, şi înrudirilor cu marii boieri ai vremii; astfel, Cozma Movilă — **Moghilă** era numele folosit doar în cancelaria domnească — s-a căsătorit cu Marena Hudici, dintr-un neam aparţinînd boierimii din vremea întemeierii ţării. Fiul lor, Dragotă Movilă, a rămas necunoscut documentelor noastre. Prima pagină din zbuciumata cronică a Movileştilor au scris-o abia fiii acestuia, şi mai ales unul dintre ei, marele logofăt Ion Movilă din Hudeşti.

Două pribegii şi urmarea lor

Începutul carierei sale e destul de nebulos; se pare că a îndeplinit, întîi, unele slujbe în Transilvania; în Moldova, apare dintr-o dată ca mare vistier, spre sfîrşitul domniei lui Petru Rareş. Pribegit apoi în Polonia, a susţinut acolo candidatura, la tronul Moldovei, a lui Petru stolnicul, devenit domn în septembrie 1552 sub numele de Alexandru (Lăpuşneanu). În timpul domniei lui, Ion Movilă a fost mare logofăt pînă în 1563, cînd s-a călugărit. Nu se ştie dacă a făcut acest pas de voie sau de nevoie. Mai tîrziu, fiii săi vor aminti pierderea unui hrisov „cînd au pierit" tatăl lor. E, deci, foarte probabil că logofătul Movilă a fost călugărit cu sila şi apoi asasinat.

A fost căsătorit de două ori, avînd mai mulţi copii*; a doua lui soţie, Maria — după toate probabilităţile, o fiică mai puţin cunoscută a lui Petru Rareş — a avut o viaţă plină de suferinţi şi dolii: şi-a îngropat tatăl, fraţii, surorile; şi-a văzut soţul asasinat şi copiii murind rînd pe rînd; a trăit cîteva pribegii şi războaie, pînă la drama de la Cornul lui Sas (1612), supravieţuind, deci, şi morţii unora dintre nepoţii săi; soarta a scutit-o să fie martora cumplitei stingeri a casei Movileştilor: a murit în 1615. Chipul ei frumos, cu lungă năframă albă ieşind de sub coroana voievodală de pe cap, ne întîmpină în marele tablou votiv de la Sucevița, unde e posibil să fi fost şi înmormîntată.

Fratele logofătului Movilă, pîrcălabul Văscan, ca şi urmaşii săi, n-au lăsat urme în cronica ţării. Aceasta este, însă, plină de amintirea fraţilor Ieremia, Simion şi Gheorghe, băieţii logofătului Ion Movilă. Astfel, pe vremea cînd primii doi încă nu ocupau mari dregătorii în sfatul domnesc, iar ultimul nu era decît vlădică, ei s-au manifestat ca opozanţi ai lui Iancu vodă Sasul (1579-1582). Desfrînat, lacom şi, pe deasupra, protestant, acest voievod nu a fost agreat nici de boieri, nici de păturile de jos. Pe bătrînul logofăt Ioan Golia — om, pare-se, de aleasă cultură, primul ctitor al mănăstirii din Iaşi care-i poartă numele — „l-au muncit [schingiuit] fără de vină Iancul voievod şi la sfîrşit i-au tăiat capul şi i-au luat toate averile", după cum ne informează o însemnare contemporană. „Acestea toate neputîndu suferi boierii — scrie Grigore Ure-

---

* De la prima soţie (Greaca) a avut pe Toader, Iurașco şi Maria-Greaca, căsătorită cu nobilul polon Herburt; de la a doua soţie — pe Ieremia, Simion, Gheorghe şi Ana-Şcheauca, căsătorită cu hatmanul Melentie Balica, boier muntean din puternica familie a Buzeştilor, statornicit în Moldova din vremea lui Petru Şchiopul.

che — mai vîrtos Movileştii, vlădica Gheorghie, Erimiia vornicul, carile mai apoi au fostu şi domnu, şi frati-său Simion păharnicul, Balica hatmanul, s-au sfătuit pre tainã ca să pribegească. Carii întăi ş-au făcut prileju cu voia lui, ca să margă să sfinţească mănăstirea Suceviţii, şi apoi cu toţii au trecut la ţara leşască, alţii la turci, alţii la munteni, alţii printre-alte părţi".

S-au întors din această primă pribegie în toamna anului 1582, după moartea lui Iancu Sasul, împreună cu noul voievod, Petru Şchiopul. Acesta, deşi strănepot al lui Vlad Ţepeş, era un domn îngăduitor şi bun, „matcă fără ac" pentru boieri. În vremea lui, Movileştii au început să urce treptele ierarhiei feudale.

Dar, după nouă ani, a urmat o altă pribegie. În 1591, refuzînd să accepte — după cererea Sublimei Porţi — o nouă sporire a haraciului, Petru vodă Şchiopul a preferat să plece în exil, stabilindu-se în Imperiul habsburgic, la Bolzano*. „Ci Pătru vodă nici într-un chip nu vru să să apuce de acea dare şi să ia blestemul ţării asupra sa — va povesti, mai tîrziu, acelaşi Grigore Ureche. Ci îşi tocmi lucrul înainte şi la scaun lăsă boieri să păzească scaunul, pînă le va veni alt domn de la împărăţie. Iară el [...] s-au rădicat cu fruntea boierilor [...] între care au fost Stroiciu logofătul cel mare, Ieremiia Movilă vornicul şi frati-său Simion păharnicul şi fratile lor Toader spătariul şi Andrei hatmanul şi alţii mulţi, carii nu să îndura de dînsul. Şi au trecut prin ţara leşască în ţara nemţească şi acolo s-au aşezat [...] De acolo, boierii s-au întors în ţara leşască cu toţii, şi s-au aşăzat acolo..."

Din această a doua pribegie, care a durat patru ani şi în care a plecat ca mare vornic al Ţării de Jos, Ieremia Movilă s-a întors... voievod al Moldovei. În decembrie 1591, Movileştii erau deja statorniciţi în Polonia, primind adăpost la o moşie a ducilor de Sluck, numită Ustie, pe Nistru, aproape de hotarul de atunci al Moldovei. De acolo, Ieremia a trimis unuia din protectorii săi — ducelui Simion de Sluck — o scrisoare din care se pot desprinde unele lucruri interesante. „Deşi în Ţara Moldovei îmi aveam căsuţa — scria viitorul domn — am părăsit aşa de mari drepturi şi aşa de îndestulătoare bogăţii ce aveam, pînă la cea mai mică...". Mulţumindu-i ducelui pentru ospitalitate, Ieremia Movilă îi declara că găseşte greu cuvintele cele mai potrivite: „de-aş fi chiar un **Cicero eloquentissimus,** tot mi-ar lipsi cuvintele."

Aşadar, cel care era socotit „primul între moldovenii" acelei vremi avea o cultură umanistă şi, poate, bogate lecturi din autorii antici. Menţionarea lui „Cicero cel foarte bun cuvîntător" e un amănunt, firesc, dar unul suficient pentru a ne da o imagine destul de exactă a omului. Era, de altfel, în acea vreme, o întreagă generaţie de boieri culţi, cărturari chiar, în frunte cu logofătul Luca Stroici — „singurul care a semnat actele cu litere latine (Stroicz)", considerat de B.P. Hasdeu drept „părintele filologiei latino-române" — vornicul Nestor Ureche (tatăl cronicarului), Anastasie Crimca, viitorul mitropolit şi artist al miniaturilor şi alţii, care, după 1595, vor da curţii lui Ieremia vodă strălucitoarea podoabă a culturii şi artei.

Şederea la Ustie a fost folositoare Movileştilor, mai cu seamă pentru consolidarea unor legături cu marii nobili ai regatului polon, legături statornicite cu ani în urmă, în timpul primei pribegii, şi apoi în timpul domniei lui Petru Şchiopul, cînd Ieremia a îndeplinit unele misiuni diplomatice la curtea din Cracovia. Acestor relaţii li s-a datorat, desigur, în bună parte, netezirea drumului său spre tronul Moldovei. În 1593, regatul polon i-a acordat cea mai mare cinste ce se putea acorda unui străin pribeag: Dieta a primit, „ca nobili şi cetăţeni ai Coroanei pe Luca Stroici şi Ieremia Movilă, de naţie moldavă, oameni nobili în ţara lor şi ocupînd funcţiuni importante în acel stat". Mijlociseră pentru aceasta însuşi marele cancelar, hatmanul Jan Zamoyski şi episcopul de Cracovia, Filip Padniewski, ale căror steme — „herburile"** Jelita şi, respectiv, Nowina — vor figura în blazoanele Movileştilor din ambele ramuri.

Proaspătul cetăţean polon nu-l uita, însă, pe fostul său voievod, Petru Şchiopul, care, la Bolzano, îşi trăia ultimele luni de viaţă. Spre sfîrşitul anului 1593, Ieremia Movilă a pornit spre el; l-a găsit bolnav pe bătrînul voievod, care, peste cîteva luni, a închis ochii (1 iulie 1594), asistat de mitropolitul Gheorghe Movilă, după ce-şi scrisese testamentul prin care Ieremia Movilă şi Luca Stroici erau însărcinaţi cu tutela fiului său minor, Ştefan; cei doi boieri erau, de asemenea, rugaţi să-l ajute să urce şi el treptele scaunului domnesc. Încercările boierilor în această direcţie s-au izbit, însă, de refuzul lui Rudolf II — pe care l-au şi vizitat, pare-se, chiar în cursul acelui an, poate în drumul de întoarcere de la înmormîntarea lui Petru Şchiopul — aşa că ei s-au văzut nevoiţi să-l lase pe Ştefan acolo, în Tirolul austriac, unde a fost înscris la o şcoală iezuită. Atunci, poate, va fi încolţit în mintea lui Ieremia Movilă gîndul de a încerca să ia **el** tronul Moldovei. Era căsătorit, de vreo zece ani, cu frumoasa Elisabeta de Lozna, fiica unui boier moldovean de origine greacă, Gheorghios Kata-

* Azi în regiunea Alto Adige (Italia).

** Grup de familii, considerate de aceeaşi origine, avînd un herb (blazon) comun, şi care luptau în războaie sub acelaşi drapel; v. şi **Magazin istoric,** nr. 5/1972.

Steagul lui Ieremia Movilă

ratos — pîrcălab de Hotin sub domnia ginerelui său — şi avea cu ea, atunci, trei fiice (Irina, Maria, Ecaterina) şi un fiu, Constantin; se putea gîndi, deci, şi la întemeierea unei dinastii noi, în momentul cînd urmaşii în linie masculină ai celei vechi, Muşatinii, pierduseră privilegiul exclusivităţii la moştenirea tronului moldovenesc.

„Sînge din sînge"

O conjunctură dintre cele mai favorabile i-a facilitat ascensiunea spre tron. Pe plan extern, trei mari puteri îşi disputau influenţa asupra ţinuturilor româneşti: Imperiul otoman, Imperiul habsburgic (Sfîntul Imperiu Romano-German) şi regatul polon. De obicei, aceste trei forţe aveau interese contradictorii, încercînd să impună candidaţi proprii, ceea ce provoca, nu de puţine ori, sîngeroase conflicte, desfăşurate, firește, pe pămîntul românesc. În momentul acela, însă, la 1595, se desfăşura epopeea lui Mihai Viteazul, care tocmai începuse glorioasele sale campanii antiotomane. Principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, încheiase cu împăratul Rudolf II un tratat îndreptat împotriva turcilor; Aron Tiranul, voievodul Moldovei, a fost atras în această alianţă, prin două tratate — unul cu imperialii, altul cu Sigismund Báthory, **pe care l-a recunoscut ca suzeran** (august 1594). La acest front antiotoman a aderat, în toamna anului 1594, şi Mihai Viteazul.

Dar Báthory, cu o impetuozitate de pe urma căreia a avut şi de suferit, înţelegea să-şi exercite în chip manifest atribuţiunile lui de suzeran: în aprilie 1595, a intrat în Moldova, l-a făcut prizonier pe Aron vodă şi l-a înlocuit cu hatmanul Ştefan Răzvan. Înscăunarea acestuia era să aibă urmări din cele mai grave: iritat, sultanul a hotărît transformarea Moldovei în paşalîc, a numit paşă pe sangeacul Ahmed al Tighinei şi l-a trimis să ocupe, cu ajutorul hanului tătăresc, scaunul din Iaşi, pentru ca acesta să nu rămînă la dispoziţia imperialilor şi a lui Báthory. Hatmanul Zamoyski a înţeles că, pentru evitarea unei asemenea situaţii, trebuia acţionat rapid, astfel încît candidatul propus de el să ajungă la Iaşi înaintea sangeacului. El l-a convins pe regele Sigismund al Poloniei de necesitatea expediţiei, şi tot lui i se va fi datorat propunerea candidaturii lui Ieremia Movilă. Nobil polon, el era, în acelaşi timp, binecunoscut şi boierilor moldoveni, care-l socoteau „om întreg la toate, nerăpitor, nemîndru, nevărsătoriu de sînge, blînd, dumnezeresc" (Miron Costin). Iar cît despre turci, ei puteau fi convinşi destul de uşor că Ieremia Movilă era om de încredere, devreme ce fusese propus de aliaţii lor, polonii. În adevăr, la insistenţele lui Zamoyski, s-a încheiat o convenţie turco-polonă la Ţuţora, lîngă Iaşi, Movilă fiind recunoscut şi de Poartă.

La vremea aceea, era încă destul de puternică tradiţia **osului domnesc, şi toţi** cei agreaţi de Poartă în vederea numirii în fruntea ţărilor române erau urmaşi ai vechilor dinastii; în cadrul unor operaţiuni speciale, aceşti candidaţi făceau dovada — cu martori şi cu documente — a ascendenţei lor, probă în baza căreia erau acceptaţi ca pretendenţi oficiali. Propunerea lui Ieremia Movilă ca voievod al Moldovei trebuia deci sprijinită şi ea pe argumente, cu atît mai sigure şi mai autentice, cu cît nu era vorba de cine ştie ce pribeag necunoscut boierilor din sfatul domnesc, ci de unul de-ai lor, a cărui familie şi ale cărui înrudiri le erau binecunoscute. În studiul său, recent publicat, **Noi date privind înscăunarea Movileştilor,** I.C. Miclescu-Prăjescu a adunat mărturiile care probau descendenţa lui Ieremia din Muşatini. Astfel, cancelarul Zamoyski îi asigura pe boieri că Movilă nu era „un oarecare vlăstar închipuit al voievozilor Moldovei", ci unul autentic, **„sînge din sînge"**, adică, aşa cum precizează un raport

diplomatic francez, „din sîngele vechilor voievozi". Legătura cu sîngele Mușatinilor o făcea, desigur, mama lui Ieremia.

Profitînd de absența lui Răzvan, plecat cu trupe în ajutorul lui Mihai Viteazul, Ieremia Movilă a pornit spre Moldova, alături de Zamoyski, în fruntea oștilor polone. Ni s-a păstrat, din această expediție, jurnalul ei, scris de un tînăr oștean polon. Din acest document, rezultă că polonii au intrat în Moldova la 19 august; opt zile mai tîrziu, ajungînd pe moșiile familiei Moțoc, Zamoyski l-a proclamat pe Ieremia Movilă domn al Moldovei și apoi oștile s-au îndreptat spre Iași. Alaiul domnesc s-a alcătuit, la 28 august, în chipul următor: „De dimineață tare, au plecat [...] 100 călăreți cu domnia sa domnul hatman, la Iași [...]. După aceea, au condus pe Ieremia Movilă la Iași [...]. Înainte mergeau cîteva sute de pedeștri. După ei, cîteva sute de călăreți din roatele căzăcești alese, și cîteva sute de husari, la fel aleși, îmbrăcați splendid [...]. Și așa, domnitorul, în frunte, a fost condus la biserică, care se află în imediata apropiere a curții domnești. Curtea era arsă [...], numai pereții mai stăteau în picioare [...]. Apoi, din biserică, unde s-au săvîrșit ceremoniile [încoronării], domnul a fost condus la curtea vistiernicului. Acolo au luat prînzul...".

Cînd Răzvan s-a întors din Țara Românească, și-a găsit scaunul ocupat; a încercat să și-l recîștige, venind cu oaste dată de Sigismund Báthory. „Luîndu veste Ieremia-vodă de pogorîtul ungurilor — povestește Miron Costin — precum au putut au strîns oastea țării și s-au găsit a stare de războiu împotriva lui Răzvan. Într-o dumenecă era, cîndu au apropiiat oștile ungurești de Suceavă. Și-au tocmit oștile Ieremia-vodă asupra tîrgului, la sat la Areni. Iară oastea leșască ce ave cu sine o au tocmit mai la cîmpu, despre Șcheia, pe suptu un mal, ce ieste alăturea cu drumul Băiei..." După „lovirea" oștilor, Răzvan a fost prins și adus în fața voievodului, care, „după cîtăva mustrare, i-au tăiat îndată capul și l-au pus într-un paru împrotiva cetății [...] Fost-au acesta războiu în anul 7104 [1595] dechevrie 5 dzile. Așea s-au plătit și lui Răzvan răul ce făcusă și el lui Aron-vodă."

Tronul îi era asigurat. Dar Ieremia vodă avea ambiția întemeietorului de dinastie. El a obținut din partea regelui Sigismund al Poloniei un document prin care domnia Moldovei îi era acordată pe viață, urmînd să fie moștenit, din tată în fiu, de descendenții săi (25 martie 1597). Un privilegiu identic a primit și din partea Porții, astfel încît Miron Costin putea scrie cu dreptate despre „uricele ce avea de la împărăție [...] Ieremia vodă, **de domnie vecinică**, lui, feciorilor lui și nepoților".

Petru Șchiopul, voievodul autoexilat...

Dinastia era și ea întemeiată; dar cît de **vecinică** avea să fie domnia ei?!

„Cu toții s-au ridicat..."

Nu era Ieremia vodă un războinic de seama lui Mihai Viteazul și nici un diplomat de talia străbunului său, Ștefan cel Mare, dar avea, după cît se pare, o suficientă iscusință ca să poată „naviga" printre greutățile domniei. În primul rînd, urmînd politica de familie pe care o promovaseră și predecesorii săi, Ieremia Movilă și-a adus rudele — mai apropiate sau mai îndepărtate — în sfatul domnesc. Împărțind frînele conducerii cu acești boieri credincioși, Ieremia Movilă s-a putut preocupa și de soarta familiei sale — cumpărînd, în 1599, domeniul Ustie pentru fiul său Constantin — de ctitoria de la Sucevița și, în general, de viața religioasă și artistică a Moldovei. Boierul moldovean ajuns pe tron ținea mult la „datina țării", voia respectarea ei, și încerca o reînviere a vremilor de strălucire voievodală. A spus-o, de altfel, în mod expres, în 1598 cînd, răspunzînd unor reproșuri ale regelui polon și referindu-se la obligațiile față de Poartă, scria: „Am fi dorit ca odată [Moldova] să poată fi liberată de asemenea obiceiuri...".

Deși de cîteva decenii Capitala se mutase la Iași, Ieremia a restaurat cetatea Sucevei, folosind-o ca reședință preferată. Sucevițeі i-a dăruit sclipitoarea podoabă a picturilor murale, interioare și exterioare, ca pe vremea lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș, iar în tabloul votiv de acolo a poruncit reprezentarea sa și a familiei sale, toți purtînd frumoasele coroane care apar în picturile epocii ștefaniene.

... și fiul său Ștefan, în locul căruia...

Curtea lui, considerată un viespar de nesfîrșite intrigi și trădări, a fost un loc de adevărată emulație spirituală. Un spirit nou a pătruns în Moldova, ecourile Renașterii în forma lor barocă, iezuită, deschizînd o nouă cale de integrare în civilizația europeană; boierii moldoveni au început să-și trimită fiii la studii în școlile înalte ale Poloniei, unde au constatat descendența poporului român din legiunile lui Traian. Astfel încît marii cronicari Grigore Ureche și Miron Costin sînt și ei produsul imediat al acestei epoci. Și de n-ar fi rămas decît cronicile acestora și picturile Sucevițeі, și încă ar fi fost suficient pentru a acorda atenție Movileștilor, a căror scurtă domnie și-a pus o puternică amprentă asupra spiritualității românești din tot cursul veacului XVII, marcînd o epocă pe care o putem numi **a lor:** epoca Movileștilor, care prefigurează pe cea a lui Vasile Lupu, a constituit unul din momentele de strălucire a vechii Moldove voievodale.

În alte împrejurări, Ieremia Movilă ar fi fost, de bună seamă, un însemnat voievod al culturii, dar vremile frămîntate pe care le-a trăit cereau personalități de tipul lui Mihai și Radu Șerban, oameni de acțiune, plini de energie și curaj. Prea legat de curtea din Cracovia și prea îndatorat magnaților poloni, el a dus politica ce i s-a impus, acceptînd să lupte, alături de cardinalul Andrei Báthory, principele Transilvaniei, și de Zamoyski, pentru înlăturarea lui Mihai Viteazul. N-a mai ajuns s-o facă, întrucît evenimentele s-au derulat cu o neașteptată repeziciune.

Din Transilvania, unde cîștigase bătălia de la Șelimbăr (28 octombrie 1599), Mihai a pornit spre Moldova în primăvara anului 1600, trecîndu-și oștile prin pasul Oituz, străvechea poartă și cale de acces dintre cele două provincii. Orașele și cetățile și-au deschis porțile pentru marele biruitor, din fața căruia Ieremia vodă s-a retras în cel mai nordic punct fortificat al țării sale, la Hotin. Acolo s-a dat, la 28 mai, bătălia decisivă în urma căreia Mihai a devenit și domn al Moldovei, patru zile mai tîrziu intrînd în Iași.

De la Hotin, Movileștii și curtea lor s-au retras în Podolia; n-a fost o așteptare

... cu sprijinul hatmanului Jan Zamoyski, cancelarul regatului polon...

... şi al regelui Sigismund III Wassa, (în imagine), în scaunul domnesc al Moldovei a urcat Ieremia Movilă...

lungă. În septembrie, Zamoyski şi-a îndreptat din nou oştile spre Moldova, astfel încît, în timp ce Mihai era înfrînt la Mirăslău, Ieremia era deja în Moldova, recîştigîndu-şi tronul. Nici pînă atunci relaţiile lui Ieremia vodă nu fuseseră întotdeauna foarte liniştite şi senine; proteguitorii săi erau, uneori, total lipsiţi de deferenţă; aşa, în timpul asediului de la Hotin, socrul voievodului, care era şi pîrcălabul cetăţii, a fost lovit de un comandant polon şi ameninţat cu tăierea bărbii. Acum, însă, la 22 septembrie 1600 — ne informează un jurnal de campanie — hatmanul-cancelar i-a pretins lui Movilă să-i depună un jurămînt care „cuprindea şi unirea Moldovei cu statul Poloniei şi chiar şi o altă orînduire decît aceea care fusese pînă atunci legea domnilor". Spre cinstea lui, Ieremia Movilă „a refuzat făţiş să presteze jurămîntul", ceea ce l-a înfuriat atît de tare pe Zamoyski, încît „a început să se gîndească la numirea unui alt domn".

Dar necazurile sale erau abia la început. Zamoyski şi-a continuat drumul pînă în Ţara Românească, unde, la Bucov, l-a înfrînt pe Mihai Viteazul (20 octombrie), înlocuindu-l cu Simion Movilă. La început, noul voievod a fost bine primit de o parte a boierilor munteni, care au trecut de partea sa, în frunte cu boierii Buzeşti, probabil în virtutea faptului că Simion fusese cumnatul rudei lor, hatmanul Balica (mort din 1586). Din păcate însă, voievodul nu a ştiut să-şi atragă simpatia noilor săi supuşi; a ordonat executarea unor boieri munteni, a confiscat moşiile altora, şi a numit, în unele funcţii importante, boieri moldoveni. Dar poate că ceea ce i-a înstrăinat în mod hotărîtor orice simpatie a fost îndepărtarea fraţilor Buzeşti, principalii săi sprijinitori. Atunci — spune un document al vremii — „cu toţii s-au ridicat, toată ţara şi cu toţi boierii mici şi mari, împotriva lui Simion voievod, şi l-au izgonit din ţară", la 4 iulie 1601, în locul lui instituindu-se o locotenenţă domnească. Retras la graniţa dintre cele două ţări, Simion a încercat de cîteva ori să recîştige tronul muntean, dar a fost din nou înfrînt, de Şerban paharnicul (viitorul domn Radu Şerban). Norocul i-a mai surîs cîtva timp lui Simion vodă, care a reuşit să mai domnească o dată — din noiembrie 1601 pînă în iulie 1602 — după care a revenit în Moldova, rămînînd, însă, cu pretenţii asupra tronului muntean.

Lucrurile nu s-au oprit aici. Mercenarii care luptaseră pentru Simion cereau plata lefurilor, cererile lor adăugîndu-se datoriilor pe care Ieremia însuşi le avea faţă de alte trupe, tot de mercenari. Unii prădau Moldova — şi, pentru a-i potoli, Ieremia vodă a trebuit să protesteze pe lîngă regele polon şi să le împartă banii destinaţi acestuia — în timp ce creditorii lui Simion ameninţau cu prădarea domeniului Ustie; şi acestora, tot Ieremia a trebuit să le plătească lefile restante.

Pe de altă parte, doamna Elisabeta, nevoind — zicea ea — să-şi lase singur fiul, „unul născut pînă atunci", care trebuia să-l reprezinte pe Ieremia în faţa Dietei, rămăsese cu familia la Cameniţa unde, în primăvara lui 1601, a izbucnit o epidemie de ciumă. O soră a doamnei a murit atunci, odată cu mai multe persoane din suita ei. Cu asemenea necazuri şi-a trecut Ieremia Movilă ultimii ani de viaţă şi de domnie. Necazuri împletite cu clipe de veselie şi mulţumire pe planul vieţii de familie: în 1601 i s-a născut al doilea fiu, Alexandru, iar în 1602 — al treilea, Bogdan. În 1603, la Suceava, s-a celebrat căsătoria fiicei sale mai mari, Irina, cu prinţul Mihail Wisniowiecki (un urmaş, prin femei, al lui Ştefan cel Mare), bunicul viitorului rege polon cu acelaşi nume. Doi ani mai tîrziu, s-a căsătorit şi a doua fiică, Maria, tot cu un mare nobil polon, Ştefan Potocki.

Şi, după toate acestea, pe neaşteptate, a venit şi începutul sfîrşitului: la 30 iunie 1606, Ieremia Movilă a închis ochii. Avea cel mult 55 ani. Pentru un an şi trei luni, a avut ca urmaş pe fratele său Simion, care, însă, a murit şi el, la 14 septembrie 1607 — doborît, pare-se, de otrăvurile cumnatei sale Elisabeta — fiind înmor-

mîntat alături de Ieremia, la Sucevița. Amîndoi au rămas, atunci, în vîltoarea luptelor care au urmat, cu mormintele fără lespezi; de aceasta s-au îngrijit, mai tîrziu, succesorii lor la domnie.

„Sfîrșitul tuturor lucrurilor"

Moartea lui Simion Movilă a deschis perioada luptelor pentru tron, purtate între familia sa și cea a fratelui său. Simion fusese căsătorit cu Marghita Hîra, din neam de vechi boieri moldoveni și, din cîți copii avusese cu ea, la 1607 mai trăiau cinci băieți: Mihail, Gavril, Petru, Moise și Ioan; primul avea vreo 13-14 ani, iar ultimul — vreo 7-8 ani. Din ramura lui Ieremia, trăiau cei trei băieți, precum și Irina Wisniowiecki, Maria Potocki și încă două fiice, Ecaterina și Ana, căsătorite și ele tot cu mari nobili poloni.

Doamna Elisabeta și Doamna Marghita, dornice să-și vadă, fiecare, odraslele lor pe tron, au provocat mai multe lupte și schimbări de domni. A început Mihail, a urmat Constantin, din nou Mihail și din nou Constantin! Din decembrie 1607, acesta din urmă s-a așezat statornic în scaun, rămînînd domn — fără însemnătate deosebită în istoria țării — pînă la 1611, cînd a fost înlocuit de Ștefan Tomșa (fiul decapitatului de la 1564). Încercarea lui Constantin Movilă de a-și recîștiga scaunul domnesc s-a soldat cu bătălia de la Cornul lui Sas (11-13 iulie 1612), primul act al tragediei Movileștilor. Cu tot sprijinul masiv acordat de marea nobilime polonă, Constantin a fost înfrînt și a pierit înecat în apele Nistrului. După luptă, principalii sprijinitori ai Movileștilor — mari boieri ai sfatului și rude ale domnitorului — au fost decapitați din ordinul lui Tomșa.

Trei ani mai tîrziu, în 1615, al doilea fiu al lui Ieremia vodă, Alexandru, a fost și el adus și impus cu oști tocmite de cumnații săi poloni, pentru o vremelnică domnie, pînă în august 1616, cînd s-a petrecut tragedia de la Drăcșani: oastea moldo-polonă fiind zdrobită de cea a pașei de Silistra, Doamna Elisabeta și fiii ei au căzut prizonieri; s-a consumat atunci un moment dramatic evocat cu multă emoție de N. Iorga în piesa **Doamna lui Ieremia;** ieșind din cortul pașei, și trecînd prin fața boierilor săi, și ei prizonieri, fosta doamnă a Moldovei le-a strigat îngrozită: „Boieri, m-au rușinat păgînul!" Și-a tăiat părul, trimițîndu-l mănăstirii Sucevița, apoi a fost dusă la Stambul, împreună cu fiii ei. Urmele lor s-au pierdut acolo... „Domnia vecinică" a casei lui Ieremia Movilă durase ceva mai mult de 15 ani...

Peripețiile prin care au trecut Movileștii în acei ani și în cei care au urmat ne sînt cunoscute datorită memoriilor unui cavaler loren, Charles de Joppecourt, aflat în solda principilor poloni. După el, le-a repovestit, cu talent și emoție, C. Gane, în cunoscutele sale **Trecute vieți de Doamne și Domnițe.** Cele patru fiice ale lui Ieremia au lăsat urmași în nobilimea polonă, sîngele lor transmițîndu-se, apoi, multor capete încoronate ale Europei.

Mai puțin cunoscută este soarta familiei lui Simion Movilă. Alungat din Moldova în decembrie 1607, Mihail (Mihăilaș) s-a refugiat în Țara Românească, la Radu Șerban, cu a cărui fiică — Anca, viitoarea soție a lui Nicolae-Pătrașcu* — era logodit. A murit acolo în 1608, fiind îngropat la Mănăstirea Dealu. Mama sa, doamna Marghita, și ceilalți patru frați au plecat în Polonia, așezîndu-se pe una din moșiile hatmanului Zolkiewski, cu care se pare că se înrudeau, rămînînd acolo vreo zece ani. În vara anului 1617, Gavril Movilă a primit domnia Țării Românești, pe care a ținut-o pînă în 1620, cînd, fiind înlocuit, a pornit din nou în pribegie; de data aceasta, doamna Marghita și fiii ei s-au stabilit în Transilvania, la Satu Mare.

Sfîrșitul Movileștilor lui Simion a fost liniștit: doamna Marghita a murit în 1622, iar fiul său Ion a adus-o în Moldova, ca s-o îngroape „cu cinste, în biserica zidită de strămoși". Gavril s-a căsătorit cu nobila Elisabeta Zolyomi de Albes și a murit și el fără urmași, în 1635; același Ion, devenit pretendentul oficial la tronul Moldovei, l-a adus și pe el la Sucevița. Petru, călugărit în Polonia, a ajuns arhi-

...Urmașul său a fost Simion Movilă...

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1973.

...tatăl lui Petru Movilă, mitropolit de Kiev

mandrit al Lavrei Pecersca din Kiev, şi apoi mitropolit al Kievului (1633), unde a întemeiat o academie (universitate) ortodoxă şi mai multe tipografii; a întreţinut bune relaţii cu Vasile Lupu, căruia i-a furnizat materiale pentru tipografii şi profesori pentru şcoala de la Trei Ierarhi; a fost un mare patron al culturii şi al religiei ortodoxe. A murit în decembrie 1647 şi a fost îngropat la Kiev. Moise a domnit de două ori (1630-1631, 1633-1634) în Moldova, apoi s-a retras la o moşie din Polonia, unde a murit, la 1663, fără urmaşi. Ion a trăit mai departe în Transilvania, intitulîndu-se „principe ereditar al Moldovei"; a murit acolo, la 1644, lăsînd o singură fiică, Ileana, căsătorită, pe la 1655, cu Miron Costin. După această căsătorie, au început o serie de procese pentru recuperarea moşiilor care aparţinuseră Movileştilor. Procese asemănătoare s-au purtat, pînă tîrziu, şi în Polonia, pentru tezaurele duse acolo şi depozitate în diverse castele.

Domeniul Ustie — unde doamna Elisabeta s-a adăpostit în toate clipele de primejdie şi unde, în 1615, a murit şi bătrîna mamă a voievozilor, aproape centenară — a fost cumpărat de la ginerii lui Ieremia Movilă de către un nepot al său — Miron Barnovski; ajuns şi el domn al Moldovei (1626-1629), şi-a adăugat numelui său şi pe acela de **Movilă**. Boierii l-au cerut din nou domn, în 1633, iar el, zicînd „dulce este domnia la Ţara Moldovei!", a plecat pentru investire la Istanbul, unde, însă, a fost decapitat, la 2 iulie 1633. Executor testamentar l-a numit pe hatmanul Costin*, şi el înrudit — prin soţia sa — cu neamul Movileştilor. Astfel, Miron Costin, fiul hatmanului — purtător al numelui şi al soartei lui Barnovski — era, de fapt, şi prin mamă, şi prin soţie, urmaşul legitim al Movileştilor. Tragica sa moarte, în decembrie 1691, a însemnat şi sfîrşitul unei epoci, al cărei ultim şi cel mai strălucit reprezentant a fost.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1972.

MICROFIŞIER BIBLIOGRAFIC

D. Ciurea, **Ieremia Movilă şi situaţia politică a Moldovei la sfîrşitul sec. XVI şi începutul sec. XVII**, în **Studii şi cercetări ştiinţifice**, istorie, Iaşi, 2/VIII, 1957; I. Corfus, **Odoarele Movileştilor rămase în Polonia**, în **Studii**, 1/1972; C. Gane, **Trecute vieţi de Doamne şi Domniţe**, vol. I, Iaşi, 1971; N. Iorga, **Doamna lui Ieremia vodă**, în **Analele Academiei Române, Memoriile Secţiunii Istorice**, Bucureşti, 1910; A. Mesrobeanu, **Rolul politic al Movileştilor pînă la domnia lui Ieremia vodă**, în **Cercetări istorice**, 1/1925; I. C. Miclescu-Prăjescu **New Data Regarding the Instalation of Movilă Princes**, în **The Slavonic and East European Review**, Cambridge, 1970; P.P. Panaitescu, **L'Influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principautés roumaines**, în **Mélanges de l'Ecole Roumaine en France**, v, 1926; idem, **Petru Movilă şi românii**, în vol. **Contribuţii la istoria culturii româneşti**, Bucureşti, 1971; C. Rezachevici, **Poziţia marii boierimi din Ţara Românească faţă de Mihai Viteazul şi Simion Movilă (noiembrie 1600-august 1601)**, în **Studii**, 1/1973; Sever Zotta, **Ştiri noi despre Movileşti**, în **Arhiva Genealogică**, II, 1913.

SUCEVIŢA: sensuri şi semnificaţii

MARIA ANA MUSICESCU

Aşa cum spune Neculce în O samă de cuvinte, **în jurul oricărui monument mai însemnat din epoca feudală se ţes o seamă de legende, care apoi devin tradiţii, pe care cronica le preia şi înaintea cărora istoricul se opreşte şi le crede sau nu le crede, le legitimează sau le respinge. În jurul ctitoriei Movileştilor, legenda şi istoria se împletesc şi mai viu decît pentru alte monumente, realizînd o ţesătură inegală şi complicată care nu a fost nici pînă azi în întregime descifrată. Monumentul însuşi — prin arhitectura, pictura (mai ales) şi odoarele sale — dă unele răspunsuri, adeseori mai precise decît documentele, despre viaţa, cultura şi mentalitatea celor care, la sfîrşitul veacului XVI, au înălţat unul din monumentele cele mai reprezentative ale Moldovei sfîrşitului epocii medievale.**

Prezenţa ctitorilor

Vremea în care numeroasa şi bogata familie a Movileştilor avea să-şi înalţe ctitoria aparţine — ca expresie artistică, ca gîndire, ca simţire — încă veacului de mijloc. Sucevița va fi, în trăsăturile-i artistice fundamentale, ultima verigă din lanţul lung al monumentelor ridicate în Moldova de la Alexandru cel Bun şi pînă la Petru Şchiopul. „Testament al artei moldoveneşti", aşa cum a denumit-o istoricul de artă francez Paul Henry, biserica Mănăstirii Sucevița are, comparată cu eleganta Moldoviță, cu aspra Probotă, farmecul uşor melancolic şi totuşi plin de strălucire al zilelor de toamnă. Înaltele ziduri de piatră cenuşie ale incintei, turnurile de colţ, masive, care străjuiesc valea largă ce vine dinspre Rădăuţi şi urcă, din ce în ce mai îngustă, pînă se pierde în munţii împăduriţi care coboară către nord la Putna lui Ştefan şi către vest la Moldoviţa lui Rareş, vorbesc încă limbajul aspru şi direct al veacului de mijloc. Monumentul însuşi, aşezat în centrul vastului patrulater (cu laturile de 100 şi 104 m) al incintei este familiar oricărui călător pe drumurile Moldovei medievale. Toate celelalte monumente, mai

vechi sau mai noi decît Sucevița, își au, fiecare, personalitatea lui, fizionomia sa proprie, însă în limitele unui stil arhitectural propriu Moldovei și statornicit, în structura sa fundamentală, încă din vremea domniei lui Ștefan cel Mare. La Sucevița, accentul propriu îl constituie cele două pridvorașe așezate pe laturile de sud și nord; cu stîlpii lor masivi, legați prin arcuri în acoladă, atît de muntenești ca aspect și ca funcție, ele constituie un ecou direct al arhitecturii din Țara Românească. Sîntem în zorii veacului XVII, definit de N. Iorga drept epoca „artei unitare".

Ctitorie monastică, boierească și voievodală, Sucevița este intim legată de ascensiunea unei familii boierești, de sfîrșitul unor domnii, de începutul altora, de o vreme tulbure, de mari ambiții personale, în care tradiția țării se împletea cu punerea în valoare a destinelor individuale.

Toți ctitorii principali ai Sucevițiii și-au lăsat mărturia prezenței lor, a participării active la viața instituției pe care au ridicat-o, au desăvîrșit-o și au înzestrat-o cu pămînturi și odoare și care avea să devină o mărturie a vremii lor, a puterii lor, a averii și a înaltului lor rang social. Armele Movileștilor (două săbii încrucișate) se află — vizibile sau ascunse printre ornamente — aproape peste tot: pe lespezile funerare din camera mormintelor, pe somptuoasele broderii liturgice și pe cele reprezentînd pe voievod și pe mitropolit în portrete de un realism încă necunoscut artei moldovenești, pe ușa ferecată care face trecerea spre pronaos etc. Voievodul, cu numeroasa lui familie, este reprezentat pe peretele de vest al naosului, tabloul ctitoricesc prelungindu-se și pe cel de sud. O inovație în iconografia portretului votiv este reprezentarea, printre ctitori, a mamei voievodului, vădind orgoliul de neam al lui Ieremia. Iar frumoasa doamnă a acestuia, Elisabeta de Lozna, și-a trimis, testamentar, pletele roșcate care pot fi și astăzi văzute în muzeul mănăstirii. Movileștii sînt prezenți peste tot, și îi regăsești, la fiecare pas, în complexul ctitoriei.

Oglinda unui destin

Cum a luat ea naștere? Care sînt etapele desăvîrșirii ei?

Documentele nu au păstrat data exactă a construirii monumentului. Biserica pe care o sfințiseră Movileștii în drumul lor spre Polonia, în 1581*, nu este aceea pe care o admirăm noi astăzi. Ea purta hramul Bobotezii și este — după ultimele cercetări făcute de Direcția monumentelor istorice sub conducerea minuțioasă a arheologului I. Pușcașu — actuala biserică a cimitirului satului Sucevița (refăcută însă, în 1772) unde au fost înmormîntați mitropoliții Moldovei Gheorghe Movilă și Teodosie Barbovschi.

Cînd Movileștii s-au întors în Moldova după prima lor fugă în Polonia (în 1582), au început să-și strîngă imensa avere moștenită, ce se risipise în vremile de prigoană și de pribegie. Episcopul Gheorghe, în numele întregii familii, a căpătat în mai multe rînduri confirmarea unor danii făcute — din averea familiei și cu consimțămîntul fraților și surorilor — „pentru mîntuirea sufletească și trupească și pentru pomenirea părinților săi, mănăstirii sale nou zidită, pe care sfinția sa a început s-o zidească, numită Sucevița, unde este hramul sfintei Boboteze..."

Dar, cu vremea, atunci cînd Movileștii și-au recăpătat integral moștenirea irosită, ajungînd una dintre cele mai bogate și mai puternice familii ale Moldovei, vechiul lăcaș, prea modest, nu mai corespundea nici rangului, nici posibilităților materiale ale familiei. Din 1586, în hrisoavele de întărire de danii nu se mai vorbește de mănăstirea cu hramul Bobotezii, ci de mănăstirea „numită Sucevița unde este hramul Sfintei Învieri [...] care este nou zidită de părintele și rugătorul nostru Gheorghie, episcop de Rădăuți". Schimbarea aceasta de hram corespunde cu ridicarea noii mănăstiri, cea pe care o cunoaștem azi.

Și în noua sa formă, Sucevița a fost ridicată prin grija și, în bună parte, cu mijloacele materiale dăruite de Gheorghe Movilă. Dar ea este, în același timp, ctitoria întregii familii: pictura este făcută în vremea domniei lui Ieremia, iar odoarele, pămînturile, pădurile sînt prinosul fraților, surorilor și urmașilor familiei logofătului Ioan Movilă. Astfel, procesul de desăvîrșire a complexului, începînd cu construcția propriu-zisă și pînă la zugrăvirea și înzestrarea cu moșii și odoare, constituie expresia concretă a însăși ascensiunii acestui neam.

Personalitatea ctitorilor rămîne prea puțin diferențiată în textele cronicarilor. Relatările lor conturează, cu remarcabilă expresivitate, mai ales destinul — sau, am spune astăzi, cu o nuanțare mai științifică, profilul sociologic — al unei familii feudale, nu atît dăruită excepțional, cît reflectînd limpede și fidel avatarurile — individuale și politice — ale voievozilor Moldovei din ultimele două decenii ale veacului XVI și primul deceniu al celui următor. În cronica sa, Miron Costin scrie una din paginile cele mai vii ale istoriei și destinului familiei Movileștilor, a celor care s-au ridicat în scaun și a celor ce au luptat pentru ei. Iar Neculce adaugă un amănunt care nu

* Vezi articolul **Movileștii**, în acest număr.

este atît o trăsătură de caracter a voievodului Ieremia, cît, din nou, o imagine a vremii: „Ieremie-vodă au fost pus multă avere la mănăstire la Suceviţa, într-un beci sub curţile domneşti. Iară după moartea lui, vinit-au doamna cu ginerii ei din ţara leşească şi au luat acea avere toată, de s-au dus cu dănsa de au făcut oaste în ţara leşască şi au vinit în Moldova. Care stau tainele [tainiţele — **n.n.**] şi pînă azi deşarte, unde au fost ace avere".

De la tradiţii şi simboluri — la viaţa poporului

Cele două portrete zugrăvite în biserică — voievodul Ieremia şi mitropolitul Gheorghe — ne ajută la conturarea unei imagini tradiţionale şi oficiale a principalilor ctitori ai Suceviţei. Aceste portrete sînt mai mult **efigii:** coroană şi mantie voevodală la primul, veştminte arhiereşti — la cel de-al doilea; gestul solemn de danie — la primul, atitudinea smerită, de rugă — la cel de-al doilea; Ieremia este urmat de numeroasa-i familie, Gheorghe — singur, îngenuncheat în faţa altarului. Chipurile lor nu spun mai mult. Dar ni-l putem închipui pe înaltul ierarh, care ţine în mîini o cruce şi o carte **Evanghelia**, cu ajutorul celor scrise de misionarul papal Bernardino Quirini în 1599 într-o scrisoare adresată papei de la Roma: „...Monseniorul Gheorghe Movilă [...], deşi e moldovean şi de rit ortodox, nu recunoaşte ca superior al său pe patriarhul din Constantinopol şi nici pe alt patriarh din Orient." Mîndria înaltului prelat era, desigur, şi un reflex al mîndriei de familie.

Iar în ceea ce-l priveşte pe Ieremia Movilă, marele boier devenit domn, el avea, desigur, datorită experienţei cîştigate în afara graniţelor ţării, o mentalitate mai deschisă, care reflecta, de altfel, orizontul cultural al Moldovei în care mijeau deja zorile umanismului. Portretul brodat — una dintre capodoperele acestei arte atît de bine reprezentată în Moldova — al lui Ieremia Movilă stă mărturie a unei personalităţi puţin obişnuite şi care relevă cele două coordonate pe care ea este axată: tradiţia şi actualitatea. Prin tradiţie destinaţia sa este aceea a unui portret funerar. Dar artistul a realizat portretul unui om viu, în plină putere, învestit cu o autoritate indiscutabilă: Ieremia Movilă pare un condotier şi un şef de stat totodată. Şi el însuşi îşi face portretul — care corespunde perfect cu înfăţişarea pe care i-a dat-o artistul în broderie — într-o scrisoare către regele Poloniei. Răspunzînd unor acuzaţii nedrepte aduse de acesta, Ieremia Movilă îi scria: „Cinstea noastră, care ne este mai scumpă decît toate comorile din lume, precum şi cinstea acestui loc în care sîntem cu voia lui Dumnezeu, nu ne îngăduie să tăcem şi nici nu se cuvine ca această mare ofensă să rămînă ca o ruşine veşnică asupra celor ce vor veni după noi în acest scaun [...] Din mila lui Dumnezeu atotputernic, nu sîntem atît de greoi la înţelegere şi cuget, ca să nu avem grijă şi să ne gîndim la datoria şi la cinstea noastră."

Merită menţionat şi faptul că există un vădit decalaj între **gîndirea artistică** şi **expresia artistică;** prima a rămas hieratică şi solemnă, iniţiatică şi tradiţională, atît de medievală încă în simbolistica ei teologică, în timp ce modalitatea de expresie a devenit simplă, directă, adeseori de o stîngăcie al cărei farmec popular este imediat accesibil oricui o priveşte. **Pictura Suceviţii este, pentru Moldova, nu atît sfîrşitul unei mari epoci de creaţie artistică, — adică un epigon — cît transpunerea, pe plan popular — deci în prezentul social — pe planul vieţii zilnice, a unei experienţe atît de adînci şi atît de verificate, încît poate — şi trebuie — în mod absolut firesc să-şi capete consacrarea în lumea permanenţelor populare.** Acesta este mesajul ansamblului pictural de la Suceviţa. Astfel încît presupusa „decadenţă" nu înseamnă nici măcar o „renunţare" sau o „incapacitate", ci un fel de translaţie din lumea aulică, a curţii domneşti, în lumea populară, dintr-un gust aristocratic (moştenit din Bizanţul imperial) în unul al celor mulţi. Şi această translaţie nu era şi nu putea fi opera unui singur om, fie el ctitor sau artist, ci este opera timpului, a evoluţiei, a schimbării de orizont, a culturii şi sensibilităţii.

De altfel, legenda pune alături — întru gestul ctitoriei — pe somptuoşii Movileşti, principi ai statului şi bisericii, şi pe o sărmană femeie a locurilor, care, pentru a-şi răscumpăra nişte păcate ar fi cărat, ani în şir, cu carul ei cu boi, pietrele pentru înălţarea bisericii...

MICROFIŞIER BIBLIOGRAFIC

V. Brătulescu, **Pictura Suceviţei şi datarea ei,** în **Mitropolia Moldovei şi Sucevei,** nr. 5-6/1964; idem, **Portretul logofătului Ioan Movilă Ioanichie în tabloul votiv de la Suceviţa,** în **Mitropolia Moldovei şi Sucevei,** nr. 1-2/1966; D. Dan, **Mănăstirea şi comuna Suceviţa,** Bucureşti, 1923; P. Henry, **Les églises de la Moldavie du Nord,** Paris, 1930; Gr. Ionescu, **Istoria arhitecturii în România,** vol. I, Bucureşti, 1963; M.A. Musicescu şi M. Berza, **Mănăstirea Suceviţa,** Bucureşti, 1957; I. D. Ştefănescu, **L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie,** Paris, 1928; O. Tafrali, **Le monastère de Suceviţa,** Iaşi, 1929; idem, **Le monastère de Suceviţa et son trésor,** în **Arta şi Arheologia,** III, 1930; S. Ulea, **Datarea ansamblului de pictură de la Suceviţa,** în **Omagiu lui George Oprescu,** Bucureşti, 1961.

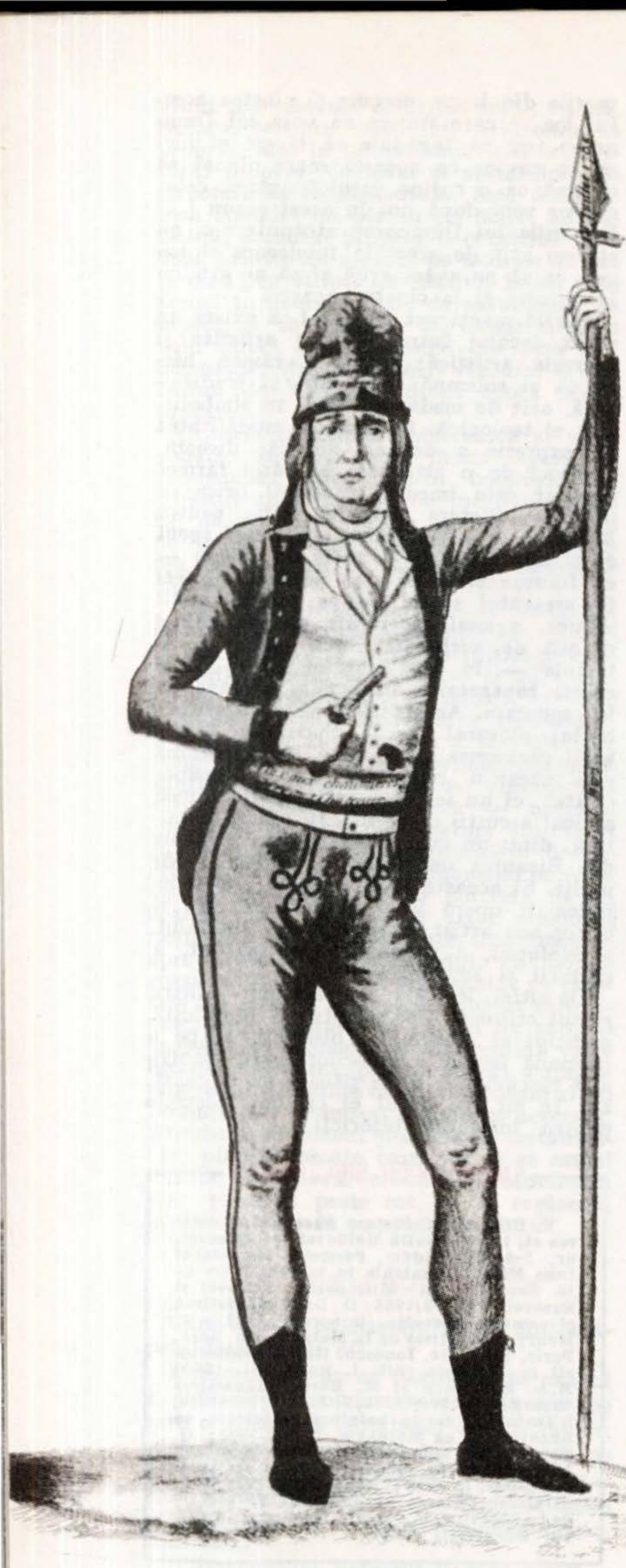

DECLARAȚIA DREPTURILOR OMULUI ȘI ALE CETĂȚEANULUI

DUMITRU ALMAȘ

În capitolul VII, Despre legislator **din** Contractul social **J.J. Rousseau scria: „Pentru a descoperi cele mai bune reguli de societate potrivite pentru națiuni, ar trebui o inteligență superioară care să cunoască toate pasiunile oamenilor și să nu aibă nici una; care să nu aibă o legătură cu firea noastră umană, dar s-o cunoască profund; a cărei fericire să fie independentă de noi, dar să vrea totuși să se ocupe de a noastră; în sfîrșit care, asigurîndu-și o glorie îndepărtată în curgerea vremurilor, să poată acționa într-un anumit secol, iar de bucurat să se bucure în altul. Ar trebui zei ca să dea legi oamenilor".**

Deși, poate, prea lung, acest citat este totuși cel mai potrivit prolog pentru evocarea, pe scurt, a istoricului document de care va să ne preocupăm.

Legislatorii revoluției turgheze din Franța, în speță membrii Adunării Naționale Constituante, n-au fost zei, așa cum le cerea Rousseau în Contractul social. **Dar au binemeritat în fața istoriei formulînd la 26 august 1789,** Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului, **o declarație de principiu întemeiată pe realități istorice și pe cele mai frumoase cuceriri — de pînă atunci — ale rațiunii umane, o declarație menită să statornicească normele de convietuire socială într-o nouă orînduire, cea burgheză. Declarația avea ambiția să stabilească, pentru toți oamenii, norme raționale de conduită în „noul regim", chemat să înlocuiască „vechiul regim" și să fie un „imperiu al rațiunii".**

O „petiție" și o „mustrare", în lumea anglo-saxonă

Rădăcinile istorice ale **Declarației drepturilor omului** sînt foarte vechi. De-a lungul vremii, ele pot fi urmărite pînă la **Codul Hammurabi,** la tablele legii, la legislația lui Licurg ori la **Magna Charta Libertatum** din evul mediu englez. În epoca modernă experiența istorică a societății umane a înregistrat o **Petiție a drepturilor,** votată de Parlamentul englez în 1628. Ea sintetiza drepturi vechi — nesocotite de Iacob și Carol Stuart, monarhi cu vederi absolutiste, despotice — și proclama: să nu se instituie și să nu se perceapă nici un impozit fără aprobarea Parlamentului; nimeni să nu fie arestat ori despuiat de averea sa decît în baza unei legi; nimeni să nu fie arestat și condamnat, în timp de pace, pe baza legilor marțiale. Era deci vorba, în primul rînd, de libertatea persoanei. Și, în special, de o libertate economică și individuală, specifică gîndirii anglo-saxone din prima jumătate a veacului XVII. „Libertatea — spunea cu mîndrie poetul John Milton — ne-a creat propria noastră politică"...

Un alt document din istoria precizării și stabilirea drepturilor ființei umane în societate a fost acela cînd, la începutul revoluției burgheze, Parlamentul englez a elaborat **Mustrarea cea mare,** un rechizitoriu la adresa monarhului absolut și un program de luptă pentru libertate în viața socială și politică a poporului. Iar la sfîrșitul revoluției engleze, după o experiență republicană, după protectoratul lui Cromwell și după douăzeci și opt de ani de la restaurație, Parlamentul englez a adoptat **Declarația** (sau mai bine, legea) **drepturilor — Bill of Rights** (1689), un text alcătuit de juriști, în frunte cu Somers, în conformitate cu definiția drepturilor naturale stabilite de filozofii empiriști englezi și mai ales de John Locke. După ce enumera actele arbitrare ale lui Iacob II Stuart și le declara nule, **Bill of Rights** stabilea libertatea alegerilor și a discuțiilor în Parlament, libertatea economiei, apăra libertatea cultului protestant, recomanda o justiție cinstită și miloasă. Preciza ca și în **Petiția drepturilor,** că regele nu poate percepe impozite și nici întreține armată în timp de pace, fără consimțămîntul Parlamentului, reprezentantul poporului — de fapt al burgheziei și al noii nobilimi — care era de-asupra regelui. Începea astfel să se afirme suveranitatea poporului. **Bill of Rights** înlocuia astfel monarhia de drept divin cu monarhia consimțită, monarhia constituțională. Statuînd „adevăratele, vechile, indubitabilele drepturi și libertăți ale poporului din acest regat", **Declarația** devenea baza legislației anglo-saxone. Regele depunea jurămînt că o va respecta cu fidelitate, în tot timpul domniei. Experiența arătase englezilor că libertățile esențiale depind în cea mai mare parte de măsuri de ordin economic, iar mecanismul libertății, posibilitățile ei de practicare concretă în societate, în viața de toate zilele, îi interesau mai mult decît abstractele efluvii retorice și teoretice despre libertate și suveranitate.

Apoi prin **Actul de succesiune la tron** (1701), Parlamentul englez i-a exclus pe Stuarți de la domnie și a creat noi garanții constituționale pentru limitarea puterii regale, în primul rînd obligația ca fiecare act de guvernămînt să fie contrasemnat de ministru. Așa a apărut concepția că „regele domnește, dar nu guvernează". Puterea politică trecea, definitiv și total, în mîna burgheziei și aristocrației funciare, care-și confecționaseră o monarhie conformă cu interesele lor, după chipul și asemănarea lor de clase dominante, coalizate pentru a exercita conducerea țării. În veacul XVIII, în Anglia, „miniștrii sînt regi", suna o formulă fericită a lui George II. Monarhul englez a rămas „inviolabil" The King cannot do wrong, because he does nothing — regele nu poate greși pentru că nu face nimic, respectiv încetează să mai conducă.

A urmat războiul revoluționar de eliberare a coloniilor engleze din America de Nord. Ca să precizeze mai clar scopul războiului și ca să însuflețească masele de coloniști răsculați, la 4 iulie 1776 reprezentații celor 13 state-colonii, adunați în Congres, au adoptat **Declarația de independență.** Document inspirat din rezultatele practice ale revoluției engleze și din ideile iluminismului francez, **Decla-**

raţia **de independenţă** formula, pentru prima oară în istorie, în mod răspicat, drepturile inalienabile ale omului şi principiul suveranităţii poporului, înscriindule într-un act de stat: „Considerăm ca adevăruri de la sine grăitoare — stipula **Declaraţia** — acelea că toţi oamenii sînt creaţi egali, că sînt înzestraţi de către Creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile, că printre acestea se numără **viaţa, libertatea** şi **căutarea fericirii,** că pentru asigurarea acestor drepturi se instituie printre oameni guverne, ale căror puteri juste izvorăsc din consimţămîntul celor cîrmuiţi." Şi tot atunci, şi tot pentru prima oară în istorie, se fundamenta într-un act de stat dreptul poporului de a răsturna o conducere abuzivă.

Gravură de Miquet le Jeune, inspirată de documentul „ţişnit din plină furtună revoluţionară"

Pro şi contra

Cam aceasta era situaţia şi experienţa ideologico-politică şi legislativă a omenirii în 1789, cînd a izbucnit revoluţia din Franţa, cea mai mare şi mai tipică revoluţie burgheză din istoria omenirii. Declarînd, în noaptea de 4 august 1789, că „vechiul regim" — orînduirea feudală — este abrogat în Franţa, Adunarea Naţională Constituantă a simţit nevoia unei declaraţii de principiu pentru orientarea acţiunii legislative a noii orînduiri, cea burgheză. Aşa s-a alcătuit, în plină efervescenţă revoluţionară, **Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului.** Conţinutul şi caracterul ei au rezultat: a) din complexul social-politic al acelui moment, b) din interesele clasei care conducea revoluţia, c) din concepţiile ideologice şi politice ale iluminismului predominante printre constituanţi, d) din experienţele făcute de omenire pînă atunci.

În august 1789, cînd constituanţii dezbăteau **Declaraţia drepturilor,** Franţa era la începutul revoluţiei violente, declanşată la 14 iulie, odată cu cucerirea Bastiliei. Ţărănimea aderînd la revoluţia burgheză, dărîma castelele, alunga aristocraţia, dînd naştere la fenomenul care s-a numit **la Grande Peur** („marea spaimă") a nobilimii.

Dar chiar burghezia, şi deci şi Adunarea Naţională Constituantă, s-au speriat de amploarea mişcării ţărăneşti, care cuprindea întreaga Franţă şi devenea tot mai greu de controlat. Iar ideologii şi juriştii care alcătuiau Adunarea Naţională, au venit, în chip firesc, cu arsenalul noilor legiuiri spre a restabili ordinea.

În același timp, pentru a liniști masele țărănești, trebuia să li se dea o satisfacție, măcar parțială. Astfel decretele din 5-11 august au dus la abolirea orînduirii feudale. „Adunarea Națională distruge în întregime regimul feudal", suna formula ambițioasă din manifestul lansat în noaptea de 4 august 1789. Dar pentru ca feudalitatea să fie distrusă, se impunea o „chartă națională" care să conțină principiile de bază ale noii orînduiri. Trebuia un certificat de naștere al acestei orînduiri noi.

Avînd experiența luptei din Statele Unite ale Americii, La Fayette a fost unul dintre cei dintîi care au propus proiectul unei declarații privitoare la drepturile naturale ale omului trăitor în societate. Declarația trebuia să apară ca o expresie a drepturilor și „sentimentelor gravate în inima tuturor oamenilor". Această declarație urma să fie, după concepția propunătorului, primul capitol al constituției franceze, așa cum **Declarația de independență** sta la baza constituției nord-americane elaborată cu doi ani înainte (1787).

Cîțiva deputați s-au ridicat împotrivă. Și în primul rînd, reprezentanții aristocrației și ai clerului înalt, aleși în Adunarea stărilor generale și rămași în acest for și după proclamarea lui ca Adunare Națională Constituantă. De vreme ce drepturile sînt „înscrise în toate inimile" de ce-i nevoie de o „declarație" a lor, spunea „moderatul" Malouet. Alții invocau argumente de ordin istoric și sociologic: ceea ce-i bun pentru americani, a căror istorie abia începea, poate fi periculos pentru o națiune veche. Unul dintre deputați, Laudine, adăuga că „legea care va proscrie faimoasele **lettres de cachets** (arbitrarele mandate de arestare în Franța dinaintea revoluției) „va face pentru fericirea publică și pentru siguranța individuală mai mult decît toate preambulele și preliminariile".

Dimpotrivă, alt deputat, Durand de Mailane, vedea în această declarație afirmarea „adevărurilor primare", izvorul de unde „trebuie să curgă legile pozitive". Iar contele de Castellane, înfricoșat de furia populară dezlănțuită, socotea această declarație drept „un veritabil mijloc de a stăvili dezordinea și a pune bazele libertății", în așa chip încît, „dacă vagabonzii compromit încă siguranța publică, toți cetățenii care au ceva de pierdut, să se unească între dînșii".

După Barnave, unul din principalii reprezentanți ai burgheziei bogate, în Adunarea Constituantă o declarație de principii era imperios necesară pentru „a fixa spiritul legislației" viitoare. Cerea ca ea să fie simplă, pe înțelesul tuturor și să devină „Catehismul național". Alți deputați, ca bunăoară Camus și abatele Grégoire, cereau ca declarația drepturilor să fie completată cu o declarație a datoriilor cetățeanului față de societate. Alcătuirea unei declarații a drepturilor omului a fost votată cu 570 pentru și 433 contra.

S-au luat ca bază de discuție trei proiecte: al lui La Fayette, al lui Sieyès și al lui Champion de Cicé. Dezbaterile au fost lungi și furtunoase, antrenînd cei mai de seamă oratori: Mirabeau sau abatele Maury, Condorcet ori Barnave, vicontele de Noailles sau Robespierre. S-au făcut afirmații foarte ambițioase: „Vrem să facem o declarație pentru toți oamenii, pentru toate timpurile, pentru toate țările, capabilă să servească drept exemplu întregii lumi".

La temelia oricărei suveranități: națiunea

În felul acesta, în focul luptelor sociale și politice s-a dezbătut și definitivat **Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului,** care a reprezentat, cum afirmă istoricul A. Mathiez, deopotrivă „condamnarea implicită a vechilor abuzuri și catehismul filozofic al ordinei noi".

Alcătuirea ei a cerut o mare putere de concentrare de reflexiune și expresie, un mare efort de sinteză a tot ce gîndise omenirea pînă atunci în problema raportului dintre oameni. După un scurt „Preambul", **Declarația** stipula că „reprezentanții poporului francez, constituiți în Adunare Națională, considerînd că ignoranța, uitarea sau disprețul față de drepturile omului sînt singurele cauze ale nenorocirilor publice și ale corupției guvernelor, au hotărît să expună într-o Declarație solemnă, drepturile naturale inalienabile și sacre ale omului".

Primul articol statornicea că „oamenii se nasc și rămîn liberi și egali în drepturi; deosebirile sociale nu se pot bizui decît pe utilitatea obștească". Pentru întîia oară era înscris într-un text de lege unul din cele mai înalte idealuri umane: libertatea și egalitatea în drepturi a fiecărui om.

Articolul următor afirma că „scopul oricărei asociații politice este păstrarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului". Și enumera aceste drepturi astfel: **„libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la opresiune".**

Limpede și fără echivoc, articolul trei stabilea că „principiul oricărei suveranități rezidă esențialmente în națiune; nici un corp, nici un individ nu poate exercita vreo autoritate care nu emană în mod expres de la națiune", adică de la popor.

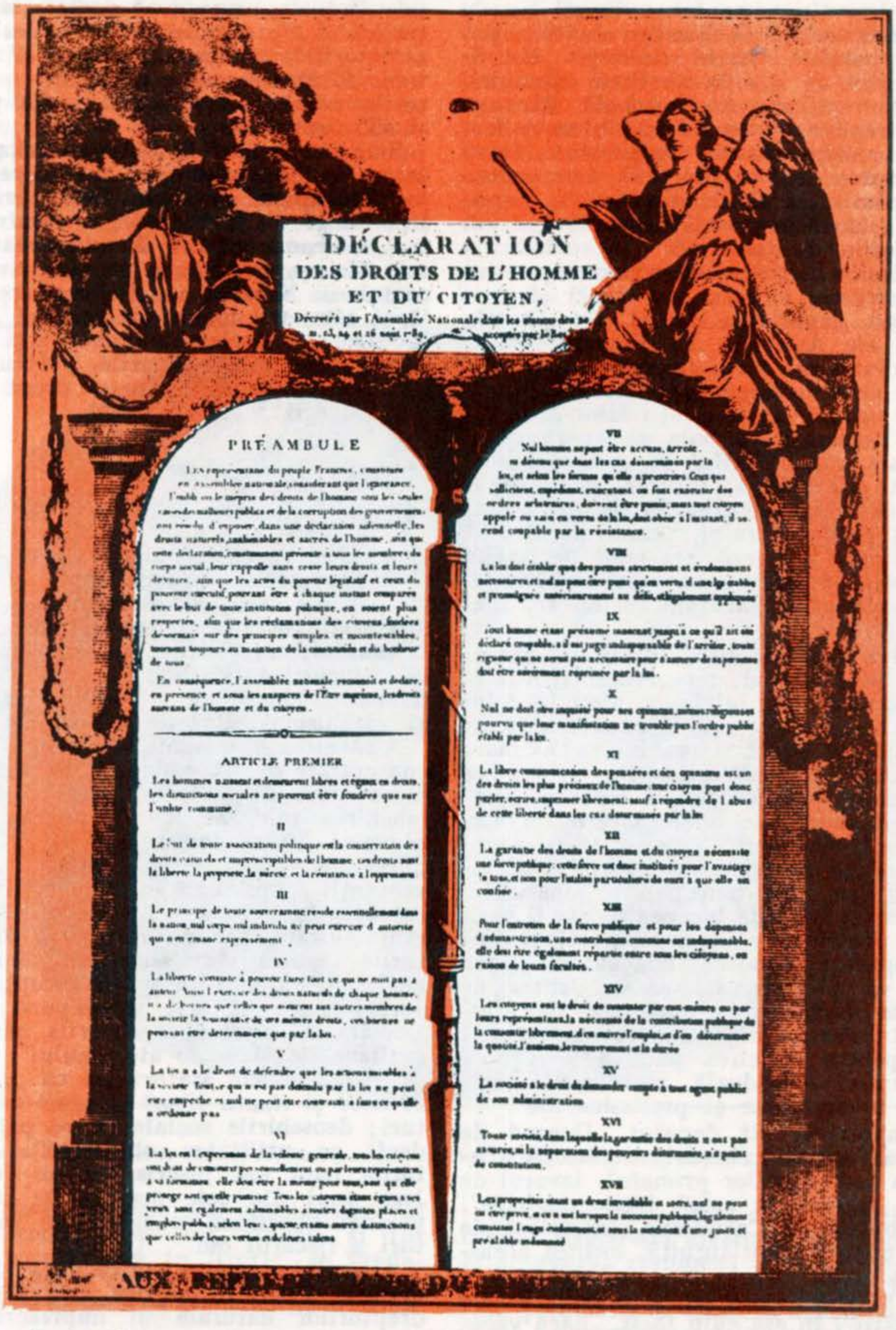

Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului, *act adoptat la 26 august 1789*

Ideea esențială a sec. XVIII, așa cum o sintetiza Diderot, era ideea de libertate. În **Declarație**, Adunarea Constituantă din 1789 a formulat că „libertatea constă în a putea face tot ce nu dăunează altuia. Astfel, exercițiul drepturilor naturale ale fiecărui om n-are alte limite decît acelea care asigură altor membri ai societății folosirea acelorași drepturi; aceste limite nu pot fi determinate decît prin lege". Pornind de aici, constituanții, impregnați de idealurile, iluminismului, socoteau că „legea n-are alt drept decît acela de a apăra cetățenii de acțiunile vătămătoare din societate. Tot ce nu-i apărat de lege nu poate fi oprit și nimeni nu poate fi constrîns a face ceea ce ea nu poruncește".

Cunoscînd ce greu este să se alcătuiască legi bune şi căutînd să dea expresie practică suveranităţii poporului, legiuitorii din 1789 au înscris în **Declaraţie** ideea că: „Legea este expresia voinţei generale; toţi cetăţenii au dreptul de a concura, personal sau prin reprezentanţii lor, la alcătuirea ei". Ca un început de stabilire a egalităţii între oameni, se specifica, de asemeni, că legea „trebuie să fie aceeaşi pentru toţi, fie că apără, fie că pedepseşte". Iar, mai departe, sedefinea în mod expres principiul egalităţii: „Toţi cetăţenii fiind egali în faţa ei (a legii) sînt, de asemenea, la fel admisibili la toate demnităţile, slujbele şi funcţiile publice, după capacitatea lor, şi fără alte deosebiri decît cele ale virtuţilor şi talentelor lor".

Siguranţa persoanei, atît de protejată de petiţiile şi billsurile anglo-saxone, îi preocupa mult şi pe alcătuitorii **Declaraţiei** franceze: „Nici un om, stipula articolul 7, nu poate fi acuzat, arestat sau deţinut decît în cazuri determinate de lege şi conform cu formele prescrise de ea". Totodată toţi cei care nu respectă legea trebuie să fie pedepsiţi. Grijulie cu puterea şi efectul jurisdicţiei, **Declaraţia** hotăra: „Legea nu trebuie să stabilească decît pedepsele strict şi evident necesare, şi nimeni nu poate să fie pedepsit decît în virtutea unei legi alcătuite şi promulgate anterior delictului".

După legiuitorii Constituantei orice om era presupus a fi nevinovat pînă în momentul cînd se dovedea culpabil. În legătură cu libertatea conştiinţei, **Declaraţia** arăta că „nimeni nu trebuie să fie persecutat pentru opiniile sale, chiar cele religioase, atîta timp cît manifestarea lor nu tulbură ordinea publică stabilită prin lege". Libertatea de gîndire şi opinii „este unul din drepturile cele mai scumpe omului; orice cetăţean poate deci vorbi şi tipări în mod liber" , cu menţiunea expresă de a nu abuza de această libertate, de a respecta legea şi normele convieţuirii sociale.

Declaraţia menţiona că aplicarea „garanţiei drepturilor omului şi cetăţeanului necesită o forţă publică; această forţă e instituită în folosul tuturor şi nu pentru folosul propriu al celor cărora li s-a încredinţat". Întreţinerea acestei forţe administrative trebuia făcută printr-o contribuţie comună, egal repartizată tuturor cetăţenilor, „pe baza facultăţilor lor".

În ultimul articol, al XVII-lea, **Declaraţia** hotăra: „Proprietatea fiind un drept inviolabil şi sacru, nimeni nu poate fi lipsit de ea, decît în caz de necesitate publică, legal constatată" şi cu condiţia unei juste şi prealabile despăgubiri.

Egalitate, dar...

Acesta este conţinutul **Declaraţiei drepturilor omului şi ale cetăţeanului.** Formulările ei sînt clare, viguroase. Mai mult decît oricare „declaraţie" anterioară, pornind de la preocupări specific naţionale, ea enunţa principii generale, valabile pentru toţi oamenii, căpătînd, deci, un caracter absolut şi universal. Aceste „semeţe declaraţii de principii", observă Jean Jaurès, au ţîşnit în plină furtună revoluţionară şi, dominînd-o, i-au dat un fel „de tragică frumuseţe".

Dar legislatorii din Constituanta anului 1789 făceau parte dintr-o clasă socială precisă, trăiau într-o epocă istorică dată, în numele cărora gîndeau şi acţionau. De aceea documentul adoptat de ei poartă, cum e şi firesc, această amprentă. „Operă a burgheziei, arată istoricul Mathiez, declaraţia poartă pecetea ei". Ea proclamă egalitatea, dar o egalitate restrînsă, subordonată „utilităţii sociale". Ea nu recunoaşte formal decît egalitatea în faţa legii, în faţa impozitelor şi în admisibilitatea tuturor la funcţii, sub rezerva capacităţilor. Ea uită că această egalitate este insuficientă, iar aceste capacităţi sînt ele însele, de cele mai multe ori, în funcţie de bogăţie, „iar bogăţia în funcţie de naştere şi de dreptul de moştenire".

Constituanţii n-au pomenit nimic în **Declaraţie** despre monarhie. Aceasta urma să fie păstrată, iar atribuţiile, prerogativele ei precizate în şi prin constituţie. Membrii Adunării Constituante nu gîndeau atunci republica. Treceau cu vederea peste observaţia maestrului lor J.J. Rousseau: „Cînd Licurg a dat legi patriei sale, el a început prin a renunţa la regalitate". Dar dacă li s-ar fi adus în faţă formula folosită mai tîrziu de Mark Twain că „monarhia, sub orice formă, este o jignire la adresa omenirii", nici unul dintre constituanţi n-ar fi aderat la ea. La acea dată, nici chiar Robespierre nu era republican. Va trebui să mai treacă trei ani de revoluţie, de comportament contrarevoluţionar al regelui, ca poporul francez să ajungă la convingeri antimonarhice.

Teoretic, constituţionalii vorbeau de libertate ca despre „astrul zilei care lu-

ceşte pentru lumea întreagă", cum se exprima Malouet. Dar tot lor li s-a părut „primejdios să creeze sau să recunoască o patrie a dreptăţii, anterioară şi superioară istoriei — scrie Jaurès — şi unde marile instituţii monarhice să nu-şi aibă vatra lor".

În fond, însă, în societatea teoretizată de **Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului** atît libertatea cît şi egalitatea sînt în funcţie, sînt condiţionate, de dreptul de proprietate. Îndeosebi, de dreptul de proprietate asupra mijloacelor de producţie, atît de sfînt pentru capitalism — stabilit în mod expres prin articolul XVII, ca „inviolabil şi sacru". Într-adevăr, „metafizicienii burgheziei" au avut abilitatea de „a strecura dreptul de proprietate printre drepturile naturale şi imprescriptibile" (Jaurès). În acelaşi timp, **Declaraţia** nu se preocupa de fel de cei fără proprietate. Îi ignora cu desăvîrşire.

Dreptul de proprietate devenea deci „încarnarea sensibilă a libertăţii". Plasat la urmă, articolul XVII privind proprietatea fixa, de fapt, caracterul întregii **Declaraţii,** proprietatea făcea oamenii aprioric inegali. La rîndu-i, inegalitatea de avere făcea imposibil însuşi exerciţiul corect al drepturilor şi al libertăţii. Din cauza proprietăţii „inviolabile şi sfinte" a bazei economice aflate în mîna burgheziei, afirmaţia din articolul I că „oamenii se nasc şi trăiesc liberi şi egali în drepturi", nu era pentru popor decît o formulă sonoră, dar în mare măsură goală de conţinut. Căci **Declaraţia drepturilor** înlocuia vechea inegalitate întemeiată pe origine, cu o inegalitate nouă, bazată pe avere.

„Activii" — totul; „pasivii" — nimic

Neajunsurile şi deficienţele **Declaraţiei** s-au văzut mai ales cînd s-a alcătuit **Constituţia,** căreia îi fusese destinată ca preambul şi pentru care principiile ei au servit drept bază teoretică generală. **Constituţia** din 1791 stabilea principiul suveranităţii poporului şi al separării puterilor în stat, principiu revoluţionar împrumutat din **Spiritul legilor** al lui Montesquieu. Ea limita astfel puterea regală şi făcea imposibilă orice reîntoarcere la absolutism. Dar, în acelaşi timp, constituanţii au căutat să ţină sub tutelă masele populare de ale căror tumultuoase revendicări economice şi politice se temeau acum mai mult ca de orice. Chiar mai mult decît de absolutismul monarhic! Uitînd pur şi simplu că **Declaraţia** proclama egalitatea în drepturi a oamenilor în Constituţie, împărţea cetăţenii în două categorii: cei cu avere — **cetăţenii activi** — cu drept de vot, şi cei fără avere — **cetăţenii pasivi** — fără drept de vot, şi deci fără posibilitatea de a exercita suveranitatea statornicită prin **Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului.**

Era o contradicţie, o antinomie mai mult decît flagrantă. Franţa avea atunci, în 1791, 4 298 000 cetăţeni „activi", faţă de 3 000 000 cetăţeni „pasivi". Deci de plenitudinea drepturilor politice nu se bucura decît ceva mai mult de jumătate dintre cetăţenii bărbaţi şi majori ai Franţei, adică, mai direct spus, cei mai bogaţi. Aceştia erau numiţi „activi", deşi greul muncii în societate îl duceau cei „pasivi".

În ziarul **L'Ami du peuple**, Marat scria: „Ce-am cîştigat distrugînd aristocraţia nobililor, dacă-i înlocuită prin aristocraţia bogaţilor ?"

Pledînd cu înflăcărare pentru drepturile poporului şi pentru votul universal, Robespierre observa că prin constituţie se încălca şi principiul suveranităţii poporului: „Bogaţii cer totul; ei vor să invadeze tot şi să domine tot [...] ei sînt flagelul poporului. Interesul poporului este interesul general; cel al bogaţilor este interesul particular. Şi voi vreţi să reduceţi poporul la zero şi să faceţi bogaţii atotputernici". În plus, jumătate din populaţia ţării, femeile, era exclusă de la exerciţiul drepturilor politice. Cu un cuvînt: „oamenii" şi „cetăţenii" erau numai un sfert din locuitorii Franţei din acea vreme. Neajunsurile proveneau evident din caracterul burghez al modului de formulare şi, mai ales, de aplicare a principiilor **Declaraţiei.** Ea exprima în chip integral şi ideal interesele clasei care conducea revoluţia — burghezia.

Cu toate acestea, pentru istoria modernă, **Declaraţia** a reprezentat o mare cucerire, o admirabilă şi necesară cucerire pe planul ideilor în efortul omenirii de a găsi cele mai bune şi mai raţionale, mai echitabile şi mai umane căi şi modalităţi de convieţuire în societate. Ea a reprezentat un adevărat manifest de chemare la luptă a tuturor celor subjugaţi de regimul feudal. Într-o vreme cînd propriile sale interese se identificau cu interesele esenţiale ale societăţii în plină ascensiune, burghezia îşi formula drepturile ca fiind ale omului şi ale cetăţeanului în genere. Indiscutabil, totuşi **Declaraţia** din 1789 s-a înscris printre cele mai ilustre cuceriri pe planul ideilor în dezvoltarea istorică a societăţii omeneşti, a umanităţii în genere, în lupta ei pentru democraţie, progres şi convieţuire armonioasă între oameni şi naţiuni.

Primii cîştigători din 1973

Pentru primul concurs al revistei noastre — din cele trei anunţate — s-au primit la redacţie 20 639 scrisori, dintre care numeroase au provenit din străinătate. 18 882 cititori au dat răspunsuri exacte la cele trei întrebări. După termenul prevăzut (30 aprilie 1973, ştampila poştei), au mai sosit încă 434 scrisori, care conform regulamentului, nu au participat la concurs.

După tragerea la sorţi, s-a stabilit următoarea listă a premiaţilor, printre care se numără muncitori şi ţărani cooperatori, medici şi profesori, elevi şi studenţi, ingineri şi maiştri, funcţionare şi gospodine etc., etc. Iată acum răspunsurile exacte la întrebările puse: 1. BOGDAN I; 2. MIRCEA CEL BĂTRÎN; 3. CHARLES DE GAULLE.

PREMIUL I

Un aparat de radio „Aida“

1. PIŢIGA RODICA — Baia Mare

PREMIUL II

Cîte un aparat de radio „Cora“

1. CONSTANTIN ION — Nămoloasa, jud. Galaţi
2. LAZĂR ION — Liebling, jud. Timiş

PREMIUL III

Cîte un aparat foto „Smena-8 M“

1. POPOVICI AGLAIA — Ploieşti-Est
2. BRÎNDUŞESCU VASILE — Bucureşti
3. ENĂŞCUŢ FR. IONEL — Oradea

PREMIUL IV

Cîte un set stilou „Cabinet“

1. AILINCĂI PUIU — Buzău
2. MARIŞ ALEXANDRU — Arad
3. MIHĂILĂ NICOLAE — Bîrlad
4. TINTEA RODICA — Deva
5. PASCAL CĂTĂLIN — Costeşti, jud. Vaslui
6. SELEGEAN MOISE — Arad
7. PINTEA ALEXANDRU — Bucureşti

PREMIUL V

Cîte o servietă

1. BUŢARU MARIANA — Stănişeşti, jud. Bacău
2. MORARU FLORIN — Suceava
3. BĂLĂNESCU ELENA — Bucureşti
4. GLAVICI MARIUS — Drobeta Turnu Severin
5. DUMITRESCU MIRCEA — Oradea
6. DĂRÎNGA VALENTIN — Bucureşti
7. DUŢĂ VASILE — Podu-Turcului, jud. Bacău
8. CRUCERU ELENA — Butoieşti, jud. Mehedinţi
9. BĂDELIŢĂ MIRCEA — Suceava
10. ŞTIRBĂŢ AUREL — Urecheşti, jud. Bacău
11. ŞĂRBAN OCTAVIAN — Bucureşti
12. RISTA IOAN — Timişoara
13. NIŢĂ DAN — Bucureşti

PREMIUL VI

Cîte un abonament pe 12 luni

1. MACOVEANU MARIANA — Bucureşti
2. MORARIU IOAN — Vlişoara, jud. Cluj
3. PĂUN EUSEBIA — Bucureşti
4. CUTAŞ VIRGIL — Bucureşti
5. MATEI VASILE — Bucureşti
6. GRUIA ILIE — Orşova, jud. Mehedinţi
7. MUSCALU NICOLAE — Piteşti
8. VASILIEV EVGHENIE — Cugir, jud. Alba
9. ATANASIU GHEORGHE — Bucureşti
10. CIONCHIN NICOLAE — Reşiţa
11. BOGDAN ION — Focşani
12. BADEA IANCU — Bucureşti
13. SĂCEANU LUCIA — Bucureşti
14. MARINESCU VALERIU — Bucureşti
15. IANCU ION — Craiova
16. DUMITRU NICOLAE — Bucureşti
17. PÎRLECI CONSTANTIN — Paşcani, jud. Iaşi
18. BROICEA EMIL — Nucet, jud. Bihor
19. BEMBE IOAN — Arad
20. RĂDULESCU LAURENŢIU — Petroşeni

PREMIUL VII

Cîte un abonament pe 6 luni

1. TUDORACHE NICOLAE — Doiceşti, jud. Dîmboviţa
2. CHIRA LUCIAN — Cluj
3. RIGANI ALEXANDRU — Bucureşti
4. COMAN RODICA — Bucureşti
5. MUREŞAN ALEXANDRU — Poiana, jud. Caraş Severin
6. BOJAN GOSPODINOV — oraşul Tolbuhin, *R.P. BULGARIA*
7. ŞERBAN ELENA — Tîrgu Jiu
8. TĂTAR IOSIF — Aninoasa, jud. Hunedoara
9. FUGĂRELU CONSTANTIN — Sinaia
10. CRĂCIUNEANU GHEORGHE — Cluj
11. LAZĂR VARVARA — Arad
12. ŞTEFĂNESCU ELENA — Bucureşti
13. NIŢU NICOLAE — Topliţa, jud. Harghita
14. MÎNCHEVICI ERASMUS — Bucureşti
15. NENOV DUMITRU — Drăgăneşti, jud. Olt
16. PETROVICI SEBASTIAN — Bucureşti
17. CÎMPEANU AUGUSTIN — Bucureşti
18. DIACENCO VICTOR — Valea Barnii, jud. Alba
19. MIUŢU ION — Bucureşti
20. RAMADAN CONSTANTIN EUGEN — Iaşi
21. BADEA ADRIANA — Cîlnic, jud. Alba
22. PANAITESCU BENEDICT — Atena, *GRECIA*.
23. ION VASILE — Bucureşti
24. CICĂ ILARION — Castrele Traiane, jud. Dolj
25. MARICA ELENA — Bucureşti
26. NICHITA DUMITRU — Galaţi
27. PAVEL VIOLETA — Hudeşti, jud. Botoşani
28. ZUGRAVU MIRCEA — Bucureşti
29. BROTOIU MIHAELA — Breaza, jud. Prahova
30. STOENESCU IOAN — Bucureşti

NOTĂ

Premiile în obiecte ale cîştigătorilor din Capitală pot fi ridicate de la redacţie (Bucureşti, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV), între 15 iunie—1 iulie, orele 9-13.

Premiile în obiecte ale cîştigătorilor din provincie, vor fi ridicate în acelaşi mod; celor care nu vor putea face deplasarea, le vor fi expediate pe adresele indicate de concurenţi. Abonamentele vor fi efectuate de redacţie, pe adresele indicate de concurenţi, cu începere de la 1 ianuarie 1974.

URMĂTORUL NOSTRU CONCURS VA AVEA LOC ÎN AUGUST A.C. ASĂDAR, PĂSTRAŢI-VĂ NUMERELE 5, 6, 7 ŞI 8 DIN MAGAZIN ISTORIC.

Ginerele lui Mussolini se spovedeşte JURNALUL LUI CIANO

Extrasele din jurnal pe care le publicăm în numărul de faţă acoperă o perioadă ce începe în iunie şi sfîrşeşte în primele zile din septembrie 1941 — cinci luni de o deosebită însemnătate în evoluţia conflagraţiei care zguduia Europa.

Fenomenul de departe cel mai important a fost brusca deplasare a centrului de greutate al conflictului în estul continentului, odată cu mişelescul atac al Wehrmachtului **împotriva U.R.S.S. De la 22 iunie 1941 şi pînă la capitularea Reichului hitlerist, principala povară a războiului avea să apese asupra Uniunii Sovietice — o povară gigantică, care însă nu a reuşit să îngenunche Ţara Socialismului.**

S-a scris mult — inclusiv în revista noastră* — despre nebuneştile speranţe pe care şi le-a pus Hitler în această nouă agresiune, despre absurdele premise pe care se bazau concepţiile strategice şi tactice ale Înaltului comandament german. Însemnările lui Ciano conţin numeroase mărturii despre imbecilul optimism al căpeteniilor naziste în primele zile şi săptămîni ale invaziei: confruntate cu realitatea care le-a urmat, pronosticurile lor ne-ar putea stîrni astăzi rîsul, dacă nu l-ar îngheţa pe buze amintirea hecatombelor provocate de aceste monumentale şi ucigaşe nerozii.

Dar nimic nu ne împiedică să zîmbim atunci cînd, citindu-l pe ministrul de Externe italian, aflăm detalii despre arţăgoasa lăcomie cu care dictatorii de la Berlin şi Roma trăgeau de pielea ursului încă nevînat. În septembrie 1939, Mussolini refuzase să intre în război alături de Hitler, spre marea decepţie a acestuia; în iunie 1941 şi în lunile următoare, Mussolini a dorit cu orice preţ să participe cît mai activ la cotropirea U.R.S.S., spre marea nemulţumire a „aliatului" său, puţin dispus să împartă o pradă ce i se părea lesne de dobîndit. Cu un veritabil geniu al previziunii inverse, ducele a realizat dublul tur de forţă de a se înşela fundamental în ambele rînduri, supraestimînd inamicul din vest în 1939 şi subestimîndu-l pe cel din est în 1941.

Notele lui Ciano continuă, de asemenea, să arunce o revelatoare lumină asupra raporturilor dintre cei doi parteneri ai unei Axe care scîrţîia din ce în ce mai strident. Se poate vedea din nou că, în „brutala prietenie" — cum o numeşte istoricul britanic T. H. O'Brien — naziştii procedau cu caracteristica lor ferocitate, proiectînd încă de pe atunci ocuparea militară a Italiei, în vreme ce clica de la Roma înghiţea umilinţă după umilinţă mîrîind în surdină. Cît despre Mussolini, acesta îşi executa mai departe năucitorul său număr de salto mortale, **făcînd voltije între cele două atitudini faţă de Hitler — admiraţie pizmaşă şi ură scrîşnită.**

Fronturile de luptă nu ofereau nici ele nimic reconfortant pentru fasciştii italieni. În Balcani şi Africa de Nord, intervenţia Wehrmachtului **dusese în primăvara 1941 la repurtarea unor victorii rapide (deşi înşelătoare şi efemere, după cum reiese chiar din paginile jurnalului). Acolo însă unde trupele ducelui îşi înfruntau singure adversarul, dezastrele se ţineau lanţ. În Mediterana — proclamată la iuţeală** mare nostro **de Mussolini — era stăpînă marina britanică, care făcea ravagii la orice întîlnire cu flota italiană. În Africa Orientală, o ofensivă engleză a dus, în februarie 1941, la ocuparea aproape în întregime a Somaliei Italiene; nici trei luni mai tîrziu, lupta de eliberare a poporului şi presiunea forţelor britanice i-au obligat pe fascişti să capituleze în Etiopia. Ducele pierdea ast-**

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1967, 2/1968, 1/1970, 5/1972, 2/1973, 5/1973.

fel nu numai 289 000 oameni (în covîrşitoarea majoritate prizonieri), ci şi „imperiul" cucerit cu cîţiva ani mai înainte. Cuprins de o furie demenţială împotriva propriului său popor, pe care-l considera vinovat de toate înfrîngerile, Mussolini a ajuns la stupida cruzime de a saluta drept „mijloace de călire" nenorocirile abătute asupra Italiei.

Dar eşecurile militare nu erau cauza, ci efectul crahului înregistrat de regimul mussolinian, lucru pe care Ciano îl sesizează, măcar la suprafaţă. În ciuda aceleiaşi existenţe frivole pe care o ducea, din rîndurile sale răzbate, cu o intensitate crescîndă, neliniştea din anturajul dictatorului în faţa iminentului val de mînie populară. Căci în vara şi toamna anului 1941, activitatea grupurilor de Rezistenţă antifascistă, avînd în frunte pe comunişti, a sporit considerabil. Partidele comunist, socialist şi Giustizia e Liberta s-au alăturat într-un front unic de luptă, avînd ca program ruperea alianţei cu Reichul, ieşirea imediată din război şi înlăturarea lui Mussolini de la conducerea statului.

Paginile ce urmează cuprind perioada cînd trepăduşii poliţiei continuau încă să zugrăvească pe ziduri, cu o involuntară ironie, faimosul refren fascist: Il Duce ha sempre raggione („Ducele are totdeauna dreptate"). Din ce în ce mai des, însă, în lumina incertă a zorilor, primii trecători de pe stradă constatau că, peste noapte, mîini nevăzute trăseseră o linie groasă peste ridicolul slogan, scriind alături: Via Mussolini del Potere! („Jos cu Mussolini de la putere!"). Lectura jurnalului lui Ciano ne ajută să înţelegem de ce viitorul avea să aparţină celei de-a doua lozinci.

N. MINEI

IUNIE 1941

1. VI. *Plecare spre Brenner. În tren, am o lungă conversaţie cu Bismarck*[1] *despre persoanele şi situaţia din Germania. După cele spuse de el, Goering ar fi pierdut mult din influenţa sa asupra lui Hitler, deoarece îl „critică" prea des, ceea ce nu place de fel dictatorilor. Ribbentrop ar fi în schimb foarte ascultat şi Himmler foarte puternic. De cînd succesul ofensivei împotriva liniei Maginot*[2] *a arătat că Hitler avea dreptate, militarii nu mai îndrăznesc să deschidă gura iar cei mai buni ofiţeri sînt în tranşee, nu în preajma führerului.*

Ducele e destul de bine dispus, dar nu poate să-şi explice motivele acestei întrevederi atît de urgente[...]

2. VI. *Am făcut în altă parte rezumatul întrevederilor*[3]. *Impresia mea generală este că, deocamdată, Hitler nu are un plan precis de acţiune*[4]. *Rusia, Turcia, Spania nu sînt decît elemente secundare, capabile cel mult să concentreze sau să risipească forţele; dar nu acolo se poate găsi soluţia problemei. Germania îşi pune acum mari speranţe în arma submarină, dar nu se ştie prea bine ce va aduce vara, cu nopţile ei senine şi cu o mare liniştită. O hecatombă de vase, spun unii, o hecatombă de submarine, spun alţii. Pînă şi ducele e convins că nemţii ar accepta o pace de compromis: „Au ajuns la saţietate cu victoriile; ceea ce vor acum este Victoria, cea care aduce pacea". [...]*

3. VI. *[...] În ansamblu, ducele apreciază favorabil rezultatele discuţiilor de ieri, deşi se plînge de vorbăria excesivă a lui Hitler. După părerea lui, trebuie să strîngem legăturile personale dintre noi şi colegii noştri germani: sarcina mea ar fi deci să mă apropii mai mult de Ribbentrop.*

---

1) Pentru numele proprii şi evenimentele neexplicate în această parte a jurnalului, vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1973.

2) Linia Maginot: sistem defensiv de fortificaţii al Franţei, la frontiera cu Germania, de la Belfort la Longwy, numit astfel după ministrul de Război André Maginot, care l-a iniţiat. În 1940, *Wehrmachtul* nu l-a atacat frontal, ci l-a ocolit pe la nord.

3) Ciano redacta procese verbale sau rezumate ale celor mai importante întrevederi politice şi diplomatice la care participa. Aceste documente, care nu au fost incluse în jurnal, au format obiectul unor volume publicate separat după război.

4) O nouă dovadă a duplicităţii naziştilor: cu 19 zile înainte de declanşarea atacului împotriva U.R.S.S., ei nu şi-au prevenit partenerii din Axă.

Bombardament aerian englez asupra Genovei

Despre Keitel[5], *ducele îmi spune: „Keitel e fericit pentru că e Keitel". Opinia lui Bismarck este mai sumară: „Keitel e un imbecil".*

În lipsa mea, Anfuso a fost asaltat telefonic de donna *Rachele, din cauza anumitor greşeli comise de IRCE*[6] *care, în treacăt fie spus, nu depinde de ministerul nostru, ci de cel al Culturii populare. Ea s-a exprimat în termeni cam nepoliticoşi, declarînd că va veni „să tragă cu pistolul" la Palatul Chigi*[7]*. Nu voi spune nimic ducelui, care ar suferi cu siguranţă, date fiind sentimentele lui civice, atît de înalte şi de nobile*[8]*. Totuşi intervenţiile* donnei *Rachele, din ce în ce mai numeroase, sînt foarte grave şi va veni ziua cînd voi fi obligat să las la o parte orice reticenţă şi să vorbesc despre ele ducelui [...]*

21. VI. *Numeroase surse arată că operaţiile împotriva Rusiei vor începe neîntîrziat. Bismarck l-a anunţat în mare taină pe Anfuso că aşteaptă un mesaj din partea lui Hitler în cursul nopţii [...] Dar acest război nu este de natură să facă plăcere, căci nu-i un simptom pozitiv. Deoarece nu există nici un motiv evident şi convingător pentru a-l declanşa*[9]*, el e interpretat în general ca o soluţie improvizată, ca o încercare de a ieşi dintr-o situaţie care a luat o întorsătură neprevăzută şi defavorabilă. Cum se va desfăşura războiul? Nemţii sînt siguri că totul se va termina în opt săptămîni. E posibil, căci calculele militare ale Berlinului au fost totdeauna mai corecte decît previziunile sale politice. Dar dacă nu va fi aşa? Dacă armata sovietică va găsi resursele unei rezistenţe superioare celei de care au făcut dovadă statele burgheze, ce repercusiuni va avea acest fapt asupra marilor mase proletare din lume?*

22. VI. *La ora trei dimineaţa, Bismarck îmi aduce o lungă scrisoare a lui Hitler către duce, în care expune motivele deciziei sale de a ataca Uniunea Sovietică. Deşi scrisoarea începe prin afirmaţia rituală că Marea Britanie a pierdut războiul, tonul nu are nimic euforic într-însul. Telefonez ducelui care se află tot la Riccione*[10]*. Apoi dis-de-dimineaţă încerc să intru în contact cu ambasadorul sovietic, pentru a-i notifica declaraţia de război. Nu reuşesc să-l văd decît la 12,30 [...]*

Mussolini va răspunde mîine lui Hitler. Lucrul care-i stă cel mai la inimă e să trimită un contingent din trupele noastre pe frontul de Est, dar, din scrisoarea lui Hitler, e lesne de înţeles că acesta s-ar lipsi bucuros de contribuţia italiană [...]

29. VI. *[...] Mussolini se teme că „italienii vor trebui să înveţe pe spinarea lor că, pentru nemţi, orice tratat nu e decît un petec de hîrtie" şi îi consideră pe generali, în special pe Graziani, responsabili de această situaţie, căci ne-au distrus prestigiul [...]*

IULIE 1941

1. VII. *Se pare că nemţii se izbesc acum, la Minsk de o rezistenţă crescîndă a ruşilor, ceea ce îi face mare plăcere ducelui. „Nu vreau decît un lucru, îmi spune el, ca Germania să aibă cît mai mult de suferit în campania de pe frontul de Est" [...]*

5. VII. *Consiliu de Miniştri. Se iau măsuri de ordin financiar, apoi ducele face o lungă expunere asupra situaţiei politice şi militare. America va interveni, dar soarta ei este deja pecetluită. Rusia va fi înfrîntă în scurtă vreme, ceea ce va determina poate Anglia să renunţe la atitudinea sa intransigentă. Mussolini e plin de amărăciune din cauza pierderii — acum aproape totale — a imperiului său. De aici, o ură nestinsă împotriva englezilor, care va dura în vecii vecilor şi pe care o va lăsa cu limbă de*

---

5) Feldmareşalul Wilhelm von Keitel, şeful de stat major al armatei germane cu începere de la 4 februarie 1938, a avut, faţă de Hitler, o atitudine de un servilism neobişnuit pînă şi printre generalii din anturajul acestuia.

6) IRCE: *Istituto Relazioni Culturali Estero* („Institutul pentru relaţii culturale cu străinătatea"), oficină de propagandă fascistă, prezidată de Alessandro Pavolini, ministrul Culturii populare.

7) Palatul Chigi: clădire aparţinînd iniţial unei familii aristocratice originară din Siena, ulterior sediul Ministerului de Externe.

8) Comentatorii nu sînt de acord în interpretarea acestui pasaj, ca şi a altora în care Ciano îl laudă pe socrul său în termeni bombastici: unii le consideră simple măsuri de precauţiune, pentru eventualitatea că jurnalul ar fi căzut în mîinile dictatorului, alţii le iau drept aluzii ironice şi abia voalate la marile şi numeroasele carenţe morale ale lui Mussolini.

9) E limpede că Ciano ignora scopurile tîlhăreşti ale naziştilor în dezlănţuire agresiunii antisovietice: Hitler nu-şi punea la curent aliaţii cu intenţiile sale, tocmai pentru a nu trebui să împartă prada cu ei.

10) Riccione: staţiune balneară în provincia Emilia, unde Mussolini avea o luxoasă reşedinţă de vară.

Trupele italiene fac demonstrație de forță, dar la ele acasă...

antifascismul a prins rădăcini și se manifestă în taină, dar amenințător și implacabil. Buffarini va pregăti un raport documentat, dar nu îndrăznește să-l arate ducelui [...]

[...] Bombardamente asupra orașelor Napoli și Köln, acesta din urmă foarte violent.

Veștile de pe frontul din Rusia sînt de asemenea destul de grave. Rușii luptă bine și, pentru prima oară în acest război, nemții recunosc că au trebuit să se retragă în două locuri.

11. VII. *Atac aerian asupra orașului Napoli; a fost foarte puternic, mai puțin prin numărul victimelor, cît prin distrugerile provocate, dintre care cea mai importantă e incendierea rafinăriilor de petrol italo-americane. Am pierdut 6 000 tone de petrol și numai Dumnezeu știe cît de puțin ne rămăsese! Ducele îmi spune: „Îmi pare bine că Napoli trece prin nopți atît de grele. Rasa noastră va deveni mai viguroasă de pe urma acestor raiduri. Războiul va face din napolitani o rasă nordică". Asemenea teorii mă lasă destul de sceptic [...]*

Convorbire cu Doernberg[13]*, care e foarte calm, fără a fi euforic: pierderile în Rusia sînt foarte grele și continuarea războiului ar putea oferi mari surprize. Și mai puțin „ortodoxă" decît el, soția sa nu-și ascunde părerile despre situație: „E un război pe care nu vom reuși să-l cîștigăm" [...]*

14. VII. *În Muntenegru au izbucnit dezordini: au loc schimburi de focuri de armă,*

13) Alexander von Doernberg: șef al protocolului în Ministerul de Externe al Reichului, cu începere din 1938.

moarte italienilor. E hotărît să recucerească imperiul, chiar dacă asta va sili Italia să îndure cele mai mari sacrificii [...]

7. VII. *Ducele e tot timpul furios pe nemți. „Vor ca alții să fie leali cu ei, dar nu sînt în stare să dea și ei dovadă de lealitate".*

Îl primesc pe Della Giovanna[11]*, care se întoarce din Germania. Impresiile lui asupra situației nu sînt grozave: în Reich nu domnește entuziasmul, ci neliniștea, din cauza condițiilor de viață tot mai grele [...]*

9. VII. *[...] Buffarini*[12] *zugrăvește un tablou foarte, foarte întunecat al situației noastre interne: pretutindeni*

11) Ettore Della Giovanna era un ziarist din redacția săptămînalului *Tempo*.

12) Guido Buffarini-Guidi, politician fascist, a fost subsecretar la Ministerul de Interne din 1933. În 1943, a funcționat ca ministru de Interne în cadrul statului-fantoșă din Italia de Nord (vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1973). În 1945, a fost condamnat la moarte și executat.

...căci în Africa dezastrele se țin lanț

e luat cu asalt orașul Budva[14] *[...]*

Am întrerupt trimiterea de muncitori în Reich, căci menajul cu nemții e tot mai furtunos și încăierările sînt la ordinea zilei.

15. VII. *Am aflat amănunte despre capitularea alor noștri la Debra-Tabor*[15] *în Abisinia; din patru mii de oameni, nu au căzut, în opt săptămîni, decît doi morți și patru răniți. Totuși, capitularea s-a făcut cu toate onorurile militare. Mussolini afirmă că e vorba de una din tipicele* combinazioni *ale italienilor: au descoperit această formă de a capitula, care le permite să-și salveze pielea și pe care o obțin ușor de la englezi — spirite esențialmente mercantile — cărora le evită pierderi în oameni și materiale [...]*

Ciudată comportare a ducelui care i-a reproșat lui Pavolini un articol al lui Ansaldo[16] *unde scria că „războiul în Rusia, sub conducerea lui Hitler..." etc. Obiecția lui Mussolini: „În felul acesta, poporul italian va începe să creadă că, într-adevăr, Hitler e cel care conduce războiul!" Mă întreb dacă glumește sau vorbește serios [...]*

17. VII. *Răscoala din Muntenegru continuă și ia chiar proporții din ce în ce mai mari [...]*

Ca de obicei, Mussolini vorbește cu amărăciune de militari și îmi spune că nu-i place decît un general, al cărui nume l-am uitat și care a spus soldaților săi în Albania: „Am auzit că sînteți niște capi de familie cumsecade. Asta-i foarte frumos la voi acasă, dar nu aici. Aici trebuie să vă siliți din răsputeri să furați, să ucideți și să violați fete!" [...]

Colonelul Amé[17] *și generalul Squero, care mi-au expus situația militară, apreciază că rușii vor reuși să mențină frontul chiar și în cursul iernii. Dacă e adevărat, Germania și-a provocat cu mîna ei o rană ale cărei consecințe sînt imprevizibile [...]*

22. VII. *Lucrurile nu merg bine în Muntenegru. Forțele rebelilor au crescut, alăturîndu-li-se sîrbi și croați, iar diviziile noastre nu izbutesc să le angajeze într-o bătălie decisivă [...]*

Între 23 iulie și 21 septembrie, jurnalul nu conține nici o însemnare, Ciano fiind bolnav.

SEPTEMBRIE 1941

24. IX. *[...] Am citit un raport redactat de Cecchi, observatorul nostru social la Berlin, asupra felului cum sînt tratați muncitorii italieni în Germania. Pe unele șantiere, nu numai că sînt bătuți, dar, la cea mai mică infracțiune, vătafii asmut asupra lor imenși cîini ciobănești, care-i mușcă de picioare. Dacă italienii ar cunoaște acest raport, s-ar revolta cu o violență inimaginabilă.*

25. IX. *Am arătat ducelui raportul lui Cecchi. Tulburat, m-a însărcinat să întreprind un demers pe lîngă Mackensen*[18]*, pentru a-l face atent asupra gravității unor astfel de lucruri. Mi-a adăugat că „trebuie să dau acestui demers caracterul unei inițiative personale, luată fără știrea ducelui, care ignorează complet întreaga problemă" [...]*

Conform unui raport al S.I.M.-ului, a cărui copie am primit-o, se pare că, în principalele orașe italiene sînt în curs de formare celule militare germane. În ce scop? Trebuie să nu le pierdem din vedere[19]*.*

26. IX. *Ducele a aflat și dintr-o altă sursă că, împotriva muncitorilor italieni din Germania, sînt asmuțiți cîinii. Era frămîntat și preocupat de această veste. „Asemenea lucruri sînt sortite să dea naștere în inima mea unei uri nestinse. La nevoie, pot să aștept ani de-a rîndul, dar polița asta o plătesc eu. Nu admit ca urmașii unei rase care a dat omenirii pe Iulius Caesar, Dante și Michelangelo să fie prada unor dulăi ca ai hunilor".*

Ducele îmi sugerează să mă întîlnesc cu Ribbentrop și să abordez și această problemă în cursul întrevederii. I-am trimis o scrisoare camaradului Joachim, făcîndu-i propunere în acest sens [...]

OCTOMBRIE 1941

3. X. *Discurs al lui Hitler la Berlin. Surprinzător — sau aproape surprinzător. La prima vedere ai impresia că Hitler a vrut să explice poporului german motivele atacului împotriva Rusiei și să justifice prelungirea unui război, căruia se obligase în mod personal să-i pună capăt cît mai curînd. Nu încape îndoială că tonul s-a domolit: de data asta, nici pomeneală de amenințări fulminante împotriva Angliei. Hitler nu a făcut nicio mențiune specială despre Italia, vîrîndu-ne în același sac ca și pe ceilalți, ceea ce nu va face o bună impresie la noi, unde sentimentele antigermane devin tot mai puternice.*

---

14) Aceasta e prima mențiune pe care o face jurnalul lui Ciano despre lupta de eliberare a popoarelor din Iugoslavia.

15) Debra-Tabor, oraș din regiunea Amhara — în zona de centru-vest a Etiopiei — deși transformat în fortăreață de fasciști, a capitulat practic fără rezistență, după un scurt asediu britanic.

16) Giovanni Ansaldo: gazetar fascist.

17) Colonelul (mai tîrziu generalul) Cesare Amé era, cu începere din februarie 1941, șeful Serviciului de informații italian (S.I.M. — — Servizio Informazioni Militari).

18) Hans-Georg von Mackensen: ambasadorul Reichului la Roma.

19) E prima indicație din jurnal care semnalează că, încă din 1941, pierzînd orice încredere în „aliații" lor, naziștii pregăteau ocuparea militară a Italiei.

Plessen[20] *a remis ministerului o notă verbală destul de energică, pentru a semnala că „în Grecia, poporul flămînzeşte şi că purtăm răspunderea celor ce s-ar putea întîmpla în această ţară". Tot ce pot să spun e că nota lui mi se pare un document foarte ciudat [...]*

4. X. *[...] Ducele e iritat de demersul lui Plessen referitor la Grecia şi-mi spune: „După ce le-au luat grecilor pînă şi şireturile de la ghete, nemţii vor acum să arunce asupra noastră răspunderea situaţiei economice de acolo" [...]*

6. X. *[...] Situaţia alimentară din Italia provoacă multe nemulţumiri. În cîteva provincii, femeile au făcut mici demonstraţii, pe care e greu să le reprimi. La Roma se şoptesc multe şi se fac ironii. Capitoliului* [Campidoglio] *i se spune acum* Campidaria[21] *[...]*

10. X. *[...] Ducele ţine morţiş să trimită mereu trupe în Rusia: vrea ca la primăvară să plece alte 20 divizii*[22]*, deoarece, în felul acesta, „vom putea uni efortul nostru de război cu cel al nemţilor, împiedicîndu-i ca în clipa victoriei — căci victoria e sigură — să ne impună voinţa lor, aşa cum o vor face cu popoarele învinse" [...]*

11. X. *[...] Italienii strîng de pe acum cureaua pînă la ultima gaură, căreia îi spun* foro Mussolini[23].

Totuşi, principala preocupare a ducelui e faptul că sîntem absenţi — sau aproape — de pe frontul de Est. Vrea să trimită neapărat la primăvară cele 20 divizii şi Cavallero îl sprijină în acest proiect. Dar, fără a mai pune la socoteală că nu vom avea niciodată, absolut niciodată, 20 divizii disponibile şi echipate, mă întreb dacă e cuminte să trimitem atît de departe puţinul pe care-l mai avem şi care constituie singura noastră garanţie [...]

13. X. *Prin intermediul lui Mackensen, Ribbentrop mă invită la Schönhof, pentru o partidă de vînătoare, spre sfîrşitul lunii.*

Ducele a aflat că, în cursul vizitei sale pe frontul de Est[24]*, un neamţ a strigat: „Uite-l pe* gauleiterul[25] *nostru în Italia!". Remarca a fost auzită de un membru al ambasadei noastre [...].*

15. X. *[...] Astăzi, ducele era încă sub impresia convorbirii cu generalul Marras*[26]*: acesta i-a confirmat că anumite cercuri germane nutresc planuri imperialiste, conform cărora, după război, numai Reichul va rămîne o putere industrială şi militară, pe cînd celelalte state vor fi limitate la un nivel mai mult sau mai puţin agricol, cu alte cuvinte vor deveni practic vasalele Berlinului [...]*

16. X. *Într-o a doua întrevedere cu ducele, Marras i-a spus că conducătorii Reichului au următorul program: în 1942, lichidarea Rusiei şi atacarea Egiptului; în 1943, ocuparea insulelor britanice. Am mai auzit numeroase asemenea programe. Şi totuşi...*

17. X. *[...] Attolico*[27] *a oferit, la locuinţa lui, un dejun în onoarea d-nei Goebels, care e în trecere pe aici, împreună cu una din cumnatele ei. Bismarck i-a spus lui Anfuso: „D-na Goebels e soţia tipică a unui şef nazist. Măritată prima oară cu un escroc, făcea pe cocota; pe urmă a devenit amanta lui Goebels, ceea ce nu a împiedicat-o să aibe legături cu numeroşi muşterii ai mitingurilor naziste de la* Sport-Palast. *Goebels s-a însurat cu ea într-o zi, cînd era beat-mort. Au făcut cîţiva copii, deşi s-ar putea să nu fie ai lui, căci d-na Goebels şi-a păstrat năravul. Continuă şi acum să fugă după bărbaţi, fiind secondată în această activitate, de cumnată-sa, la fel de stricată ca şi ea. Mi-e ruşine la gîndul că soţia mea e nevoită să aibe relaţii cu astfel de femei". Aşa s-a exprimat un Bismarck despre soţia unuia dintre cei mai influenţi şefi ai nazismului.*

18. X. *După unele telegrame, germanii s-ar fi împotmolit în faţa Moscovei. Să-şi fi trîmbiţat ei victoria niţeluş prea devreme?*

Plec la Ponte Ciano[28] *[...]*

20. X. *Alfieri relatează o lungă convorbire cu Ribbentrop, care i-a debitat obişnuitul lui repertoriu: victoria e ca şi cîştigată, armata rusă e zdrobită şi zilele Angliei sînt numărate.*

Totuşi, în faţa Moscovei, diviziile blindate germane au fost oprite de un baraj foarte puternic şi mulţi soldaţi nemţi vor mai striga „Mamă!" înainte ca drapelul Reichului să fluture deasupra Kremlinului [...].

21. X. *[...] Bottai e pesimist, din ce în ce mai pesimist. În clipa de faţă, are o părere cumplit de proastă despre duce. Mi-a spus: „Prietenia mea cu Balbo a fost totdeauna furtunoasă, căci între ideile noastre existau adesea mari deose-*

---

20) Baronul J. von Plessen era consilier al Ambasadei germane la Roma.

21) Joc de cuvinte între *campi d'olio* („hrăneşte-te cu ulei") şi *campi d'aria* („hrăneşte-te cu aer").

22) Primele divizii italiene au plecat pe frontul de Est încă în primele zile după declanşarea agresiunii naziste.

23) Joc de cuvinte, *foro* însemnînd în limba italiană şi for, şi gaură; gluma face aluzie la *foro Mussolini* (forul construit de dictator la Roma).

24) Jurnalul nu menţionează la timpul său această vizită, ea avînd loc în timpul bolii lui Ciano.

25) *Gauleiter*: în ierarhia nazistă, reprezentantul autorităţii centrale într-o provincie, regiune sau oraş important.

26) Generalul Efizio Marras era ataşat militar al Italiei la Berlin.

27) Bernardo Attolico, diplomat fascist, a fost ambasador la Rio de Janeiro (1927-1930), Moscova (1930-1935), Berlin (1935-1940) şi Vatican (din 1940 pînă la moartea sa, în 1942).

28) Ponte Ciano: numele cu care fusese rebotezată comuna Ponte-a-Mariano, de pe latifundia familiei Ciano, din apropiere de Lucca (provincia Toscana).

biri. Dar cu cît trece timpul, cu atît mă simt mai aproape de el. Îmi amintesc că-l definea pe Mussolini drept «un produs al sifilisului» şi că eu reacţionam violent faţă de aceste cuvinte. Mă întreb acum dacă nu cumva opinia lui era exactă sau, cel puţin, foarte apropiată de realitate" [...].

22. X. *[...] Printre oamenii de nimic, pe care viaţa îi pune zilnic în circulaţie în număr atît de mare, Cavallero ocupă cu uşurinţă locul întîi. Azi dimineaţă, cu optimismul său afectat, ipocrit şi servil, era insuportabil. Mi-a spus că a rezolvat problema motorizării, nu prin dotarea armatei cu camioane, ci lungind etapa de marş a infanteriei de la 18 la 40 km pe zi. Să-ţi stea mintea în loc! Am ripostat foarte violent, ceea ce pe el l-a stupefiat. Pe urmă mi-a declarat că, la primăvară, vom avea 92 divizii gata de luptă. E o minciună sfruntată. Ştie perfect de bine că nu vom avea nici o treime din acest număr. Dar, în felul acesta, îl întărîtă pe duce, care insistă mereu să trimitem trupe în Rusia. Aşa sună şi instrucţiunile pe care mi le-a dat în vederea întrevederii mele de sîmbătă cu Hitler. M-a însărcinat, de asemenea, să stărui pentru a înlocui muncitorii noştri din Germania prin soldaţi trimişi pe front. Mussolini crede că vom creşte astfel în stima aliatului nostru, care, deocamdată, continuă să bată pasul pe loc în faţa Moscovei, fără a reuşi să înainteze [...].*

25. X. *Sosesc la Cartierul general german*[29]. *Ribbentrop mă aşteaptă la gară iar Hitler mă întîmpină la intrarea în cazemata sa blindată [...].*

Ribbentrop se poartă ciudat de prietenos cu mine. Mă surprinde, căci de obicei era extrem de rezervat şi distant. Merge atît de departe, încît se ocupă pînă şi de nevoile mele personale: din indicaţia lui, capăt în cameră lapte cald şi dulce, pentru a-mi potoli tusea. În Toscana se spune că cine-şi răsfaţă prea tare musafirul vrea să-l tragă pe sfoară, dacă nu cumva l-a şi tras [...].

26. X. *Vînătoarea a fost foarte reuşită. Totul s-a desfăşurat după canoanele celei mai perfecte organizări. Drept gonaci, au fost utilizaţi 400 soldaţi, comandaţi de ofiţerii lor, şi fiecare îşi lua treaba în serios, de parcă s-ar fi ocupat de alungarea ruşilor din pădurile Viasmei şi ale Brianskului. În Italia, dacă cineva şi-ar permite să folosească soldaţi într-o chestie ca asta, ar ieşi un scandal de pomină [...].*

28. X. *În timp ce ne îndreptam spre gară, Ribbentrop mi-a repetat o frază pe care am mai auzit-o de multe ori: „Felul cum Hitler va orîndui Europa va asigura pacea pe o mie de ani". I-am spus că o mie de ani e cam multişor. Nu-i uşor să legi cîteva zeci de generaţii de opera unui om, oricît de genial ar fi el. Ribbentrop a sfîrşit prin a fi de acord! „Să spunem un secol". Iar eu, ca să am linişte, m-am mulţumit cu acest rabat — important, nici vorbă.*

Pe jumătate beat, Doernberg a declarat colaboratorilor mei: „Viitoarea noastră colonie în Europa va fi Ungaria. Candidez la postul de guvernator". În ciuda vinului, cred că din păcate, vorbea serios [...].

29. X. *[...] Ce jalnic spectacol oferă prizonierii de război francezi*[30]. *În Germania, îi întîlneşti pretutindeni. La ţară, muncesc în familiile de ţărani, ţinînd locul bărbaţilor plecaţi pe front. Doernberg mi-a spus: „Fiecare german îşi are franţuzul lui", ca şi*

29) La acea dată, Cartierul general al lui Hitler, supranumit de naziști *Wolfsschanze* („Bîrlogul lupului"), se afla în pădurile Prusiei Orientale.

30) Conform armistițiului semnat de naziști și împuterniciții lui Pétain la 28 iunie 1940, peste 1 500 000 prizonieri de război francezi au rămas în captivitate vreme de aproape cinci ani de zile.

În Libia, fasciștii răspund atacurilor britanice cu lozinci mistico-propagandistice: „Dumnezeu să-i trăznească pe englezi"

Intervenţiile donnei Rachele (în imagine) par să-l contrarieze pe Ciano

cum ar fi spus că are vaca lui sau calul lui. Regimul lor e cel al şerbilor legaţi de glie, al sclavilor. Dacă se ating de o femeie, sînt împuşcaţi. Şi totuşi, în vinele lor curge sîngele lui Voltaire şi Pasteur.

30. X. *[...] Mussolini a declarat azi dimineaţă că crede mai puţin ca oricînd în intervenţia Statelor Unite. „Acum e limpede că Roosevelt latră pentru că nu poate muşca". Să aibă oare dreptate? [...].*

NOIEMBRIE 1941

5. XI. *Cavallero îmi vorbeşte despre viitoarea sosire în Italia a mareşalului Kesselring*[31]. *El va comanda forţele germano-italiene care operează în sudul Italiei şi în Insulele Ionice, adică toate forţele combatante. Pînă şi Cavallero îşi dă seama că repercusiunile în ţară ale acestei numiri vor fi enorme şi neplăcute. Vrea totuşi să se aleagă cu un profit personal şi-mi dă de înţeles că, dacă ar fi avansat la rangul de mareşal, răul ar fi întrucît a reparat [...]*

8. XI. *[...] Se pare că, pe nepusă masă, Plessen a întrebat pe o italiancă în cursul unui dineu la familia Clemm*[32]*: „Cînd va izbucni revoluţia în Italia?". Calmă, doamna i-a răspuns: „După cum ştiţi, noi vă imităm în toate. Revoluţia va izbucni deci mai întîi la dv. şi apoi la noi". Fermecătoare atmosferă! De altfel, baroana von Clemm i-a spus lui Anfuso că germanii au drept de acces la mările calde şi că, în consecinţă, vor cere într-o bună zi oraşul Trieste. Anfuso i-a dat un dublu sfat: să nu se mai ocupe de politică şi să-şi vadă mai bine de altă treabă, în care baroana are reputaţia de a fi foarte expertă.*

9. XI. *De la 19 septembrie, nu am mai încercat să trimitem nici un convoi în Libia: fiecare tentativă ne costase prea scump şi pierderile de nave comerciale crescuseră într-atît, încît ne-am lăsat păgubaşi. Noaptea trecută am vrut să încercăm din nou, căci nevoile de materiale, arme şi carburant în Libia sporesc neîncetat. A ieşit în larg un convoi de şapte vase, escortat de cel puţin zece contratorpiloare şi două crucişătoare de 10 000 tone, căci se ştia că la Malta se află patru crucişătoare engleze, menite să joace rolul lupului la stînă. Bătălia a avut loc şi rezultatele sînt inexplicabile*[33]*. Toate — repet: toate — navele noastre comerciale au fost scufundate; am mai pierdut un contratorpilor, dacă nu chiar două sau trei. Englezii s-au întors la Malta, după ce au făcut un adevărat măcel. Bineînţeles, diversele noastre state majore anunţau azi, ca de obicei, pierderea inevitabilă dar imaginară a unui crucişător britanic, scufundat de un avion-torpilor. Nimeni nu dă crezare veştii. Azi dimineaţă, Mussolini era deprimat şi indignat [...].*

20. XI. *Fotografiile serviciului de recunoaştere aeriană arată cele patru nave engleze, ancorate în portul Malta*[34]*. Totuşi, comunicatul anunţă că unul dintre crucişătoare a fost lovit. Ca argument, se invocă faptul că acest vas se află în apropiere de bazinul de reparaţii. E ca şi cum ai spune că cineva e probabil mai mult mort decît viu, pentru că s-a mutat într-o locuinţă lîngă cimitir. Imbecili! Tragici imbecili! [...].*

(Va urma)

---

31) Această numire a marcat preluarea făţişă de către nazişti a conducerii operaţiilor militare italiene. Generalul Albert Kesselring, din 1936 şef al Statului major al [illegible] comandant al Flotei 2 aeriene în campaniile din Polonia, Norvegia, Belgia, Olanda, Franţa şi U.R.S.S., a devenit feldmareşal în 1940. În 1942-1943, a comandat frontul mediteranean al Axei, apoi [illegible] germane în Italia [illegible] martie 1945, întregul front occidental.

era ataşat special al Reichului la Roma.

33) Fasciştii nu ştiau că vasele britanice erau dotate cu aparate radar şi cu un sistem automat de reglare a tirului. Atacînd convoiul pe întuneric înainte ca escorta italiană [illegible] fundaseră toate navele comerciale.

[illegible] tul militar La Valletta, capitala Maltei.

DESCOPERITORII LUMII NOI

III. Exploratori și colonizatori ai celor două continente

În această ultimă parte a dicționarului, figurează cîțiva dintre spaniolii și portughezii care au străbătut America de Sud, cucerind acolo imense teritorii și întemeind așezări importante. Un al doilea grup cuprinde o parte din navigatorii spanioli și francezi (sau în slujba francezilor) cărora li se datorează explorarea și colonizarea Americii de Nord și Americii Centrale.

FRANCISCO PIZARRO (1475-1541). Născut la Trujillo (provincia spaniolă Extremadura). A participat la o călătorie în India și l-a însoțit pe Vasco Nuñez de Balboa într-una din expedițiile sale. Decis să cucerească fabulosul Imperiu incas din Peru, a solicitat în 1529 sprijinul lui Carol Quintul, regele Spaniei și împăratul Germaniei, făgăduindu-i în schimb o nouă și bogată posesiune, pe care, încă înainte de a porni la drum, a botezat-o Nueva Castilla.

Numit guvernator pe viață al teritoriului care abia urma să fie ocupat, Pizarro și frații săi — Hernando, Gonzalo și Juan — au sosit în Panama, la începutul anului 1531, împreună cu 185 soldați și 37 cai. Coborînd spre sud, de-a lungul coastelor Columbiei și Ecuadorului, micul corp expediționar a ajuns în zona de nord-vest a Perului, unde a întemeiat localitatea San Miquel de Piura. După ce au străbătut trecătorile muntoase din această parte a țării, spaniolii au întîlnit, lîngă Caxamarca, armata incașilor, în frunte cu Atahualpa. Recurgînd la un perfid subterfugiu, Pizarro l-a capturat pe Atahualpa, împreună cu întreaga sa suită. În ciuda solemnelor promisiuni ce i s-au dat, conducătorul incas a fost asasinat curînd după aceea. Rămasă fără căpetenii, armata autohtonilor s-a risipit și rezistența împotriva cotropitorilor, deși adesea foarte dîrză, nu a mai putut avea un caracter organizat.

Pizarro a fost unul dintre cei mai cruzi conchistadori, exterminînd fără cruțare populația băștinașă și jefuind aurul și argintul țării. În cursul uneia dintre expedițiile sale, la 18 ianuarie 1535, a întemeiat orașul Los Reys, astăzi Lima capitala Perului. După conflictul pe care l-a avut cu Almagro (vezi mai jos), partizanii acestuia l-au atacat în palatul său de la Lima, unde, după o înverșunată rezistență, a fost ucis cu cîteva lovituri de pumnal.

MARTÍN ALONSO DE SOUȘA* (?-1564). Născut în localitatea portugheză Villa Viscosa. În cadrul unei expediții care l-a adus pînă în Brazilia, a descoperit Golfurile Todos los Santos și Rio de Janeiro, cel din urmă botezat astfel în cinstea lunii ianuarie, în cursul căreia avusese loc descoperirea. De Sousa a fondat pe litoralul atlantic al Braziliei așezarea São Vicente și orașul Piratiminga, care a luat apoi numele de São Paulo.

Refuzînd postul de căpitan-general al teritoriului Rio de Janeiro, pe care i-l oferise regele Portugaliei, de Sousa a dus mai departe o aventuroasă existență de navigator, devenind în cele din urmă, guvernator al coloniilor portugheze din Africa Orientală și din India. A murit după toate probabilitățile, la Lisabona.

SEBASTIÁN DE BELALCÁZAR (1480-1551). Născut în orașul spaniol Belalcázar (provincia Cordoba), într-o modestă familie de țărani. Rămas orfan, a plecat în 1514 în Lumea Nouă, unde i-a cunoscut și însoțit în cîteva expediții pe Pizarro și pe Almagro, luînd parte în 1524 la cucerirea teritoriului de astăzi al statului Nicaragua. Nouă ani mai tîrziu, a participat la invadarea Perului. Din proprie inițiativă și fără a-l anunța pe Pizarro, a pornit în fruntea a 200 oameni spre nord, pentru a ocupa regatul Quito (actualmente Ecuador). La capătul acestei acțiuni, după ce a fost numit viceguvernator general al noii posesiuni, a întemeiat în 1535, orașul Guayaquil. Ulterior, urcînd spre nord, a pătruns în Columbia, unde a fost pe punctul de a intra în conflict cu alți conchistadori spanioli. Înapoindu-se în patrie, a murit în orașul Cartagena.

---

* Menționăm că ortografierea acestui nume, ca și al altor exploratori, precum și anii lor de viață, diferă uneori, conform diferitelor surse ca, de exemplu, **Istoria lumii în date.**

DIEGO DE ALMAGRO (1472 ?-1538). Născut, după cît se pare, la Almagro (provincia spaniolă Ciudad Real). Plecat în America în 1514, i-a venit în ajutor lui Pizarro la Caxamarca, unde a adus o trupă formată din 150 soldaţi şi 50 cai. În septembrie 1533, plecînd din Cuzco, a fost primul european care a traversat Cordillera Anzilor, urcînd pînă la înălţimi de 4 000 m şi pierzînd, pe acest dificil traseu, o mare parte din escorta sa, alcătuită din spanioli, indieni şi negri.

Dezamăgit de sărăcia şi pustietatea ţinuturilor din partea de nord a actualului stat Chile şi aflînd de avuţiile şi onorurile dobîndite de Pizarro în Peru, Almagro a făcut cale întoarsă şi, după ce a străbătut uimitor de repede deşertul Atacama, a ajuns la Cuzco, unde a intrat în conflict făţiş cu Hernando Pizarro, care l-a învins în bătălia de la Salinas. Căzut prizonier în mîinile rivalului său, Almagro a fost executat.

JUAN DE AYOLAS (1510 ?-1538). Născut la Briviesca (provincia spaniolă Burgos). La vîrsta de douăzeci de ani, l-a însoţit pe Pedro de Mendoza în expediţia pînă la estuarul Fluviului Rio de la Plata. În 1536, plecînd din Buenos Aires şi urcînd spre nord-vest, de-a lungul rîului Parana, pînă în Paraguayul de astăzi, s-a îndreptat apoi spre vest, străbătînd zona de stepă şi podişuri Gran Chaco şi reuşind să adune o imensă cantitate de aur şi argint. La înapoiere, a pierit împreună cu mulţi dintre însoţitorii săi într-o luptă cu indienii. În 1537, un locotenent al lui Ayolas, Juan de Salazar, a pus bazele oraşului Assunción, care a devenit ulterior capitala Paraguayului.

PEDRO DE VALDIVIA (1497-1554). Născut la Villanueva de la Serena (provincia Extremadura). Mai întîi voluntar în trupele lui Carol Quintul, care luptau în Italia, a plecat apoi în Lumea Nouă, unde a intrat sub ordinele lui Pizarro. După eşecul lui Almagro, Valdivia a primit misiunea de a cuceri Chile. La începutul anului 1540, el a traversat deşertul Atacama, dar vitejii indieni din regiunea de frontieră l-au împiedicat să-şi continue înaintarea. Abia după ce Pizarro i-a trimis întăriri, Valdivia a coborît mai departe spre sud, pe litoralul Pacificului. Numit guvernator în Chile el a trimis o expediţie dincolo de Anzi, ai cărei membri au fondat oraşul Santiago del Estero, în cuprinsul Argentinei de astăzi. Răscoala indienilor araucani, conduşi de Caupolican, l-a silit pe Valdivia să ia din nou drumul spre nord. Într-o vale de lîngă Tucapel, într-o ciocnire cu răsculaţii, el şi-a pierdut viaţa, împreună cu întregul detaşament de soldaţi care îl însoţea.

FRANCISCO DE ORELLANA (1511?-1546?). Născut la Trujillo (Extremadura). Rudă îndepărtată cu Pizarro, era foarte tînăr cînd a plecat în Lumea Nouă, unde a participat la cucerirea Perului. În 1540, l-a întovărăşit pe Gonzalo Pizarro, în căutarea legendarului Eldorado („ţara aurului"), despre care se credea că ar fi situat la est de Anzi. În fruntea unui corp alcătuit din 200 spanioli călări şi 4 000 indieni auxiliari, Orellana a scormonit zadarnic pădurile virgine din Bolivia. Îmbarcîndu-se pe o corabie construită din ordinul lui Gonzalo Pizarro, el a plutit pe rîul Coca şi a ajuns, după nenumărate dificultăţi, la confluenţa rîurilor Negro şi Madeira, afluenţi ai Amazonului. În 1542, a atins tot pe calea apei coasta Atlanticului în Guyana şi navigînd spre nord-vest, de-a lungul ei, fără compas şi fără pilot, a izbutit totuşi să ajungă, după două săptămîni, în largul Venezuelei.

Înapoiat în Spania, a organizat o nouă expediţie de cercetare a Amazonului. Moartea l-a surprins pe malul giganticului fluviu.

ALONSO DE MENDOZA. Nu se cunosc exact nici data, nici locul naşterii, dar se presupune că ar fi originar din Extremadura. După ce l-a acompaniat pe Pizarro în cucerirea Perului, a fost trimis în Bolivia, unde a pus bazele oraşului Nuestra Senora de La Paz („Sfînta Fecioară a Păcii"), în cinstea unui temporar armistiţiu între diversele bande de conchistadori, care îşi disputau teritoriile şi prada. Astăzi La Paz este capitala Boliviei.

BRUNO MAURICIO DE ZABALA (1682-1736). Născut la Durango (provincia spaniolă Vizcaya). După ce a luptat ca ostaș în Flandra și la Gibraltar, precum și în războiul de succesiune spaniol, a fost numit de Filip V guvernator al regiunii Buenos Aires. După ciocniri cu portughezii, care încercau să se infiltreze în estuarul lui Rio de la Plata, Zabala a fondat așezarea Santiago de Montevideo, unde s-au instalat șapte familii din Buenos Aires, cărora li s-au adăugat mai tîrziu alte douăzeci, venite din Insulele Canare; așa și-a început existența actuala capitală a Uruguayului. După ce a înăbușit în sînge o răscoală a indienilor din Paraguay, Zabala a încetat subit din viață, în urma unei congestii cerebrale.

GIOVANNI VERAZZANO (1495?-?). Născut în Italia, probabil la Florența. Dintr-o scrisoare pe care i-a trimis-o regele Francisc I, se știe că Franța l-a angajat pentru a găsi o cale maritimă spre Asia, via America de Nord. La sfîrșitul anului 1523, a plecat din portul Dieppe cu patru corăbii dintre care două au fost scufundate de o furtună. După o călătorie de 50 zile a ajuns pe coastele Carolinei de Nord, de unde a început explorările spre nord. După ce a trecut de gura Fluviului Hudson, acolo unde astăzi se află New Yorkul a cercetat Golful Narrangasett, la sud de Boston. Dîndu-și seama că pe acolo nu poate fi nici o strîmtoare care să ducă spre Pacific, s-a înapoiat în Franța. Unii istorici presupun că a fost ucis de indieni, cu prilejul unei noi expediții pe care a întreprins-o în America.

HERNÁN (FERNANDO) CORTÉS (1485-1547). Născut la Medellin (Extremadura). În 1511 a participat la cucerirea Cubei, unde s-a stabilit ca plantator. La 18 februarie 1519, a plecat în fruntea unei flote de 11 corăbii, pe care fuseseră îmbarcați 500 soldați, 16 cai și 14 tunuri, cu misiunea de a cuceri Imperiul aztec, din partea centrală a Mexicului. Debarcînd în extremitatea de sud-est a țării, a învins pe mayași în bătălia de la Centla, înființînd apoi orașul Villa Rica de Veracruz, pe țărmul Golfului Mexic. Urcînd lanțul muntos Sierra Madre de Est, pînă la platoul Anahuac (Podișul Mexican), a ieșit biruitor într-o bătălie cu tlaxaltecașii, care au devenit ulterior aliații săi de nădejde, furnizîndu-i cîteva mii de auxiliari.

La Tenochtitlán (astăzi, Ciudad de Mexico), capitala Imperiului aztec, Cortés a fost întîmpinat cu prietenie de împăratul Moctezuma. Aflînd că o forță expediționară spaniolă, compusă din 19 vase și 1 400 soldați, sub comanda lui Pánfilo de Narváez, se apropie de oraș pentru a-l aresta, din ordinul rivalului său, Velásquez, Cortés i-a ieșit în întîmpinare, lăsînd la Tenochtitlán pe unul dintre locotenenții săi, Pedro de Alvarado. Bătălia dintre cele două grupuri de conchistadori s-a soldat cu înfrîngerea lui Narváez. Între timp, însă, aztecii din Capitală s-au ridicat împotriva spaniolilor, asediind garnizoana comandată de Alvarado și omorîndu-l cu pietre pe Moctezuma, care încerca să liniștească spiritele.

Suferind grele pierderi, garnizoana s-a retras din oraș, făcînd joncțiunea cu trupele lui Cortés. Abia după lupte înverșunate și un asediu care a durat trei luni, au izbutit spaniolii să ocupe Tenochtitlán, ceea ce a însemnat practic cucerirea întregii țări. Înapoiat în Spania, Cortés a fost primit triumfal la curtea lui Carol Quintul, care l-a copleșit cu onoruri și demnități. În 1530, a revenit în Mexic, unde a rămas pînă în 1541, cînd s-a întors definitiv în patrie, unde a și murit.

PEDRO DE ALVARADO (1485-1541). Născut în provincia spaniolă Badajoz. În 1510 a plecat, împreună cu cei patru frați ai săi în America, unde a participat la cucerirea Cubei și la expediția în peninsula mexicană Yucatan (1518), alăturîndu-se apoi lui Cortés, al cărui secondant a fost de-alungul întregii campanii împotriva aztecilor.

În decembrie 1523, Alvarado a primit misiunea să ocupe America Centrală, în fruntea unei forțe alcătuite din 300 pedestrași, 135 călăreți și patru tunuri. După ce a înfrînt triburile indiene din Salvador, a organizat o nouă expediție care, plecînd din Nicaragua pe calea mării, a debarcat în Ecuador, unde a pătruns în interiorul țării, pînă la poalele Anzilor și, de aici, pe platoul Quito. Constatînd că ținutul era deja ocupat de Almagro și Belalcázar, Alvarado le-a vîndut acestora flota și trupele sale, în schimbul sumei de 100 000 pesos de aur, apoi s-a înapoiat în Guatemala. În timp ce lua parte la reprimarea unei răscoale în Mexic a fost grav rănit în urma unui accident, murind după cîteva zile la Guadalajara.

GIL GONZALES DÁVILA (?-1526?). Născut după unele presupuneri la Avila. În 1520, a participat, la o explorare a Insulelor Moluce, apoi s-a străduit zadarnic să găsească o trecătoare spre Pacific. Debarcînd în Costa Rica, a stabilit relații prietenești cu căpetenia indiană Nicarao sau Nicaragua, explorînd lacurile din țara cu același nume și coborînd spre sud, în 1523, pînă în Panama. Ostilitatea unui alt conchistador, Pedrarias, l-a silit să-și caute refugiu în Honduras (1524); considerat un uzurpator de către Cortés, a fost luat prizonier și trimis înapoi în Spania, unde și-a sfîrșit viața. Numeroși istorici îi atribuie actualmente meritul de a fi principalul descoperitor și explorator al Hondurasului și Nicaraguei.

JACQUES CARTIER (1494-1557). Născut în portul breton Saint-Malo. După cîteva călătorii în Labrador, la bordul unor vase de pescari, a plecat în 1534, cu două corăbii, ajungînd la Insula Newfoundland, pe care a ocolit-o, pentru a pătrunde în Strîmtoarea Belle Isle. Cu prilejul unui al doilea voiaj, a intrat în Golful St. Lawrence, urcînd cursul fluviului cu același nume și ajungînd la aglomerarea stîncoasă Quebec, dintr-un ținut căruia băștinașii îi spuneau Canada. Ceva mai în josul apei, se afla o așezare la poalele unui munte, pe care navigatorul l-a botezat Montreal.

Înapoiat în Franța, Cartier s-a lăudat că a descoperit o țară foarte bogată, obținînd de la regele Francisc I o flotă importantă, în fruntea căreia s-a îndreptat din nou spre Canada, în mai 1541. După ce a construit o fortăreață la gura Fluviului St. Lawrence, navigatorul s-a întors în patrie cu o încărcătură de pirită, despre care credea că e minereu de aur, și cu o cantitate oarecare de cuarț, ale cărui cristale le confundase cu diamantele.

GONZALO JIMÉNEZ DE QUESADA (?-1579). Născut la Cordoba. A studiat dreptul și a plecat în Lumea Nouă ca magistrat al expediției lui Fernandez de Lugo (1535). În fruntea unui detașament de 800 soldați, a explorat cursul și malurile Fluviului Magdalena, din Columbia, exterminînd pe traseu numeroase triburi de băștinași. În apropiere de un sat indian, condus de căpetenia Bogotá, Quesada a descoperit mari zăcăminte de aur și smaralde și a pus bazele localității Santa Fé, astăzi Bogotá, capitala Columbiei. Împins de o nesățioasă lăcomie, el a organizat expediții pentru ocuparea altor teritorii, pe care le-a subvenționat cu 150 000 ducați aur. Rezultatele au fost mediocre și, aproape ruinat, Quesada s-a înapoiat în Spania în 1570.

SAMUEL CHAMPLAIN (1567-1635). Născut în localitatea franceză Bronage (departamentul Charente Inférieure). După ce a servit o vreme ca ofițer în armata regelui Henric IV, a făcut o călătorie în Mexic și una în Canada (1603). Încurajat de rege a întreprins încă două expediții în această țară, întemeind în 1608 orașul Québec, capitala Noii Franțe, al cărei guvernator a devenit. În anii conflictului cu Anglia, Champlain a apărat cu dîrzenie colonia, pînă la căderea ei în mîinile inamicului. În urma insistențelor sale, Richelieu a obținut restituirea Noii Franțe și Champlain s-a înapoiat la Québec, împreună cu 200 familii și un mare număr de coloniști, punînd astfel definitiv bazele Canadei.

ROBERT CAVELIER DE LA SALLE (1640?-1687). Născut în orașul francez Rouen. Abandonînd studiile teologice, a plecat în 1688 în Canada și s-a stabilit la Montreal. În 1678, a explorat Fluviul Mississippi, apoi a traversat Fluviul St. Lawrence și Lacurile Michigan și Erie, descoperind Cascada Niagara. În 1680, a cercetat din nou Fluviul Mississippi și cîțiva dintre afluenții săi, străbătînd apoi statul Illinois și ajungînd pînă la Golful Mexic.

Toate teritoriile astfel descoperite au fost anexate de regele Franței, sub numele de Louisiana. O ultimă expediție pe Mississippi, organizată în 1687 cu patru corăbii, s-a soldat cu un eșec. Deși a debarcat în Golful St. Bernard, La Salle nu a reușit să identifice gura fluviului. Treptat, cei mai mulți dintre însoțitori l-au abandonat și, în cele din urmă, a fost ucis mișelește de unul dintre ei.

Anton FILIPESCU

Cărți sosite la redacție

CONTRIBUȚII LA STUDIUL ORIGINILOR ȘI DEZVOLTĂRII BURGHEZIEI ROMÂNE PÎNĂ LA 1848, Editura Științifică, București, 1972. Întemeiată în bună parte pe material documentar inedit aflat în colecțiile Academiei R.S.R. și Arhivelor Statului, lucrarea cunoscutului istoric prof. **C.C. Giurescu** — așa cum declară însuși autorul — „încearcă să lămurească problema originilor și dezvoltării burgheziei române pînă în anul revoluționar 1848". Cercetarea insistă asupra unor aspecte mai puțin studiate, cum ar fi „compoziția etnică a acestei burghezii sau elementele ei componente sub raportul îndeletnicirilor, mai ales în răstimpul 1840-1848, precum și asupra unor aspecte care n-au intrat pînă acum în cercul de lumină al istoriografiei noastre".

Fără a epuiza definitiv subiectul — de altfel autorul ne avertizează că e vorba numai de „un început, că o serie de aspecte vor trebui adîncite și completate" — cartea conturează principalele momente din istoria de început a burgheziei române.

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE, vol. IV, Editura Științifică, București, 1972. În continuarea publicării relatărilor unor călători străini aflați în trecere pe meleagurile noastre — lucrare concepută să apară în 10 volume — cel de-al patrulea volum, editat de **Maria Holban** (redactor responsabil) **M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru** și **Paul Cernovodeanu,** prezintă noi mărturii referitoare la evenimentele din țările române din perioada cuprinsă între sfîrșitul secolului XVI și mijlocul secolului XVII.

PARAȘUTIȘTI ÎN LUPTĂ, Editura Militară, București, 1973. Printre sutele și miile de luptători pe baricadele insurecției din august 1944 s-au aflat și parașutiștii. Cartea lui **Ștefan Sovert** este o microcronică a faptelor de arme ale batalionului de parașutiști în zilele insurecției. Ea a fost întocmită pe baza relatărilor foștilor combatanți și a documentelor de arhivă. Este o carte despre viață și moarte, despre patrie, despre oameni și destine.

TOMIS, ORAȘUL POETULUI EXILAT, Editura Albatros, București, 1972. „Tomisul nu și-a dezvăluit decît puțin din aspectele sale. Viitorului nu-i va mai scăpa ce este ascuns în pămînt... De pe pietre, cioburi, inscripții și ziduri va fi transcrisă istoria". Cu aceste cuvinte se încheie cartea dedicată de **Vasile Barbu** străvechiului Tomis, orașul în care marele poet roman Publius Ovidius Naso și-a trăit ultimii ani de viață. Sînt reconstituite, printr-o bogată documentare, principalele momente din istoria orașului, legat în mod nemijlocit de istoria meleagurilor getodacice.

VIAȚA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA (1910-1914), Editura Științifică, București, 1972. Lucrarea cercetătorului **Anastasie Iordache** analizează fenomenele politice din perioada precedînd imediat izbucnirea primului război mondial. Puțini, dar deosebit de bogați în fapte și evenimente, anii aceștia au conținut de fapt unele premise esențiale pentru marile prefaceri de mai apoi. Este prima lucrare care abordează în profunzime momentul istoric premergător primului război mondial, fiind bazată în același timp pe o documentație în mare parte inedită.

C. DOBROGEANU-GHEREA, CORESPONDENȚĂ, Editura Minerva, București, 1972. Volumul, îngrijit de **Ion Ardeleanu** și **Nicolae Sorin** cuprinde 295 scrisori (102 trimise de Gherea și 193 adresate lui), majoritatea publicîndu-se acum pentru prima dată. Cei care i se adresau, oameni cu preocupări diverse, de diferite stări sociale, vedeau în Gherea o autoritate științifică, un sfătuitor, un prieten. I se scria din București, Craiova și din alte locuri din țară; i se scria din Transilvania, aflată încă sub dominația habsburgică; i se scria din Paris, din Viena sau Zürich, de peste tot cu aceleași sentimente de prietenie și admirație.

O VIAȚĂ DE OM AȘA CUM A FOST, Editura Minerva, București, 1972. „A scrie istorie e o datorie pentru omenire, a o adăugi cu ce ai aflat e o obligație pentru fiecare, rămînînd ca acei care pot scrie să adune ce au aflat de la cine poate numai vorbi. Dar mai e ceva care, pentru un anume fel de om, poate, trebuie să iasă la iveală. Anume, felul cum, din ce a văzut, din ce a cetit, din ce s-a prelucrat în el însuși, pe ce căi misterioase a alcătuit ființa lui morală. Mai ales dacă aceasta a tăiat brazde și a lăsat urme, chiar dacă acelea mai curînd sau mai tîrziu se acoperă ca valurile pe fața mării. E, în acest caz, o istorie de idei, și ideile merită a fi știute, în originea și dezvoltarea lor". Cu aceste cuvinte **N. Iorga** își definea ampla sa lucrare memorialistică, „una din cele mai frumoase cărți din cîte s-au scris în limba românească", du-

pă cum o numea — cu ani în urmă — prof. M. Berza.

Lucrarea, retipărită în ediția îngrijită de **Valeriu** și **Sanda Rîpeanu,** dezvăluie în toată complexitatea ei personalitatea istoricului, literatului, omului politic N. Iorga.

Editura Minerva a publicat, de asemenea, în colecția **Biblioteca pentru toți,** sub titlul **ROMÂNIA CUM ERA PÎNĂ LA 1918,** două volume din însemnările și notele de călătorie ale lui N. Iorga. Ediția, îngrijită de **Lucian Cursaru,** reproduce paginile închinate unor locuri și localități din Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea, vizitate și cercetate de marele istoric român — în același timp neobosit călător pe drumurile țării.

La aceeași editură în cadrul colecției **Studii și documente** a apărut un prim volum de **SCRISORI CĂTRE NICOLAE IORGA** sub îngrijirea lui **Barbu Theodorescu.** Lucrarea cuprinde aproape 1 000 scrisori primite de Iorga între anii 1890-1901 de la familie, prieteni, cunoscuți, diferite personalități din țară și de peste hotare. Volumul este însoțit de o cronologie 1890-1901, care reconstituie contextul în care s-a produs acest aflux epistolar.

AVRAM IANCU-SCRISORI, Editura Dacia, Cluj, 1972. Ediția îngrijită de **Liviu Maior,** reproduce corespondența, — atîta cît s-a păstrat — a lui Avram Iancu din perioada 1848-1871, mare parte rămasă pînă acum inedită sau mai puțin cunoscută.

Cărți sosite la redacție

Alcătuitorul ediției subliniază în ampla introducere cu care se deschide lucrarea, că volumul de scrisori ale lui Iancu „poate readuce în discuție multe gînduri și fapte din viața sa peste care vechea istoriografie a trecut cu prea multă ușurință".

CORESPONDENȚA LUI ALEXANDRU PAPIU ILARIAN, Editura Dacia, Cluj, 1972. **Iosif Pervain** și **Ioan Chindriș** publică, în două volume, aproape patru sute scrisori trimise sau primite de Al. Papiu Ilarian. În majoritate inedită, corespondența lui Ilarian contribuie la o mai bună cunoaștere a situației din Transilvania de după 1848, oglindind starea de spirit a intelectualității transilvănene din această perioadă, strădania cărturarilor militanți pentru unirea cu Țara.

Sînt publicate, de asemenea, documente privind boala și moartea lui Alexandru Papiu Ilarian.

URME CELTICE ÎN SPIRITUALITATEA ȘI CULTURA ROMÂNEASCĂ, Editura Univers, București, 1972. Plecînd de la constatarea că „celtismul" poate fi nu „numai o temă de studii universitare, ci și o sursă generatoare de cultură", lucrarea semnată de **Virginia Cartianu** analizează concordanțele dintre unele mituri și legende din literatura română și sursele celtice.

SCRIERI ISTORICE, vol. I, Editura Academiei R.S.R., București, 1973. Acest prim volum din scrierile lui **Barbu Câmpina** înmănunchează trei studii publicate și unul rămas neterminat din cauza morții premature a istoricului. Un fragment din acest studiu a apărut în avanpremieră editorială și în **Magazin istoric,** nr. 1/1973. Prof. dr. M. Berza trasează, în primele pagini, principalele coordonate ale „momentului Barbu Câmpina" în istoriografia marxistă românească postbelică.

IULIUS CAESAR, Editura Enciclopedică Română, București, 1972. Scrisă sub forma unei pseudoautobiografii, pe care Caesar începe s-o „redacteze" cu puțin timp înaintea morții sale, cartea scriitorului englez **Rex Warner** (tradusă în românește de Georgeta Pădureanu) reconstituie — cu instrumentele romancierului — personalitatea împeratorului, surprins pe fundalul unei frămîntate epoci din istoria Romei.

O colecție MAGAZIN ISTORIC — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pînă la data de 17 a fiecărei luni. După cum știți ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

poșta mi

CITITORI ȘI AUTORI

Criticînd un răspuns apărut la Poșta redacției *(nr. 9/1972), în care se arăta că multe materiale trimise de cititori nu pot vedea lumina tiparului din cauza aglomerării de texte, tov.* E. VICTOR, *din* Craiova, *ne scrie în esență că, nefiind o revistă de specialitate,* Magazin istoric *ar trebui, dimpotrivă, să publice toate aceste colaborări, integral sau ca extrase. Corespondentul nostru sugerează chiar apariția unui număr alcătuit în totalitate din articole oferite de cititori, pentru a stimula astfel pe iubitorii de istorie care ni se adresează.*

Mai întîi, o precizare: răspunsul menționat se referea la rezumatele sau fragmentele publicate exclusiv în cadrul *Poștei redacției*, nu și în corpul revistei. *Încă de la primele numere,* Magazin istoric *găzduiește în coloanele sale articole primite de la cititori — specialiști sau nespecialiști — unicul nostru criteriu fiind dintotdeauna valoarea textului.*

Nu e mai puțin adevărat că această valoare depinde adesea de calificarea autorului. A scrie pe teme istorice e o profesie ca oricare alta și cei care o practică trebuie să îndeplinească cel puțin două condiții elementare: să cunoască istoria și să aibă „condei". Firește, amatorii pot și ei să întrunească aceste calități, în care caz articolele lor sînt mai mult decît binevenite.

De aici însă și pînă la a trage un semn de egalitate între iubitorul de istorie și autorul de istorie e o mare distanță. Cîți dintre cei cărora le place baletul clasic pretind neapărat un rol în „Lacul lebedelor"? Cîți dintre melomani au și aspirații de compozitori? Cîți dintre cei care-și petrec ore întregi în fața televizorului s-ar încumeta să-l repare? Sau altfel spus, tovarășe Victor, ce părere ați avea dacă, ducîndu-vă într-o seară la Teatrul Național din Craiova cu un bilet cumpărat la prețul obișnuit, vi s-ar oferi un spectacol jucat de amatori?

În concluzie: a stimula un cititor-autor *e bine a dezamăgi* sute de mii de cititori-neautori *e rău. Dar dacă putem satisface pe primul, fără să-i nemulțumim pe ceilalți, e admirabil.*

PRETEXT DE RĂFUIALĂ

Publicînd la Poșta Magazin istoric *din nr. 4/1973, sub titlul* Zicem și noi, *scrisoarea unei cititoare anonime cu privire la situația bisericii din Fieni (jud. Dîmbovița), am avut grijă să facem rezerva: „...dacă* cele semnalate de dv. corespund realității istorice". *Rezerva noastră s-a dovedit mai mult decît întemeiată. Informații ulterioare, coroborate cu deplasarea unui redactor al revistei la Fieni, arată că autoarea scrisorii respective a fost de rea credință.*

Iată pe scurt adevărul. Biserica din cimitirul vechi al localității Fieni a fost construită de Șerban Căplai și familia sa, în 1804. Pînă în anul 1946 figura pe lista monumentelor istorice, pentru ca apoi să fie scoasă de pe această listă și luată doar în evidență, dar fără a i se întocmi o nouă fișă. Cu mijloace în bună parte locale, preotul Nicolae Comănoiu și arhitectul Cristian Moisescu au început, în 1969, repararea lăcașului: bolțile și turla au fost refăcute, s-au confecționat grinzi noi și s-a achiziționat șindrilă cu care s-a acoperit biserica, în prezent complet ferită de intemperii. Lucrările de restaurare continuă. Depozitul de gunoaie semnalat în scrisoare nu există.

Protecția monumentelor istorice este o preocupare de mare actualitate în țara noastră și Magazin istoric *se străduie să o reflecteze în paginile sale. Corespondenta anonimă a procedat în mod incalificabil, folosind o problemă de interes general drept pretext pentru ceea ce pare a fi o meschină răfuială personală.*

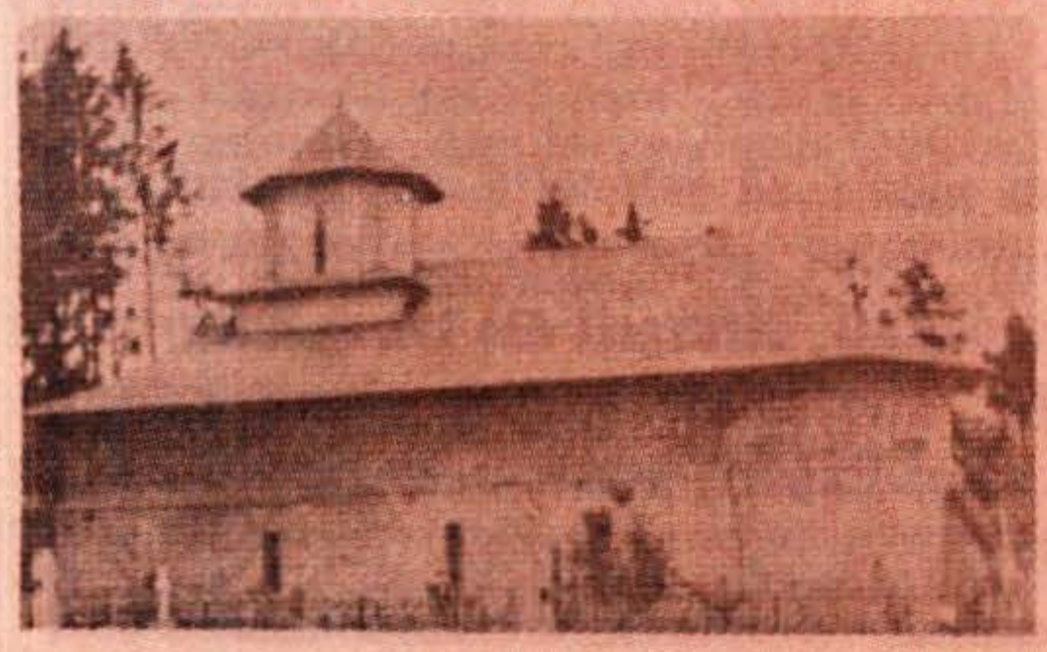

În clișeu: actuala înfățișare a bisericii.

HINDENBURG

P. OPRIȘAN *din* Focșani, *ne cere unele detalii în legătură cu feldmareșalul Hindenburg, al cărui nume l-a întîlnit în nr. 1/1973 al revistei noastre.*

Paul von Benekendorf und von Hindenburg, născut la 2 octombrie 1847 și mort la 2 august 1934, descendent al unei familii de junkeri prusaci, a fost ofițer de carieră, dobîndind în cursul primului război mondial gradul de feldmareșal și devenind în 1916 comandant suprem al armatei germane. Situîndu-se pe poziții politice de extremă dreaptă, el a fost unul dintre principalii conducători ai sîngeroasei acțiuni de înăbușire a revoluției proletare din Germania (1918-1919) și ai intervenției antisovietice. Cu sprijinul marilor monopoluri bancare și industriale, Hindenburg a fost ales președinte al Republicii de la Weimar în 1925, post pe care l-a deținut pînă la moarte și care i-a permis să încurajeze pe toate căile organizațiile fasciste și militaro-fasciste. Deși inițial a manifestat un dispreț aristocratic față de nazism, intrigile politicienilor reacționari și insistențele depuse pe lîngă el de reprezentanții puternicelor trusturi (care nu s-au sfiit să-l mituiască în acest scop), Hindenburg l-a numit pe Hitler șef al guvernului (cancelar) la 30 ianuarie 1933.

NOBILA PASIUNE A OCTOGENARULUI

Cititorul nostru TUDOR ANDREI *zis* Poterașu, *din* satul Corbu, com. Cătina, jud. Buzău, *ne trimite spre publicare o micromonografie închinată satului natal. Apreciem munca depusă și îl felicităm pentru preocupările sale, pentru rîvna de-a aduna laolaltă date și lucruri culese, așa cum ne mărturisește, „din tinerețe pînă acum, de la înaintașii mei". E o pasiune care, mai ales la cei 81 ani ai săi, capătă valoarea unui luminos exemplu. Îi mulțumim pentru încrederea ce ne-o acordă încredințîndu-ne lucrarea. Regretăm sincer, deocamdată, revista noastră nu publică asemenea monografii, dar poate că vom găsi cîndva prilejul să folosim cel puțin unele fragmente din lucrare.*

CITITORII NE FELICITĂ

Cu prilejul împlinirii a șase ani de la apariția Magazinului istoric, *numeroși cititori au ținut să-și exprime și cu această ocazie sentimentele față de revista noastră. Spicuim două dintre multele felicitări primite:*

I. BĂGNEANU, *din* București: „Urez tuturor colaboratorilor, redactorilor revistei multă sănătate, fericire și spor în nobila dv. muncă, de valoare inestimabilă."

CONSTANTIN STANOMIRESCU, str. Unirii 38, Drobeta — Turnu Severin: „Vă felicit din toată inima și vă doresc putere de muncă spre a ne înfățișa și în continuare cele mai importante date din istoria patriei noastre cît și a altor popoare".

AVEȚI DREPTATE!

Contraamiralul CONSTANTIN DORIN IACOMI, *din* București, *ne semnalează că în articolul* Pentru Maiestatea Sa: salariile a 20 000 muncitori *de Ion Coman (nr. 11/1972) printre firmele la care a fost acționar regele Carol II este menționată și N.F.R. (Navigația Fluvială Română). Or, N.F.R. înființată în 1890, a fost o întreprindere de stat, al cărei*

buget era cuprins în bugetul statului, devenind după aceea regie autonomă. Rolul economic pe planul navigației fluviale poate fi comparat cu cel al C.F.R.-ului în domeniul circulației feroviare.

Maior DIONISIE MALOFEI *din* București: *sesizarea dv. este cît se poate de corectă. Într-adevăr 3 grupări de armate și nu 3 grupe, prescurtare datorită traducerii.*

ȘI 6 DAR ȘI 14 SEPTEMBRIE 1940

În legătură cu articolul Carol II și Garda de fier, *apărut în nr. 5/1973, autorul ține să facă următoarele precizări referitoare la cedarea puterii de către Carol II:* „La 6 septembrie 1940, sub presiunea Germaniei hitleriste și a cercurilor politice pronaziste din țară, Carol II a abdicat și a cedat puterea coaliției militaro-fasciste. La 14 septembrie, s-a format guvernul condus de Ion Antonescu și Horia Sima. În perioada 6 septembrie, data prăbușirii dictaturii regale și a plecării lui Carol din țară, și 14 septembrie, cînd s-a format guvernul militaro-fascist și s-a decretat „statul național-legionar", Antonescu a condus cu ajutorul guvernului I. Gigurtu, constituit la 4 iulie 1940. În intervalul 6-14 septembrie, cercurile militaro-fasciste au tratat, sub patronajul direct al lui Wilhelm Fabricius, ministrul Reichului la București, structura și orientarea cabinetului care avea să fie condus de I. Antonescu și H. Sima.".

De asemenea se precizează că articolul reprezintă un text destinat revistei Magazin istoric, *cartea autorului aflată la Editura Dacia, tratînd ansamblul vieții politice din România în ajunul instaurării dictaturii regale.*

D-SA... DANSA

I.S. MARIN, Mănăstirea Cașin, Bacău:

„Aș vrea să aduc o mică precizare la articolul *O zi din viața Capitalei: joi 16 februarie*, din nr. 2/1973, pagina 25, coloana trei, primele rînduri de sus:

„*O voce:* Să-l întrebați pe domnul Madgearu, care pînă la ora 4 D-sa, la Athénée Palace, îmbrăcat în frac, în timp ce lucrătorii erau uciși..."

Or, în mod corect, textul suna astfel: „Să-l întrebați pe domnul Madgearu, care pînă la ora 4 *dansa*, la Athénée Palace..." În legătură cu acest fapt, atunci circula și un catren:

„Șuieră-n ateliere
Ropot de mitraliere
Și prin gloanțe facem tumba
Cînd Madgearu joacă rumba".

CHIOARUL-ȚINUT, CETATE, VALE

În legătură cu Haiducul Pintea *(nr. 3/1973)* AUREL BOGZA *din* Dorna Cîndreni, jud. Suceava, *ne întreabă unde se află ținutul Chioarului. Iată precizarea cerută: ținutul Chioarului se află în jud. Maramureș, unde se poate întîlni de altfel și o Cetate a Chioarului și o Vale a Chioarului.*

VÎRSTA SCHITULUI

MARIN POPESCU, Rîmnicu-Vîlcea, *arată într-un articol pe care ni l-a trimis că lucrări istorice mai vechi sau mai noi susțin că schitul din com. Didești, jud. Teleorman, ar fi datînd încă de pe vremea lui Neagoe Basarab (aproximativ din anul 1519). Or, încă din 1955, cercetătorul Paul Cernovodeanu a stabilit, pe baza unor atestări scrise, că acest monument istoric a fost construit, între anii 1700-1706, de către slugerul Șerban Știrbei și soția sa Stanca.*

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

• Flacăra mereu vie a revoluției pașoptiste • Dimitrie Cantemir, o personalitate pe măsura poporului român • Divizia „Das Reich" n-a ajuns la destinație • Don Carlos — erou sau... nevolnic? • „Vina" lor: iubeau prea mult poporul — episoade dramatice din lupta antifasciștilor români • America vikingă și tulburătoarea ei istorie • În culisele politice ale anului 1923. Pagini inedite din însemnările lui Valeriu Braniște • O enigmă a istoriei: albumul de gresie al Saharei • Cluj 1928, la Tribunalul militar: „L-aș denunța ministrului Justiției pe procuror" • Patru insule și alte cîteva mii: secvențe din milenara istorie a Japoniei • „Apa trece, pietrele rămîn": istoricul britanic Arnold J. Toynbee despre români • „Zarurile" lui Caesar sau cuvinte celebre ce n-au fost rostite • Maniu în vizită la miezul nopții și un guvern de-o săptămînă: caruselul guvernamental 1930-1932 • Ginerele lui Mussolini se spovedește: continuarea jurnalului lui Ciano

CONTENTS

DAN BERINDEI, PAUL CORNEA and **L. BOICU** 125 Years since the 1848 Revolution in the Romanian Principalities ..2

M. BERZA The Chronicle of Jean Froissart 25

TAKE IONESCU Memoirs (1916, Romania Declares War) 37

GH. ŢUŢUI and **C. BĂRBULESCU** June 11, 1948: The Nationalization of the Major Means of Production 46

DINU C. GIURESCU Europe — From Mythology to History 52

ALVINA LAZEA The Death of Czar Alexander I 56

• Smiles from Chinese Chronicles 61

SORIN ŞT. GOROVEI Chronicle of an Old Moldovan Family —the Movileşti (16th Century) 69

MARIA ANA MUSICESCU Sucevița, a Treasure of Romanian Art Founded by the Movileşti 73

D. ALMAŞ The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen 76

GALEAZZO CIANO Diary ..84

ANTON FILIPESCU The Discoverers of the New World 94

SOMMAIRE

DAN BERINDEI, PAUL CORNEA et **L. BOICU** 125 ans depuis la révolution de 1848 dans les principautés roumaines 2

M. BERZA La chronique de Jean Foissart 25

TAKE IONESCU Mémoires (1916, l'entrée de la Roumanie dans la guerre) 37

GH. ŢUŢUI et **C. BARBULESCU** 11 juin 1949: la nationalisation des principaux moyens de production 46

DINU Ç. GIURESCU Europe — de la mythologie à l'histoire 52

ALVINA LAZEA La fin du tsar Alexandre I 56

• Sourires des chroniques chinoises 61

SORIN ŞT. GOROVEI Chronique d'une vieille famille moldave — les Movileşti (16e siècle) 69

MARIA ANA MUSICESCU Sucevița, une fondation des Movileşti, trésor d'art roumain 73

D. ALMAŞ La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen 76

GALEAZZO CIANO Journal... 84

ANTON FILIPESCU Les découvreurs du Nouveau Monde ... 94

СОДЕРЖАНИЕ

Д. БЕРИНДЕЙ, Ц. КОРНЯ, Л. БОЙКУ 125-летие революции 1848-го г. в Румынских Княжествах 2

М. БЕРЗА Летопись Жана Фруассара 25

Т. ИОНЕСКУ Мемуары (1916, вступление Румынии в войну)37

Г. ЦУЦУЙ, К. БЭРБУЛЕСКУ 11 июня 1948 г: национализация главных средств производства 46

Д.К. ДЖУРЕСКУ Европа — мифология и история 52

А. ЛАЗЯ Кончина царя Александра I-го 56

• Страницы китайских летописей 61

С.Ш. ГОРОВЕЙ История старой молдавской семьи: Мовилешти (XVI-ый в.) 69

М.А. МУСИЧЕСКУ Сучевица, сокровище румынского искусства, созданное Мовилештями 73

Д АЛМАШ Декларация прав человека и гражданина ..76

Г. ЧАНО Журнал 84

А. ФИЛИПЕСКУ Открыватели Нового Мира 94

INHALT

DAN BERINDEI, PAUL CORNEA und **L. BOICU** 125 Jahre seit der Revolution von 1848 in den rumänischen Fürstentümern 2

M. BERZA Die Chronik Jean Froissarts 25

TAKE IONESCU Memoiren (1916, der Einzug Rumäniens in den Krieg) 37

GH. ŢUŢUI und **C. BĂRBULESCU** 11. Juni 1948: Die Nationalisation der hauptsächlichen Produktionsmittel 46

DINU C. GIURESCU Europa — Von der Mythologie zur Geschichte 52

ALVINA LAZEA Das Ende des Zaren Alexander I 56

• Lächeln aus chinesischen Chroniken 61

SORIN ŞT. GOROVEI Chronik einer alten moldauischen Familie — die Movileşti(16. Jhrdt.) 69

MARIA ANA MUSICESCU Das von den Movileşti gegründete Kloster von Sucevița, ein Schatz rumänischer Kunst 73

D. ALMAŞ Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte 76

GALEAZZO CIANO Tagebuch 84

ANTON FILIPESCU Die Entdecker der Neuen Welt 94

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru

PREZENTAREA GRAFICĂ : Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
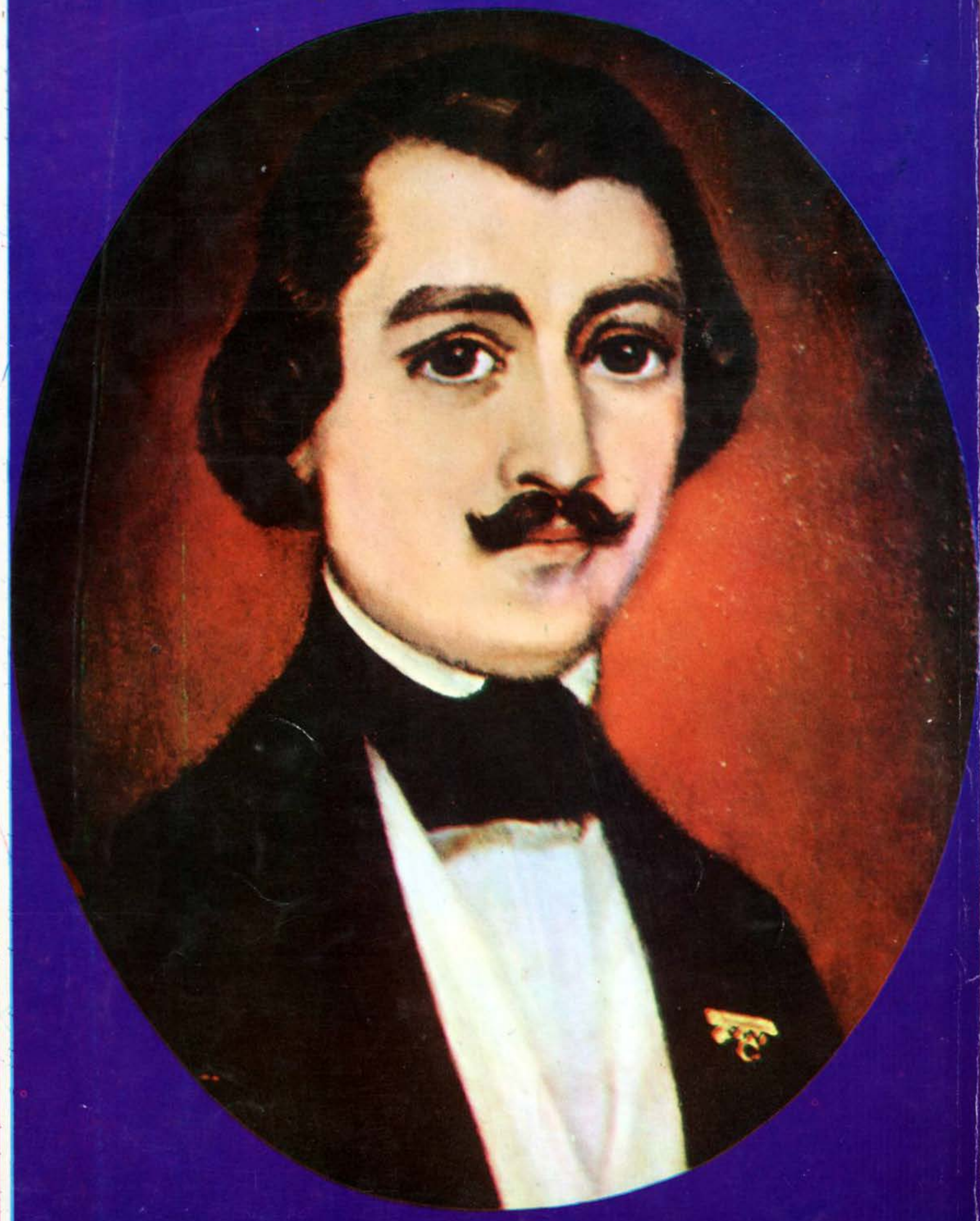
M
M